

2633
1962

საქართველოს
საბჭოთავო
საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა
აკადემია

ბედი ქართლისა

ისტორიული, ლიტერატურული და სამეცნიერო კრებული

BEDI KHARTHLISA (« Le Destin de la Géorgie »)

RECUEIL HISTORIQUE, SCIENTIFIQUE ET LITTÉRAIRE GEORGIEN

Directeur : K. SALIA - 8, rue Berlioz, Paris (16e) - Tél. : PASsy 75-35

N° 39-40

PARIS 1962

შინაარსი:

გრიგოლ რობაქიძე ვალაქტონ ტაბიძე და მისი ქებათა-ქება ნიკორწმინდას
ვ. გორგანელი რუსთაველის სურათთან
მ. წ. იერუსალიმში შოთა რუსთაველის ახლად აღმოჩენილ სურათზე.
წარწერისათვის

მიხეილ წერეთელი გიორგი კერესელიძე †
დავით ვაჩნაძე †

კ. ხალია საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი პირველ მსოფ-
ლიო ომის დროს

† მიხეილ თარხნიშვილი ძველი ქართული წვლიწადი

მიხეილ წერეთელი შენიშვნები:
შოთა კუპრი, შერეთის ერისთავი. ისტორიათა და
აზმათა რაოდენიმე ადგილისათვის. ყუთლუ - არსლან,
მეჭურჭლეთ უხუცესი. მეხურნი. სომეხი.

ნინო ხალია ლოცვა
გრიგოლ რობაქიძე "გვიანი რთველი"

უმსგავსო სიყალბე
ვაჟაფშაველას ხალამო პარიზში
ბიბლიოგრაფია

Prix: 5 NF.

საგარეო მედიცინის სამსახურის
დირექტორს
11/24/11

ქვირვან დედ-მამას

გაუხარებელი უვილისაგან.

ჩემს დედს ბაიანეს,

რომელიც განუორკევას სიკვდილამდე გლოვობდა,

ჩემს მამას ჯოხიძეს,

დავდისაგან დათუთქულს

ხსოვნისათვის

მიქაძენიკა ეს კვეული "გედ: ქართლისა".

კალიგრაფი სალია

FEDERICO
KHVILADZE'S
LIBRARY

გალაკტიონ ტაბიძე

და მისი “ქებათა ქება ნიკორაშვილას”

აღარ არის ამ სოფლად გალაკტიონ ტაბიძე. „უკანასკნელ წლებში“ — ვკითხულობთ „ლიტერატურულ გაზეთში“: 21.3.1959 — „გ. ტაბიძე მძიმედ იყო დაავადებული, რამაც გამოიწვია მისი ცხოვრების ტრადიციული დასარული“. კერძოდ მიღებული ცნობით: მეოთხე სართულითგან გადმოშტარა და ასე შემზარავად მოუღია ბოლო თავისს სიცოცხლისათვის. რით იყო ავად? რამ მიიყვანა ასეთ წარკვეთილებამდე? “ვა, სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა!”

გალაკტიონი იყო თავისებური ყოველმხრივ: თავისებური უცნაურობამდე. იყო უცოლშვილო. (მე დავტოვე საბჭოეთი 1931 წლის დამდეგს. ეგებ შემდეგ დაცოლშვილდა! არა მგონია: ცოლშვილიანი გალაკტიონი მე ვერ წარმომიდგენია.) იყო მარტოდ-მყოფი ბუნებით. მისს სიცოცხლეში მხოლოდ ერთმა ტურფამ თუ გაარბინა როგორც შორიაუგან სატრფიალო “მუხამ”: გავისხენოთ მისი ადრინდელი შაირი „მერი“. ასე—ტრფიალი. მეგობრობა? ვეჭვობ გალაკტიონს მეგობრობა განეცადოს: ვგულისხმობ ძმურ მეგობრობას და არა „მეგობრულ განწყობილებას“. იყო გულდაზნული და ამის გამო მარტოდ-მყოფი? არა, იგი გულახდილი იყო. მხოლოდ: გულისყური სხვა მხრით ჰქონდა მას განხრილი. რა მხრით? პოეზიის მხრით. იგი ცოცხლობდა და ცხოვრობდა შაირით: მხოლოდ შაირით. ჭირვეული იყო მით. მოეხატოთ ერთი მოსმით: შაირი მისთვის იყო ის, რაც მთვარეა მთვარეულისათვის.

იყო მუდამ პოეტურ ზმანებაში გადასული და თანაც ხშირად „კახურით“ შეზარხოშებული. (აქა ერთი დეტალი: საკვირველი, დიად, საოცარი ქართველისათვის. „კახურზე“ „არმწყრალი“, იგი მე ერთხელაც არ მინახავს ნადიმზე და არც მსმენია როდისმე ელხინოს მას: ჩვენებურად, ქართველურად. და ეს საქართველოში: და ეს ტფილისში!) საინტერესო იყო მეტად შეხვედრა მასთან. შეგვეყებოდა, შეირხეოდა ორმაგ „ზეაყვანილი“ და: მყისვე სიცხადეზე გამოდიოდა. ემჩნეოდა უხერხულობა, თვითონაც ამჩნევდა ამას. იყო მორცხვი. (ეს მორცხვობა გვარეული თუ იყო: ტიცინიც მორცხვი იყო, მისი ბიძიშვილი,

დანარჩენში მისი ანტიპოდი.) მორცხვობა კიდევ უფრო ამძაფრებდა მისს უხერხულობას. შემოგვეგრძევეოდა ხალისით, გადამეტებული ხალისით — „მეტი“ აქ გამოწვეული იყო ალბათ ნდომით უხერხულობის დაფარვისა. ირხეოდა, იბნეოდა. არ იცოდა: რა ეთქვა, რა ექმნა. გეხალისებოდა. ნერვიული იყო: და ხალისი მისს სახეზე კუნთების უჩვეულო ათამაშებით იფინებოდა.

მსჯელობდი მასთან რამეზე, გეთანხმებოდა ყველაფერში. ხოლო ისე, რომ უკანდასახვეი გზა მოეტოვებია. გეთანხმებოდა: რადგან არ უნდოდა არდთანხმებით წყენა მოეყენებია. უკანდასახვე გზას იტოვებდა: რადგან არ უნდოდა თანხმობით შებორკილიყო. ბოლოს-და-ბოლოს, არ იცოდი რას ფიქრობდა დანამდვილებით აღძრულ საკითხზე. ეს არ იყო „არციქითარცაქეთობა“. მაშ რა? რასაც თვითონ არ ეხებოდა, იგი მას თითქო არ ეხებოდა: და რასაც თვითონ ეხებოდა, ამას იგი შაირებში გამოთქვამდა. ეს იყო და ეს. ხანდახან მწერალთა კრებებს ესწრებოდა. იჯდა თავისთვის, განცალკევებული. კამათში არ ერეოდა. ესეც ვასაგებია.

არის ერთი ჯური პოეტებისა, რომელთა შაირში პროზაული თქმა ხშირად პოეტურად გამოდის. ვალაკტიონი ამ ჯურს ეკუთვნის. უდიდეს ოსტატად შაირის ამგვარი მოზმევისა პუშკინი ითვლება. იგი აღწევს ამ მოზმევას სიტყვის მელოდიური ვაშლით. პუშკინური მელოდია, განუმეორებელი, ცალკე საგანია, რომელსაც აქ, რასაკვირველია, გაკრვითაც ვერ შევხვები. ვალაკტიონსაც ემარჯვებოდა ხსენებული მოზმევა შაირისა და სწორედ სიტყვის მელოდიური ვაშლით. როგორც ნამდვილ მგოსანს მასაც საკუთარი მელოდია აქვს: ვალაკტიონური. მისი მთავარი ხერხი აქ: განმეორებაა. განმეორება სიტყვისა, თუ თქმის. განმეორება მოსწრებული, მოხდენილი. ხსენებულ ვაშეთში ვინმე ლავროსი კალანდაძეს მოჰყავს (წერილში „ვალაკტიონი“) შემდეგი ადგილი ვალაკტიონის შაირითგან ამირანზე:

„აღარ გათენდება ღამე საზიზღარი!
რომელი საათია, რომელი საათია?“

ვის არ განუცდია მძიმე ღამე და არ აღმოხდენია: როდის გათენდება? ვასაგებია ყველასათვის ეს ზახილი: „რომელი საათია?“ ახლა დააკვირდით: განმეორებით რომ არ იყოს თქმული ეს ზახილი, მაშინ იგი პროზაული დარჩებოდა: „რომელი საათია?“ ხოლო იგი განმეორებულია: „რომელი საათია, რომელი საათია?“ აქ ერთი მოქნევით პროზა პოეზიაში გადადის.

იმვე ატორს მოჰყავს იქვე ერთი სტროფი ვალაკტიონის რომელიღაც შაირითგან:

„ვეწერ ვინმე მესხი მელექსე,
რაც კი მივლია მე გზები.“

ჯერ ლექსი მწვავედა, მერე მზე,
ჯერ მზე და მერე ლექსები.“

(შენიშვნა: „ვეწერ ვინმე მესხი მელექსე“. ავტორი აღბათ რუსთაველს ალა-პარაკებს შაირში.) განმეორება აქ—ვიტყვი: შებრუნებული — ისეთი რიტმით არის გაყვანილი, რომ კითხვისას მასში ერთი პატარა აბრუნდი მყისვე ვერ შევამჩნიე. სახელდობ: ან ლექსი წვავედა „ჯერ“, ან და მზე: ორში ერთი!

სამწუხაროდ, ხელთ არა მაქვს გალაკტიონის წიგნები, რომ სხვა მაგალითები მოვიყვანო. ხოლო: რაც მოვიყვანე, ისიც საკმაოა, მგონი, რომ წინარად გამოდგეს ქვემოთსათვის.

წინ მიდევს „კრებული“, წიგნი პირველი (ნაუ იორკ, 1957), გივი კოსას ძის მიერ გამოცემული, მისივე რედაქციით. აქ გადმობეჭდილია ერთი შაირი გალაკტიონისა: „ქებათა ქება ნიკორწმინდას“. (მოთავსებული ყოფილა წიგნში „რჩეული“, ტფილისი 1954.) შაირი ათი რეასტრიქონიან სტროფისაგან შედგება. პირველი ნახევარი თვითეული სტროფისა — გარდა პირველი სტროფისა, რომელიც შესავალია — ეხება ტაძარს-შენობას ამა-თუ-იმ მხრით. მეორე ნახევრის პირველ სამ სტრიქონში აღტაცება და ხოტბა. (მეცხრე და მეათე სტროფში ამ ნახევრის მესამე სტრიქონი განხრილია ოდნავ). მეოთხე სტრიქონი, ბოლოკიდური, ნიკორწმინდას ახსენებს. ნათელმფენი სახელი ეშარავანდება მთელ სტროფს. აი მაგალითად მეოთხე სტროფი:

„აქ რომ თაღებია,
სვეტთა შეკონება,
ისე ნაგებია,
სიზმრის გეგონება.
ნეტა ვინ ააგო,
რა ნიჭმა ააგო,
რა მადლმა ააგო,
სვეტი—ნიკორწმინდა!“

ხედავთ: აქაც გამოყენებულია განმეორება. ოღონდ იგი აქ ანაირირებულია: „ნეტა ვინ ააგო, რა ნიჭმა ააგო, რა მადლმა ააგო.“ ასევე აგებული მეორე სტროფი, ასევე მესამე, ასევე მერვე. სტროფები: პირველი, მეხუთე, მეექვსე. მეორე ნახევრის მესამე სტრიქონის ბოლო: ზმად აქ სხვა სიტყვაა. (ცხმარობ „ზმა“-ს და არა „რითმა“-ს. აქ ვერ განვიმეორებ მას, რაც შესახებ ამისა ვთქვი ამ ჟურნალის მეორე ნუმერში.) მეშვიდე სტროფში სამივე სხვადასხვაა, ხოლო სამივე შეხმიანებული. მეცხრეში მესამე (მეორე ნახევარზეა ისევე სიტყვა) პირველ ორს არ არ ეზმება: იგი აქ არაა საერთოდ ზმა. სამაგიეროდ ბოლოკიდური ეზმება პირველ ორს. ასევე გამართული მეთათ: მესამე სტრიქონის ბოლოსიტყვა — არც აქაა ზმა. განსხვავება ესაა მხოლოდ: ბოლოკიდური

აქ პირველ ორს არ ეზმება. ბოლოკიდური: “ნიკორწმინდა“ ეზმება: პირველ სტროფში ბოლოსიტყვას მეორე და მეოთხე სტრიქონისა (სტროფის პირველი ნახევრისა). მეორე სტროფში: ეზმებიან ბოლოსიტყვას სიტყვები პირველი, მეორე და მესამე სტრიქონისა (სტროფის მეორე ნახევარისა). თუ სად გამოდის იგი ზმად მეცხრე სტროფში, ეს უკვე აღენიშნე. დანარჩენ სტროფებში იგი ზმად არ გამოდის. არცაა საჭირო.

ვხედავთ: სტროფების გამართვაში აქ იგივეობა არ არის დაცული. გარნა ამის გამო შაირი არას ჰკარგავს რა. პირიქით: ამით კიდევ იგებს: „ხელოვნურობა“ მისი უფრო „ბუნებრივი“ ხდება.

საბაშვო შაირში „მედიას ლეკვი“ უნაზესი აღერსით გაჰყავს პაოლო იაშვილს განმეორება:

„ოღონდ სიცხე გამონელდეს
და ვუყიდი ცისფერ ლენტებს,
ერთი ყელზე გამოვაბა,
ერთი ფეხზე გამოვაბა,
ერთი ყურზე გამოვაბა,
ერთი კულზე გამოვაბა,
ქვეშ დაეუფო ჩემი კაბა,
გავახურო დიდი ტაფა,
მოვუღღლო ის მურაბა...“

(ასეთი განმეორება ხალხურ შაირებში თუ გვხვდება! არ მახსოვს.) გალაკტიონის შაირში განმეორება სხვანაირია: რადგან აქ საგანი სხვაა ვიდრე საგანი პაოლოს შაირში. ერთი კიდევ: ტაეების ერთიმეორეზე მიყოლება გალაკტიონის შაირში არ გავს არც შვეთელურს და არც ჩახრუხაულს. იგი გალაკტიონურია და: ამ სახელით შევა ქართულ პოეზიაში. მოვისმინოთ კიდევ ერთი სტროფი, მეექვსე:

„ხეულთ დიაღება
ვხედავ — რა უხვია,
დრომ მას დიაღემა
კრძალვით შეუხვია.
ნეტავ ვინ მოჰქარგა,
და როცა მოჰქარგა,
შიგ მიჰქარგ-მოჰქარგა
გზნება — ნიკორ წმინდა!“

ძნელია ამ შაირის ხმამაოულდებლივ წაკითხვა. წარმოთქმას მოითხოვს. იწ-

ყებ წარმოთქმას: მიჰყვები ზეაყვანილი რიტმიულ დენას მისსა, რომელსაც თან-
დათან მეთი და მეტი ქანი ეძლევა. მიჰყვები ტანის რხევით და ისე: თითქო რი-
ტუალურ როკვაში გადადიოდე.

საკვირველია ეს შაირი. გეტყვით მაგალითად ვინმე რომელიმე ტურფაზე:
ჰოო, რა ლამაზია! ჰოო, რა მხიბლავია! თქმა ცალიერ რეტორიკად რჩება. რჩება
ასე, რადგან კონკრეტული განსახება აკლია. ავიღოთ ახლა რომელიმე ხოტ-
ბითი ხტილი „ნიკორწმინდასი“. თუ გინდ ეს:

„ნეტა ვინ აზიდა,
ან როგორ აზიდა,
რა ხელმა აზიდა
მალა ნიკორწმინდა!“

განა ესეც ცალიერი რეტორიკა არაა? თავის თავად — უთუოდ, ხოლო
შაირში მოქცეული — არა. აქაა ამ შაირის საიდუმლოება. რით ავხსნათ ეს?

ჰიმნი მიმართულია შენობისადმი ტაძარისა. შეიძლება თუ არა ჰიმნით მი-
ემართოთ რაიმე სხვა შენობას, არა ტაძარის შენობას: მაგალითად: შენობას თე-
ატრისა, ან მუზეუმისა, ან კლუბისა, ან უნივერსიტეტისა? (ხაზს ვუსვამ: „ჰიმ-
ნიო“.) არა მგონია. სასაცილო იქნებოდა პირდაპირ, მაგალითად რომელიმე
კლუბის შენობის მიმართ რომ გვეთქვა: „ნეტა ვინ ააგო / რა ნიჭმა ააგო / რა
მადლმა ააგო!“ ტაძარი კი სრულიად სხვაგვარი შენობაა: იგი საყდარია მარა-
დის, უზენაისის: „საყუდარი“ მისი. და ჰიმნი მის მიმართ არა თუ მართებულია
მარტო. ეს ერთი მხარე. ახლა მეორე. „ნიკორწმინდაში“ არაა ხსენება: არც
ხატის, არც ჯვარის, არც წირვის, არც ლოცვის — გარნა ყოველი ეს გულვე-
ბულია მასში: ხატიც, ჯვარიც, წირვაც, ლოცვაც. (ურწმუნონიც დამეთანხმე-
ბიან, რომ ამ შაირის შექმნა შეეძლო მხოლოდ ღრმად მორწმუნეს.) ართქმუ-
ლი აქ გულისთქმაა უსიტყვო, რომელიც შაირის გაშლისას ატმოსფეროდ იფი-
ნება. იფინება ხსენებით ნიკორწმინდისა. გულვეტულს მგოსანი შენობაში ზე-
დაეს: ვითარ ტანქმნილს. ხედავს და: იხიბლება მით. მოდის ალტაცებაში და:
ხოტბით ეფრქევა მას. ხოტბა აქ უშუალოდ აღმომხდარი ზახილია: ექსტატი-
ური. კონკრეტ-სახვა მას კიდევ დაამძიმებდა. სიტყვას სიტყვა მოსდევს, თქმა
თქმას: ანაირნაირებული განმეორებით, მოჰქროლავს „ვალაკტიონურ.“

მოვისმინოთ ესეც, სტროფი მეცხრე:

„მზერა ქართულია
სივრცის დაუნჯებით.
თვალი გართულია
ფრთიან ფასკუნჯებით:
ფრთები, ფრთები გინდა,
კიდევ ფრთები გინდა,
გინდა დაეუფლო
სივრცეს, ნიკორწმინდა!“

სოტბა აღფრთოვანებული ფრთებად ესხმის ტაძარს.
შაირი მამულიშვილური გახარებით თავდება:

„ბრწყინავს საქართველოს
ქებად ნიკორწმინდა!“

დიდი ოსტატობით არიან ამ შაირში შერწყმულნი შინაარსი და ფორმა ერთიმეორესთან. ორიოდ სიტყვა ფორმა-შინაარსის ურთიერთობაზე საერთოდ. ვთქვათ, ჩვენ წინ დევს ნამორი რომელიმე ხისა, ნამორი ვახერხილი. ხერხილის გნდღზე ვხედავთ: თუ როგორ ერგოლება ცილი ცილს. რა არის აქ შინაარსი და რა ფორმა? შინაარსი აქ იმდენადაა შინაარსი რამდენადაც იგი გამოხსმულია ფორმაში და ფორმა იმდენად ფორმა რამდენად იგი გამოსხმულია შინაარსისა. ეს ფორმულა ჰგულისხმობს: 1. რომ აქ ზღვარის გაყვანა ფორმისა და შინაარსის შუა ძნელია. 2. რომ აქ არ შეიძლება ითქვას: ჯერ შინაარსი და მერმე ფორმა, ან: ჯერ ფორმა და მერმე შინაარსი — ორივენი ერთთავად არიან მოცემულნი. 3. შინაარსისათვის აქ სხვა ფორმა წარმოუდგენელია და ფორმისათვის სხვა შინაარსი.

დაახლოვებით ასე უნდა იყოს გაშლილი ხელოვნური ნაქმი. მხოლოდ ერთი-რამ მოითხოვს აქ განმარტებას. სახელდობ: მესამე მუხლის პირველი ნახევარი: „შინაარსისათვის აქ სხვა ფორმა წარმოუდგენელია.“ შევიტრდეთ. ვანა არ შეიძლება, მაგალითად, ერთი-და-იგივე ამბავი რომანადაც გაიშალოს და დრამადაც? შეიძლება. მაგრამ გაშლამდე „მასალა“ იქნება იგი და არა „შიგთავსი“: **CONTENU**. (აქ ეს სიტყვა უფრო მოხდენილია ვიდრე „შინაარსი.“ ნახშირია ივ. მაჭავარიანისა და ის. გვარჯაღაძის მიერ შედგენილ ფრანგულ-ქართულ სიტყვარში. სხვაგან არ შემხვედრია.) „მასალა“ და „შიგთავსი.“ ნათელ-ვყოთ ეს დაპირისპირება. ბუნება ისეა შექმნილი, რომ იგი თვითქმინლად გვევლინება. მასში ყველაფერი თავის-თავისაგან ვლინდება. „მასალა“ აქ „შიგთავსია“ თავითგანვე. ხელოვნებაში ეს ასე არაა. აქ ერთი-რამე სხვა-რამედ იქმნის: „ერთი-რამე“ მასალა — „სხვა-რამე“ შიგთავსი. რაც ბუნებისათვის მასალაა და შიგთავსი ერთთავად, მაგალითად ქვა — იგი ხელოვანისათვის მხოლოდ მასალაა, მაგალითად იგივე ქვა (მოჭანდაკესათვის). ამ-რიგად, როცა ვამბობთ. ერთი-და-იგივე ამბავი რომანადაც შეიძლება გაიშალოს და დრამადაც — უნდა დავეუმატოთ, რომ აქ „ამბავი“ მასალა იქნება და „რომანი“ და დრამა“ კი სხვადასხვა შიგთავსი. უკანასკნელზე ოკრევე ითქმის, რაც ითქვა „შინაარსზე“. (ხელოვნების გაგებისათვის აქ ნათქვამი ვაღამწყვეტია.)

„ნიკორწმინდა“ სრულყოფილი შაირია, რადგან მასში: ძნელია ფორმისა და შინაარსის შუა ზღვარის გავლება (ამ მხრით იგი მუსიკას უახლოვდება). შინაარსი და ფორმა ერთდროულად არიან მოცემულნი. შინაარსისათვის აქ სხვა ფორმას ვერ წარმოიდგენთ. ფორმისათვის — სხვა შინაარსს? აქ უნდა

შეეჩერდეთ. ამ ჰიმნით ჩვენ შეგვიძლია სხვა რომელიმე ტაძარსაც მივმართოთ, მაგალითად, ტაძარს გელათისა. მაშასადამე, აქ ფორმისათვის შესაძლებელი ყოფილა სხვა შინაარსი! პასუხი: გელათი არაა ნიკორწმინდის მიმართ არსებული „სხვა“: იგი, ასე ვთქვათ, დაა მისი: შინაგან, დანიშნულებით, იგივე და გარეგან, აგებულებით, იმგვარი.

ზემომოხაზული ფორმულა შინაარსისა და ფორმის ურთიერთობისა საჭიროა გატარებულ იქმნას ერთს უაღრესად საყურადღებო განზომებაში. ავიღოთ მაგალითისათვის აკაკის „ყ ა ნ ა ო , ქ ე ე ყ ნ ი ს ს ა მ ო თ ხ ე “ და “ ნ ე ს ტ ო რ ე ს ე ბ უ ა ს ჭ ი დ ი ლ ი კ უ ლ ა გ ლ დ ა ნ ე ლ თ ა ნ “ (სათაური ზუსტად აღარ მახსოვს). შინაარსისა და ფორმის შერწყმულობა ორივე შაირში თანაბარი სისრულითაა გაყვანილი — გარნა ჩვენ მაინც პირველს ვაკუთვნებთ უპირატესობას. რატომ? ცხადია, იმიტომ, რომ „ყანა“ შინაარსით უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე „ჭიდილი.“ თანაც ესეც უნდა ითქვას: რომ ისეთ შაირში, როგორიცაა „ჭიდილი“, შინაარსის გამოსხმულობის მოზმევა უფრო იოლია, ვიდრე ისეთში, როგორიცაა „ყანა“: იოლია და: რაც იოლია, ვიცით, იაფია. ხოლო ამ განზომებაში ერთი პატარა მაგრამ გადამწყვეტი დეტალი არ უნდა გამოეპაროს ჩვენს თვალგაველებას. აქ: არა განყენებული შინაარსი ეპირისპირება განყენებულ შინაარსს, არამედ ფორმაში გამოსხმული ფორმაში გამოსხმულს. „ჭიდილის“ შინაარსი რომ უფრო უკეთ იყოს გამოსხმული ვიდრე შინაარსი „ყანაო-“სი, მაშინ უკანასკნელს როგორც შაირს „ყანობა“ ვერ უშველიდა: იგი „ჭიდილს“ არა თუ ვერ დაჩრდილავდა. მას ვერც კი გაეტოლებოდა.

ასეთია ჩემი გაგება შინაარსისა და ფორმის ურთიერთობისა, რომლის მიხედვით დაუსრულებელი დავა ფორმალისტებისა და ანტიფორმალისტების ერთიმეორესთან უნაყოფოდ გამოდის, მეტი რომ არა ვთქვათ.

რამდენად ჰარმონიულ გაყვანილია შინაარსისა და ფორმის შერწყმულობა ხელოვნურ ნაქმში, იმდენად პლასტიურია უკანასკნელი. პლასტიურობა კი სათავეა რიტმიულობისა. სრულყოფილი შერწყმულობა შინაარს-ფორმისა „ნიკორწმინდაში“ ჰქმნის მისს ზედმიწევნილ პლასტიურ სხმულობას და უკანასკნელი საკვირველ რიტმიულ დენას მისსა. ვთქვი და ვიმეორებ: ძნელია „ნიკორწმინდის“ ხმაამოუღებლივ წაკითხვა. წარმოთქმას მოითხოვს. იწყებ წარმოთქმას: მიჰყვები ზეაყვანილი რიტმიულ დენას, რომელსაც თანდათან მეტი და მეტი ქანი ეძლევა. მიჰყვები ტანის რხევით და ისე: თითქო რიტუალურ როკვაში გადადიოდე.

შედევრია ეს შაირი, ნამდვილი შედევი. სხვა რომ არაფერი შეექმნა გალაკტიონს, ეს შაირიც საკმაო იქნებოდა, რომ იგი შესულიყო ქართულ პოეზიაში როგორც დიდი ოსტატი.

ვწუხვარ მეტად, რომ ვერ ვეხები გალაქტიონის შემოქმედებას საერთოდ. მიზეზი? მისი შიირებიდან წაკითხული მაქვს, რაც მას გამოქვეყნებული აქვს ჩემს წამოსვამდე საქართველოდან: 1931 წლის დამდეგამდე. ხოლო ეს ძალიან კოტა იმასთან შედარებით, რაც მას შეუქმნია ჩემი წამოსვლის შემდეგ. აქედან წაკითხული მაქვს — გარდა აქ მოყვანილისა — მხოლოდ (კრებულში „ქართველი მწერლები უკრაინას“ მოაჯესებულნი) სამი შიირი. ვასაგებია, თუ ვერ ვეხები გალაქტიონის შემოქმედებას საერთოდ.

გრიგოლ რობაქიძე

P. S. ეს წერილი მოთავებული მქონდა თითქმის, როცა წავიციოთ სიყვარულით სავსე და ფრიად საყურადღებო მოგონებები აკაკი გაწერელიასი გალაქტიონზე: „ლერწამი და გობელენი“ („ლიტერატურული გაზეთი“: 1. 7. 1960). ავტორს მოჰყავს შიგადაშიგ ნაწყვეტები გალაქტიონის შიირებიდან. მოვიყვან ორ მათგანს დასამატებლად იმისა, რაც ითქვა გალაქტიონურ განმეორებაზე.

პირველი:

„ღამით იმავე მეგობარს ელი?
არაფერია, არაფერია!“

მეორე:

„ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის.
ფოთლები მიჰქრიან ქარ და ქარ.
ხეთა რიგს, ხეთა ჯარს რკალად ხრის.
სადა ხარ, სადა ხარ, სადა ხარ?“

შემდეგ. „აკადემიისაკენ მიდიოდა“ — გვითხრობს ავტორი გალაქტიონზე — „პორტფელს მიაქანებდა (ეს ჩვეულებად ჰქონდა), თავჩაქინდრული მძიმედ მიაბიჯებდა. დავეწიე. ერთხანს უხმოდ მივეყვებოდი უკან. უცებ მისი ბუტბუტი შემომესმა: იგი ახალი ტაეპის რითმებს სთხავდა თუ იმეორებდა“. გავიხსენოთ ამ წერილის შესავალში თქმული სიტყვა გალაქტიონზე: „მუღად პოეტურ ზმანებაში გადასული“. ალბათ მაშინაც „ბუტბუტის“ დროს, ასეთს ზმანებაში იყო გადასული.

ერთს კიდევ უფრო მნიშვნელოვან ცნობას იძლევა ავტორი. ერთს პოეტზე საუბრისას — ამბობს იგი — გალაქტიონმა ეს თქვაო: „დაამონ არ უზის სულში, ძამიკო, დაამონ!“ „დაამონ“: ბერძნული გამოთქმით და გაგებით: განპიროვნებულ-წარმოსახული იდუმალი ძალა, მბუღობი ადამიანის ბუნებაში ვითარ წარმმართველი უკანასკნელისა. „დაამონ არ უზის სულში“: ეს ნიშნავს — ვაცხადოთ გალაქტიონის ფარული აზრი — რომ სიტყვას მისა, „იმ“ პოეტისა, არ აქვს შიგნიდან, სიღრმიდან ამოხე თქლი ძალა. მოჰყავს რა გალაქტიონის აზრი „იმ“ პოეტზე — „დაამონ არ

უზის სულში“ — ავტორი უმატებს: „და ხმამაღლა ჩაიმღერა (გალაკტიონმა) თავისივე ლექსის ერთი ტევი: — აი რა არის თავიდათავი!“. ვხედავთ: რომ გალაკტიონი თავის თავში გრძნობდა „დაჰმონს“. საგულვეტელია: რომ იგი მით იყო შეპყრობილი, აყვანილი. ამას ჰგულისხმობს რამოდენიმედ ამ წერილის შესავალში ნათქვამი: რომ გალაკტიონი „ჭირვეული“ იყო, შაირით ჭირვეული.

“ძამიკო“. ამ სიტყვაში ვხედავ მთელს გალაკტიონს. ეთქვა „ძმაო“ — თქმა არ იქნებოდა ღიმილ-მოვლებული. ეთქვა „ძამია“ — თქმით არ იქნებოდა „შორიახლოება“ დაცული. სულ სხვაა „ძამიკო“: აქ ღიმილსაც ვხედავთ და-შორიახლოებასაც ვგრძნობთ. გაწერელია ამბობს: „ძამიკოს“ გალაკტიონი „ყველა თანამოსაკეს და უმცროს მეგობარს ეძახდა“. ამ „ძამიკო“-ში უნდა ყოფილიყო, ასე მგონია, ტონი „უფროსური“: უმცროს მეგობართადმი არა მხოლოდ ასაკის მხრით, თანამოსაკეთადმი კი ოდნავ ასაკის გარე მიხედვითაც: ორივე შემთხვევაში მეგობრული.

ერთი-რამ მაგონდება აქ. მაგონდება ვითარ სიზმარი: გალაკტიონის მიმართვა ტიცციანისადმი შეხვედრისას: „ტიციანო!“ ამ მიმართვაშიც — საკუთრივ მისი „ო“-ნით დაბოლოებაში — მთლად ვლინდებოდა გალაკტიონი. „ტიციანო!“ ხალისიანი შეფრქვევით შეგებება უფროსური — „უფროსური“ ხნოვანების მიხედვით. ტონი: თითქო გამომწვევი და თანაც მამხნევებელი. ერთიც მორცხვი იყო და მეორეც, ვიმეორებ. „ტიციანო!“ მორცხვობას გალაკტიონისა აქ სიზამთე ჰფარავდა უფროსისა — ტიცციანის მორცხვობა კი რალაც შემავებებელი „შორისდებულობით“ იბადრებოდა. ამ წუთში ნათესაურობა მათი ქალწულური სინაზით იფინებოდა: ორივეს ახასიათებდა — აქ რუსულ უნას უნდა დავესესხო — „ცელომულრიე“. მაგონდება ეს და: ვხედავ მათ. (.....)

რუსთველის სურათთან*)

დავციმციმებს სხივი დილის,
ვის გასცქერი მინც ნეტავ,
დგეხარ ხელებაპყრობილი
საქართველოს ნათლისვეტად.
თითქოს შვილის მისვლას ელი,
მახარობელს უცდი კართან,
დავფენია მკერდზე წვერი,
ვით მყინვარის თეთრი კალთა.
მოხუცს მხრებზე ნაბადივით
მოგიხურავს ქართლის ზეცა,
შორით ისმენ არწივთ ყვილს
და აპრილის უხმობ მერცხალს.
გიყურებ და, რა თქვას ბავემ,
დრომ რა მწარედ გამოგცადა,
ცხრამთას იქით გადიკარვე
მშობელ ქვეყნის სალოცავად.
როგორც შენი ტარიელი,
შენც გაიჭერ იქნებ ველად-
წინ ვიძლოდა ვრძნობა წრფელი
სიყვარულის საძებნელად.
სად გელოდა ტოტი დაფნის,
სად ეძებდი სულის ჩეროს, —
საქართველოს სილამაზის,
სიყვარულის გადამრჩენო!

ვინ მისცემდა მამულს სითბოს,
ო, თუ არა შენი სიტყვა,
ვის შესთხოვდი, როცა თვითონ
საქართველოს ღმერთი იყავ!
მომავალის გზა და ხიდი
გაციხკროუნდა შენი მადლით,
როგორც შენი დიდი წიგნი,
ქამოაღენას მოსდევს ქართლიც.
არ ვიცოდით, მივაგენით,
მაგ შენს სურათს სახელდებულს,
რვაასი წლის შემდეგ ვხედებთ
ქართლის ფიქრში გათეთრებულს.
ისევ ახლად დაიკვესე,
რა უშრეტი მოვდევს ძალა,
რა ხანია დგეხარ ფეხზე
და მუხლი არ მოგელაღა.
მოსდებია მთებს და სერებს
ვარდი ბავე გაპოზილი,
ბრძენთა-ბრძენო დაისვენე.
ნუ ხარ ხელებაპყრობილი.
ეს მზე ხომ შენს ნესტანსა ჰკავს,
ლაყვარღში რომ ვადმომდგარა.
სხივი არწევს ოქროს აკვანს
და იზრდება ეარდონანა.

ვახტანგ გორგანელი

*) დაწერილია შოთა რუსთველის სურათის პალესტინის ჯვარის მონასტერში აღმოჩენის გამო. გადმომეჭვილია "ლიტერატურული გაზეთიდან". რედ.

იერუსალიმში შოთა რუსთველის ახლად აღმოჩენილ სურათზედ

წარწერისათვის

წარწერის სიტყვები ასეა განლაგებული: “ამისა დამხატავსა შოთა შეუნ-
დვენ ღმერთმან“ “რუსთველი“, ასეთი განლაგებით უნდა გავიგოთ: “შო-
თა[ს] შეუნდვენ ღმერთმან“, ხელს აწერს “რუსთველი“. გამოდის, თითქო თვით
შოთა რუსთველს დაეხატოს თავისი თავი, ან და რუსთველი გვაცნობდეს, რომ
ვიღაც სხვა შოთას დაუხატავს მისი სურათი. აქ გაუგებრობას იწვევს ცუდად
შესრულებული წარწერა. ჩემი აზრით, ეს წარწერა ასე უნდა წავიკითხოთ: —
“ამისა დამხატავსა შეუნდვენ ღმერთმან“. შოთა რუსთველი“. სიტყვა “შოთა“
წარწერაში თავის ადგილს არ არის დაწერილი და მისი შევსებაც “შოთა[ს]“
საჭირო არ არის. თუ ასე წავიკითხავთ წარწერას, მაშინ აზრი ცხადი ხდება: —
მხატვარი გვეუბნება, შოთა რუსთველი დაეხატე და, მის დამხატავს შეუნდოს
ღმერთმაო. “შოთა რუსთველი“ სახელია ნახატისა. — ეს არის ჩვენი წინადა-
დება წარწერის წაკითხვისა.

მ. წ.

გიორგი კერესელიძე (†)

ძვირფასი მეგობრის ხსოვნას

ორმოცდახუთმეტი წლის განუყრელი მეგობრობა და თანამშრომლობა მა-
კავშირებდა მე გიორგისთან. პირველად ვნახე იგი თბილისში 1905 წელს. შეე-
იცარიაში, უენევაში ვიწნობდი და ვმეგობრობდი მისს უფროს ძმას, ლეო კე-
რესელიძეს, რომელიც ჩემზედ უფრო ადრე დაბრუნდა საქართველოში, და მეც
რომ დაებრუნდი 1905 წელს, მის სანახავად მივედი გიორგის ბინაზედ. ვიხილე
შვენიერი ახალგაზრდა ვაჟ-კაცი, უკვე დაქორწინებული. მისი მეუღლეც, თა-
მარ ციციშვილის ასული, იქ იყო, და ორივე შეჭხაროდენ პირველ შვილს მათეს
(დღეს მათ ჭირისუფალს), რომელიც გიორგის ხელში ეჭირა და ათამაშებდა.
მაშინ დავმეგობრდი გიორგი და მე და მას უკან კერესელიძეების სახლთან
კავშირი არ შემწყვეტია. ვმუშაობდით „ს.-ფ.“ის პარტიასთან ლეოც, გიორ-
გიც და მეც (თუმცა პარტიის წევრები არ ვიყავით), რააგანაც მაშინ მხოლოდ

ამ პარტიას ეჭირა ეროვნული დროშა და ჩვენც იმედი გვქონდა რომ რევოლუცია რუსეთის თვითმყრობელობას დაამხოვდა და საქართველოც თავისუფლებას მოიპოვებდა.

ლეო და გიორგი შვილები იყვნენ მათე კერესელიძისა, მის დროს ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწისა და პატრიოტისა, და შვილებს მამის სახელითგან მოჰქონდათ მოვალეობა სამშობლოსათვის ბრძოლისა, ალტყენებულ სიყვარულს მისი.

ე. წ. დუშეთის საქმის გამო ლეო კერესელიძე, უმთავრესი მონაწილე ამ საქმისა, უტხოვითი გადმოიხვეწა (1906 წელს) და დაემკვიდრა ქენევაში. მალე გიორგიც იძულებული იყო ცოლშვილით გადმოსახლებულიყო აგრეთვე ქენევაში, და მასთან ერთად კერესელიძეების სახლის ნათესავი ნესტორ მალალაშვილი. რუსეთის მთავრობამ მოსთხოვა შვეიცარიის მთავრობას გაცემა კერესელიძეებისა და მალალაშვილისა, ვითარცა სისხლის სამართლის დამნაშავეთა. შვეიცარიის მთავრობამ კერესელიძეები და მალალაშვილი დააპატიმრა და საქმე სასამართლოს გადასცა გასარჩევად, თუ რამდენად სამართლიანი იყო რუსეთის მთავრობის მოთხოვნა. სასამართლო შეიკითხა ერთ უდიდეს ავტორიტეტს საერთაშორისო სამართლისა ბილგიელ მიცნიერს ირნისტ ნისს, და მან შემდეგი მსჯავრი დასდგა საქმეს: რუსიითი მოტყუებით დაიბოჟილი და დამტკიცებული 1783 წლის ხელშეკრულების დარღვევით გაბატონდა საქართველოში. მისი ბატონობა უკანონოა და წინააღმდეგში საერთაშორისო სამართლისა. ამიტომ ყოველი მოქმედიება ქართველთა ჩიყენის განთავისუფლებისათვის უკანონო უკვხო ბატონობისაგან, პოლიტიკური აქტია, და დუშეთის საქმეც. კერესელიძეებისა და მალალაშვილის გადაცემა რუსეთისათვის ამიტომ უკანონო იქნებოდა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, რათგანაც ისინი სისხლის სამართლის დამნაშავენი კი არ არიან. არამედ პატრიოტულ-რევოლუციონური აქტის ჩამდენნი. — მაშინ საერთაშორისო სამართალს ძალა ჰქონდა და შვეიცარიის მთავრობამ კერესელიძეები და მალალაშვილი გაამართლა და განათავისუფლა. ისინი ქენევაში დარჩნენ. ლეომ უნივერსიტეტი დაამთავრა და მიცნიერი იურისტი პრივატ-დოცენტად გახდა ქენევის უნივერსიტეტში. გიორგიც სწავლობდა ქიმიას, მაგრამ ხელს უშლიდა ზრუნვა ოჯახისათვის. მეორე ვაჟი, ლეო იქ შეეძინა გიორგის და მის მიუღლის თამარს.

1910 წ. სასტიკი დევნა გვიყო რუსის ქანდარმერია თბილისში ქართველ ნაციონალისტებს. ჩვენი ჟურნალი „ერი“ (და სხვა სახელებით) მრავალჯერ იყო აკრძალული. ბოლოს გავიფანტენით. პეტრე სურგულაძე ქენევაში წამოვიდა (მე ლონდონში მომიხდა გარდახვეწა). პეტრე სურგულაძემ ქენევაში განაახლა „საქართველოს დამოუკიდებლობის ჯგუფი“ და ჟურნალიც „თავისუფალი საქართველოს“ სახელით. უაკტიურესი წევრები ამ ჯგუფისა აქაც ლეო

და გიორგი კერესელიძეები და ნ. მაღალაშვილი იყვნენ. ეს უკანასკნელი ჟურნალს აწუობდა. კერესელიძეები კი დაულალავად თანამშრომლობდნენ.

და აი სწორედ ამ ჯგუფმა შეადგინა „საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი“ პეტრე სურგულაძის თავმჯდომარეობით 1914 წელს, როდესაც პირველი დიდი მსოფლიო ომი დაიწყო. ბერლინში და სტამბოლში ეს კომიტეტი სხვებმა შეევასეთ. და მთელი ომის განმავლობაში მუშაობდა გიორგი (ლეოსთან ერთად) ხან სტამბოლში, ხან ლაზისტანში, ბოლოს ბერლინში; მიიღო მონაწილეობა პირველ ბრძოლაში რუსების წინააღმდეგ, იღვწოდა ქართველ ტყვეთა მოსავლელად გერმანიაში და იყო გამომცემელი და მთავარი რედაქტორი ბერლინში ტყვეებისათვის განკუთვნილი გაზეთისა, რომელსაც აგრეთვე „თავისუფალი საქართველო“ ერქვა. — 1918-1919 წლ. გიორგი მუშაობდა დამოუკიდებლად ცნობილი საქართველოს საელჩოსთან ბერლინში, სადაც აუარებელი საქმე იყო გასაკეთებელი, პოლიტიკური და სხვ. (ტყვეების დაბრუნება სამშობლოში და სხვ.). —

დამოუკიდებლობის დროს გიორგი საქართველოში არ დაბრუნებულა ორდოცი წელიწადი ემიგრანტული ცხოვრებისა საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსპობის შემდეგ მან გერმანიაში და საფრანგეთში გაატარა.

გიორგი შეუდრეკელი, მაგარი ბუნების კაცი იყო. მან ვაჟ-კაცურად აიტანა საყვარელი მუელის დაკარგვა პარიზში, მერმე დაკარგვა საყვარელი უფროსი ძმისა ბერლინში (28 ნოემბერს 1943 წ. დაიღუპა ლეო კერესელიძე ბერლინზედ ინგლის-ამერიკის საჰაერო ფლოტის თავს-დასხმისას), და წინად კიდე ბევრი უბედურობა, რომელიც მის ოჯახს ეწია საქართველოში, და ბოლოს ტყვეობა მისი ვაჟის მათესი რუსეთში. უკანასკნელი სიხარულიც მისი ეს იყო, რომ მათე 15 წლის ტყვეობის შემდეგ დაუბრუნდა მამას, ძმას და ცოლ-შვილს. — თვით თურმე სასიკვდინე სენით იყო შეპყრობილი და ერთი ჩივილიც არავის გაუფონია მისგან!

გიორგის სხვა თვისებებიც ჰქონდა ბუნებისა: იგი იყო ამხანაგთა და შეგობართა გამტანი, ერთგული. იგი იყო განუხსაზღვრელად გულ-კეთილი, მუდამ დამხმარე ხელ-მოკლე ქართველთა, სიუხვით და სტუმარ-მოყვარეობით ცნობილი. და რაც მართლაც იშვიათი თვისებაა ადამიანისა, მასაც ჰქონდა: ეს იყო აროდეს დანახსოვრება ვისგანმე წყენისა, აროდეს შურის-ძიება, აროდეს ცუდისათვის სამაგიეროს გადახდა. მას არ სწამდა „თვალი თვალისა წილ და კბილი კბილისა წილ“.

ასეთი იყო ცხოვრება და ბუნება ამ კეთილშობილი ქართველისა. დღეს იგი აღარ არის „სოფლისა ქმნისა წესითა“.

მშვიდობით, ჩემო გოგია, — ასე გეძახდით შენი ახლო მეგობრები. ვანი-სვენე მარადის და მარადისვე იქმნება ხსოვნა შენი ჩვენ შორის, სანამ ჩვენც არ განვევლით ამ სოფელს.

მიხეილ წერეთელი

დავით ვაჩნაძე +

ამა წლის თებერვალში მიუნხენში გარდასულია საქართველოში და ემიგრაციაში ცნობილი მოღვაწე და სამშობლოსათვის თავგანწირული მებრძოლი დავით ვლადიმერის-ძე ვაჩნაძე, რამაც ყოველ შეგნებულ ქართველ პატრიოტს გული ატკინა.

დათა ვაჩნაძე ეკუთვნოდა საქართველოში ვაჟკაცობით და პატრიოტიზმით სახელგანთქმულ გვარს კახელ ვაჩნაძეთა. სრულიად ახალგაზრდა იგი გაგზავნა მამამ პეტერბურგს და მიაბარა იმპერატორ პავლე პირველის სახელობის კადეტთა კორპუსში. სწავლის დამთავრების შემდეგ, იგი მსახურებდა რუსის ჯარში, როგორც ოფიცერი. ერთი ნაწილი ამ ჯარისა იდგა კავკასიაში. 1905 წ. რევოლუციის დროს ამ ნაწილის ოფიცერთა შორის გავრცელდა რევოლუციური იდეები, რასაც შედეგად მოჰყვა ჯარიდან განდევნა მრავალ ოფიცრისა. დათამაც თავი დაანება სამხედრო სამსახურს და დაუბრუნდა თავის სამშობლოს.

კადეტთა კორპუსში მას თითქმის მთლად დაავიწყდა ქართული ენა, რასაც ამაყი დათა ვერ ითმენდა. იგი დაეახლა თავის სოფელ ბაკურ-ციხეში და დარჩა იქ რამოდენიმე წელიწადი, სანამ ზედმიწევნით არ შეისწავლა ქართული ენა. შემდეგ მას არასოდეს არ გაუწყვეტია კავშირი თბილისში მოწინავე პატრიოტ ქართველებთან და არ ყოფილა არც პოლიტიკური, არც კულტურული საქმე, რომ მას იქ მონაწილეობა არ მიეღოს.

როდესაც საქართველოში დაარსდა ქართული ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია, დათა უაქტივესი წევრი გახდა მისი და პარტიის ორგანოს "კლდე"-ს დაარსებაში უახლოესი და უდიდესი მონაწილეობა მიუძღვის.

აღსანიშნავია უმთავრესად, რომ დათა იყო შეუღარებელი სამხედრო ორგანიზატორი. როდესაც კი ქართველთა ჯარი მტერს ებრძოდა, დათა იყო მიმწოდებელი მებრძოლი ჯარისათვის იარაღისა, სანოვაგისა და ყველაფრისა, რაც საჭირო იყო. (აქ ემიგრაციაში ერთმა მეგობარმა სომეხმა უთხრა დათას: "ჩვენ თქვენმა ვენერლებმა კი არა, შენ დაკვამარცხე შენი სამხედრო ორგანიზატორული ნიჭით"-ო).

პირველი მსოფლიო ომის დროს, როდესაც გერმანიაში მუშაობდა "დამოუკიდებლობის კომიტეტი", რომელმაც კავშირი გააბა საქართველოსთან, დათა იყო საქართველოში ჩუმად შეპარულ ქართველ მებრძოლთა მიმღები, დამხმარე და მომწყობი ყოველ შეხვედრათა სხვა და სხვა მიმართულების ქართველთა.

დათას ბევრ სხვა ქართველთან ერთად წილად ზედა ემიგრაციაში ცხოვ-

რება. აქაც მას თავისი ენერგია არ დაუზოგავს, რომ ეროვნულ საქმეში მონაწილეობა მიეღო.

ბოლოს არ უნდა დავივიწყოთ, რომ დათა ნიჭიერი მწერალი იყო და ნიჭიერი მხატვარიც. მას დარჩა რამოდენიმე მოთხრობა და მოგონებანი დაუბეჭდავი, რომელთა გამოცემა მეტად სასარგებლო იქნებოდა, და რამოდენიმე შესანიშნავი ხელოვნებით შესრულებული სურათი.

დათამ 77 წელს გადააცილა. ცხოვრებაში ბევრი უბედურება შეხვდა ავადმყოფობისაგან და საქართველოდან მისი ოჯახის ცუდ ამბავთა გამო. მაგრამ ყოველივე ამას ვაყაყურად იტანდა.

ახლა კი მან დაასრულა თავისი შრომით და ტანჯვით აღსავსე ცხოვრება. მისი სული “სულთა სირას” შეუერთდა, ხოლო მისი სხეული ფერფლად იქცა. ჩვენ შორის კი მისი სახელი მუდამ დაუვიწყარი დარჩება.

მიხეილ წერეთელი

რუსთველი და თამარის ისტორიკოსთა ვინაობის პრობლემა

ივანე ლოლაშვილისა

ავტორი იხილავს საკითხს, თუ რომელი ისტორიკოსი თამარისა, პირველი თუ მეორე უნდა იყოს შოთა რუსთველი. დაწვრილებით გამოძიების შემდეგ მიდის იმ დასკვნამდე, რომ რუსთველს ეკუთვნის არა მეორე ისტორიკოსის თხზულება, არამედ პირველის — “ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“.

მაგრამ საკვირველია, რომ ბ. ლოლაშვილი არ იხსენიებს პროფ. მიხეილ წერეთლის წერილებს, რომელიც დაბეჭდილი იყო 14 წლის წინად “ბედი ქართლისა“-ში (№ 6, 7, 8 და 9), და სადაც ბ-ნი პროფესორი ამტკიცებდა მრავალი შედარებებით და საბუთებით “ისტორიათა და აზმათა“ რუსთველის ავტორობას.

საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი

პირველი მსოფლიო ომის დროს

(მასალა ისტორიისათვის)

პირველი მსოფლიო ომის დროს საზღვარ-გარეთ არსებული საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის სრული თავგადასავალი დღემდე არავის გამოუქვეყნებია. მისი მოღვაწეობა კი იმდენად მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ჩვენი ქვეყნის განმათავისუფლებელ ბრძოლის ისტორიაში, რომ დანაშაული იქნებოდა მისი დავიწყება და სათანადოთ არ აღნიშვნა. ჩვენ ვცადეთ აღგვედგინა მთლიანი სურათი ამ ორგანიზაციის საქმიანობისა მისი ცოცხლად დარჩენილი უკანასკნელი წევრის ბ-ნ პროფ. მიხეილ წერეთლის დახმარებით, რომელსაც აქ ქვემოთ ვაქვეყნებთ.

რაც შეეხება გერმანულ ოფიციალურ დოკუმენტებს შესახებ ქართული კომიტეტის დამოკიდებულებისა გერმანიის მთავრობასთან, ჩვენ მას გვაცნობთ მკითხველს ერთ-ერთ ნომერში ჩვენი ჟურნალისა.

საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი დაარსდა შვეიცარიაში, ქ. ენენევაში, ომის გამოცხადებისთანავე, 1914 წელს.

პირველი მისი წევრები იყვნენ: პეტრე სურგულაძე, ლეო და გიორგი კერესელიძენი და ნესტორ მაღალაშვილი. კომიტეტის თავჯდომარე პეტრე სურგულაძე იყო წევრი იმ დამოუკიდებლობის ჯგუფისა, რომელიც არსებობდა საქართველოში 1909-1910 წელს და რომელშიც შედიოდნენ: იაკობ გოგებაშვილი, ფილიპე გოგიჩაიშვილი, სეიმონ ყიფიანი, ალექსანდრე ყიფშიძე, მიხეილ წერეთელი, გიორგი გვახავა, ვალერიან გუნია, ნიკო ლორთქიფანიძე და სხვ. მათი ორგანო იყო „ერი“, რომელიც ცეზურისაგან დევნის გამო სხვა და სხვა სახელით გამოდიოდა და გაბედულად მოითხოვდა საქართველოს სუვერენობის აღდგენას.

1910 წელს ქართველი ნაციონალისტები დიდ დევნას განიცდიდნენ, ამიტომ პეტრე სურგულაძე გადასახლდა ენენევაში, სადაც მან განაახლა დამოუკიდებლობის ჯგუფის მუშაობა ძმ. კერესელიძეებთან ერთად და დააარსა გაზეთი „თავისუფალი საქართველო“. მიხეილ წერეთელი ამ დროს ლონდონში იყო; იგი უკავშირდება ენენევაში მომქმედ ქართველთა ჯგუფს და თანამშრომლობს მათ გაზეთში. ხოლო 1911 წლიდან 1914-მდე იგი ჰაიდელბერგშია და იქიდან განაგრძობს თანამშრომლობას ენენევის ჯგუფთან. გიორგი მაჩაბელი კი ბერ

ლინში ცხოვრობს და კავშირშია მიხეილ წერეთელთან და ენევის ჯგუფთან; ომის დაწყების წინ იგი ბელგიაში გადასახლდება.

ომის გამოხადებისათვის ენევის დამოუკიდებლობის კომიტეტი იკერს კავშირს გერმანიის პოლიტიკურ წარმომადგენლობასთან, რომელიც საგარეო საქმეთა სამინისტროს თანხმობით ქართველებთან ერთად იმუშავებს მთელ გეგმას კომიტეტის მუშაობისა. ენევიდან ბერლინში გადმოსახლებული საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი წარუდგება გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მუშაობის საბოლოოდ დასამტკიცებლად. აქ იქმნა დადებული ერთნაირი ხელშეკრულება გერმანიის მთავრობასა და ქართულ კომიტეტს შორის, სადაც იყო დაპირება გერმანიის მთავრობის მიერ საქართველოს სუვერენობის ცნობისა, თუ გერმანია გაიმარჯვებდა და საქართველოს მიეცემოდა შესაძლებლობა დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა. იყო აღთქმული აგრეთვე ყოველნაირი დახმარება კომიტეტის მუშაობისათვის.

მთავარი მაწარმოებელი ქართული საქმისა გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროში იყვნენ: მომხსენებელი - მრჩეველი რუდოლფ ნადოლნი, ამავე დროს გენერალური შტაბის პოლიტიკური სექციის უფროსი, და „ლეგაციის სეკრეტარი“ ოტო ვიუნტერ ფონ ვეზენდონკ, რომლებსაც უდიდესი ღვაწლი მიუძღვით ქართული პრობლემის შესწავლის საქმეში და მთავრობასთან მის დაცვაში.

გერმანიის მთავრობასთან შეთანხმების დადების შემდეგ დამოუკიდებლობის კომიტეტი მიემგზავრება სტამბოლს ოსმალეთის მთავრობასთან მოსალაპარაკებლად.

საინტერესოა, რომ სრულიად დამოუკიდებლად ქართული კომიტეტისა, რომლის წევრი იგი მაშინ არ იყო, გიორგი მაჩაბელსაც ჰქონია შემუშავებული იგივე გეგმა, რომელიც ენევის ჯგუფმა გერმანიის მთავრობას წარუდგინა. ამ გეგმით გ. მაჩაბელი მივიდა ფელდმარშალ ფონ დერ გოლცთან, რომელიც მაშინ დაპყრობილი ბელგიის გუბერნატორი იყო. ფელდმარშალმა აღტაცებით გაიზიარა მაჩაბელის გეგმა და თავისი ავტომობილით გააგზავნა იგი გერმანიაში. გიორგი მაჩაბელმა გაიარა ჰაიდელბერგში მიხეილ წერეთელთან და ორივენი დაუყოვნებლივ გაემგზავრენ ბერლინს. საგარეო საქმეთა სამინისტროს მოხელეებმა იგინი მაშინათვე მიიღეს და ვრცელი მოლაპარაკება გამართეს მათთან საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტთან უკვე შემუშავებული და დადგენილი გეგმის განხორციელების შესახებ.

გერმანელების რჩევით გ. მაჩაბელი და მ. წერეთელი გაემგზავრენ კონსტანტინოპოლს და იქ შეხვდნენ პეტრე სურგულაძეს, ლეო და გიორგი კერესელიძეებს და ნესტორ მალაღაშვილს. დამოუკიდებლობის კომიტეტი ვაფართოვდა. მას მიემატენ: გიორგი მაჩაბელი, მიხეილ წერეთელი, მელიტონ ქარცივაძე, ზია ბეგ აბაშიძე და შალვა ვარდიძე. შემუშავდა საბოლოოდ კომიტეტის წესდება და მუშაობის გეგმა.

7508

თურქეთის მთავრობამაც აღუთქვა კომიტეტს ცნობა საქართველოს დამოუკიდებლობისა გამარჯვების შემთხვევაში და იგივე დახმარება, რაც გერმანიის მთავრობამ დაჰპირდა.

კომიტეტი შეუდგა მუშაობის გეგმის განხორციელებას. უპირველესი ამოცანა იყო ქართული ლეგიონის დაარსება ოსმალეთში, რომლისათვისაც მას ეხმარებოდა გერმანია. კომიტეტს სურდა რუსეთის წინააღმდეგ აშკარა მონაწილეობის მიღება სამხედრო მოქმედებაში. ლეგიონის სამოქმედო ადგილად არჩეულ იქმნა ჭანეთი (ლაზისტანი), სახელდობრ, ვიწე, რომელიც ომის გამოცხადების დროს უახლოესი ადგილი იყო ფრონტიდან.

ლეგიონის შედგენის საქმე დაევალით ლეო კერესელიძეს და გერმანელ ოფიცერს კიშკეს, რომელიც, ასე ვთქვათ, სამხედრო ატაშე იყო ქართულ კომიტეტთან. ხოლო პოლიტიკურ ატაშედ იყო დანიშნული ბ-ნი მოზელ. ორივენი ბოლომდე დაარჩენ ქართულ კომიტეტთან და მუშაობდნენ მასთან.

ლეო კერესელიძემ სცადა ქართული ლეგიონის შედგენა მაჰმადიან კავკასიელთა ერთად შეყრივით: ქართველთა, ლეკთა და სხვათა, და მცირე ხნის შემდეგ შეიქმნა პატარა რაზმი, დაახლოვებით 70 კაცისაგან შემდგარი და სათანადოდ გაწრთვნილი. ეს იყო საფუძველი, რომელზედაც უნდა აშენებულიყო ქართული ლეგიონი.

ჯერ კიდევ ომი არ იყო გამოცხადებული რუსეთსა და ოსმალეთს შორის, რომ ეს ახლად დაარსებული პატარა ქართული ლეგიონი აითვალისწინეს თურქებმა, განსაკუთრებით მათმა პოლიტიკურმა კომისიამ, რომელიც თურქეთის ჯართან იყო და დავალება ჰქონდა ქართულ კომიტეტთან მუდმივ კონტაქტში ყოფილიყო.

როგორც შემდეგ გამოირკვა, თურქებს თავისი განსაკუთრებული მიზნები ჰქონდათ. გამარჯვების შემთხვევაში მათ სურდათ სამუსულმანო საქართველოს შეერთება და ამიტომ ეზინოდან ქართული სამხედრო ძალის შექმნისა, რომელიც შევიდოდა საქართველოში თუ არა, წინ გადაეღობებოდა თურქების ამ მიზანს. ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ ერთ ღამეს ვილაც უცნობმა ნავთი გადაასხა და ცეცხლი მოუკიდა იმ სახლს, სადაც კომიტეტის წევრებს და მათთან მივლინებულ გერმანელებს ეძინათ. მათ საბედნიეროდ, მოზელს არ ეძინა, რომელსაც უძილობის ავადმყოფობა ჰქონდა. სწრაფლად წამოვიარდა ზეზე, გააღვიძა მძინარე ხალხი და ყველა გადაარჩინა, სახლი კი საძირკველამდის დაიწვა.

ცოტა ხნის შემდეგ გამოცხადდა რუსეთსა და ოსმალეთს შორის ომი. ჭანთაგან შემდგარი მოხალისეთა რაზმი თურქეთის ჯარის ნაწილებთან ერთად შეიჭრა რუსეთის ტერიტორიაზე, დაიჭირა უმეტესი ნაწილი აჭარისა და წამოიყვანა ტყვეთ ართვინის ოლქის უფროსი და ასზე მეტი ყაზახი.

ქართულ პატარა რაზმს ამ სამხედრო მოქმედებაში მონაწილეობა არ მიუღია. ასეთი იყო თურქების სურვილი. მათ არ სურდათ, როგორც თქმული იყო, ქართველებს საკუთარი სამხედრო ძალა ჰყოლოდათ და სამხედრო მო-

ქმედება გამოეჩინათ. ეს მდგომარეობა ნათლად გაითვალისწინა ქართულმა კომიტეტმა და სასწრაფოდ გაგზავნა მიხეილ წერეთელი სტამბოლს, რომ გერმანიის საელჩოს ჩარევით თურქებს აესრულებინათ დაპირება: მიეცათ უფლება და შესაძლებლობა ქართული კომიტეტისათვის ლეგიონის შედგენისა.

ჩავიდა თუ არა სტამბოლში, მიხეილ წერეთელმა ინახულა გერმანიის ელჩი ბარონ ფონ ვანგენჰაიმი, გააცნო მას საქმის ვითარება და სთხოვა დახმარება თურქებთან. ამავე დროს ოსმალეთში იმყოფებოდა ფელდმარშალი ფოხ დერ გოლც; დიდი სამხედრო მეცნიერი და პირველი შემქმნელი ევროპიულად გაწრთენილი ოსმალეთის მხედრობისა.

ქართულ კომიტეტის ატაშე კიშკესთან ერთად მ. წერეთელმა სთხოვა აუდიენცია ფელდმარშალს, რომელმაც მართლაც მამაშვილურად და პატივით მიიღო ისინი, — როგორც გადმოგვცემს ბ-ნი პროფესორი, — მან ქართველი კაცი დიდი და ღრმა ყურადღებით მოისმინა და უთხრა შემდეგი: — დარწმუნებული იყავით, რომ თურქებს მე დავითანხმებ თქვენ შესაძლებლობა მოგვცეთ ქართული ლეგიონის შედგენისა და მოქმედებისა მათ ტერიტორიაზე, მაგრამ ეს არ კმარა. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს წმიდა პოლიტიკურ მუშაობას და პროპაგანდას ბერლინში, სადაც დღეს, როგორც გავიგე, არც ერთი წევრი თქვენი კომიტეტისა არ იმყოფება. აუცილებელი საქმეა კომიტეტის ერთი ნაწილის ბერლინში წასვლა და საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან ერთად თქვენი ქვეყნის საქმისათვის მუშაობა. მხოლოდ გაძლევთ ერთ რჩევას: არამც და არამც არ გასწიოთ საქართველოში პროპაგანდა ქართველი ერის ასაჯანყებლად. არ დაგავიწყდეთ, რა ბედი ეწვია სომხეთს ოსმალეთის ტერიტორიაზე რუსეთის შემოსვლის დროს აჯანყების გამო. თქვენი პრობლემა არის წმიდა პოლიტიკური. არავითარი მნიშვნელობა არ შეუძლია ჰქონდეს ამ უზარმაზარ მსოფლიო კონფლიქტში თქვენ სამხედრო ძალას. გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ უნდა სცნოს პოლიტიკური მნიშვნელობა საქართველოსი და კავკასიის ერთა დამოუკიდებლობისა გერმანიისათვის, და ეს არის ნამდვილი საფუძველი თქვენი პოლიტიკური მუშაობისა და მოქმედებისა გერმანიაში-ო. —

თანახმად ფელდმარშალის რჩევისა კომიტეტის წევრები: მიხეილ წერეთელი და გიორგი კერესელიძე ბერლინში გადასახლდნენ. მათ მიემატა მალე თბილისიდან დაბრუნებული გიორგი მაჩაბელი, რომელიც გაგზავნილი იყო საქართველოში ვასაგებად იმისა, თუ რა სულისკეცითა იყო ჩვენში, როგორ უყურებდნენ მსოფლიო კონფლიქტს ქართული პოლიტიკური წრეები, რა შეხედულება და მიზნები ჰქონდათ მათ საქართველოს მომავალზე. გიორგი მაჩაბელმა საქართველოდან ფრიად საინტერესო და სანუგეშო ცნობები ჩამოიტანა. იქ უკვე ნობილი იყო დამოუკიდებლობის კომიტეტის მუშაობა გერმანიაში და ბევრი ქართველი დიდ იმედებსაც ამყარებდა ამ მუშაობაზე; თვით ის პოლიტიკური პარტიებიც კი, რომელნიც დიდ სიფრთხილეს იჩენდნენ, რად-

ვანაც ეექვებოდათ გერმანიის გამარჯვება, მტრულად არ უყურებდნენ ბერლინის კომიტეტს. ცნობილია, რაც უთხრა ნოე ყორღანიამ გიორგი მაჩაბელს — დაბრუნდით გერმანიაში, თქვენმა კომიტეტმა იქ იმოქმედოს იმ ხაზით და პროგრამით, რომელიც თქვენ ფაქტით; ჩვენ კი აქ ვიმუშავებთ, ენახოო რა იქნება-ო.

ხოლო ეროვნულ-დემოკრატიულმა ჯგუფმა — დავით ვაჩნაძემ, სპირიდონ კელიამ, შალვა ქარუმიძემ, რევაზ გაბაშვილმა და სხვებმა — პირდაპირ სურვილი განაცხადეს კომიტეტთან საიდუმლო თანამშრომლობისა და მასთან კავშირის გაბმისა.

თბილიდან ზურგ-გამაგრებული გიორგი მაჩაბელი ჩავიდა პეტერბურგს, მოაწყო იქ კომიტეტის დამხმარე საიდუმლო ორგანიზაცია, რომლის ხელმძღვანელად დააყენა თავისი ძმა ნიკო მაჩაბელი, შვიფიცა იქვე ვასო დუმბაძე, რომელიც შემდეგ ხშირად ჩამოდიოდა საიდუმლოდ ბერლინში და უზარმაზარი სამსახური გაუწია ქართულ საქმეს.

პეტერბურგშივე შეხვდა გიორგი მაჩაბელი პროფესორ ალექსანდრე ცაგარელს, რომელიც აღფრთოვანებული იყო ქართული კომიტეტის დაარსებით და მათი საქმიანობით და სთხოვა გიორგი მაჩაბელს თან წამოეყვანა იგი ბერლინში კომიტეტთან სათანამშრომლოდ: — აუარებელი მეგობრები მყავს გერმანიაში და დიდი სარგებლობის მოტანა შემიძლია თქვენთვის-ო. —

რასაკვირველია, გ. მაჩაბელმა თავს არ იღვა ასეთი პასუხისმგებლობა და მსოფიანი პროფესორი არ წამოიყვანა. თვითონ კი დაბრუნდა ბერლინის სტოკჰოლმის გზით.

სტოკჰოლმი გახდა ამის შემდეგ შესახვედრი ადგილი ბერლინის ქართული კომიტეტისა და საქართველოში მომქმედ ძალთა შორის.

ბერლინში კომიტეტის მუშაობა ორ უმთავრეს საქმეზე წარმოებდა: ქართველ ტყვეთა გამოყოფა უზარმაზარი რუსის ტყვეთა ლაგერებიდან და მათთვის ზრუნვა, მეორე — პროპაგანდა გერმანულ საზოგადოებაში და ქართული საკითხის გატანა არა მარტო გერმანულ საზოგადოებაში, არამედ ყველგან, სადაც კი შესაძლებელი იყო — ბროშურებისა და პრესაში გამოქვეყნებული წერილების საშუალებით და სხვა.

მიხეილ წერეთელს ჰქონდა მინდობილი განსაკუთრებით პროპაგანდის საქმე; გიორგი კერესელიძეს — რედაქტორობა ტყვეებისათვის დაარსებული გაზეთისა, ხოლო გიორგი მაჩაბელს — კომიტეტის საგარეო საქმეთა ხელმძღვანელობა; როდესაც იგი ბერლინში იყო, მას მუდმივი კავშირი ჰქონდა გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან.

პროპაგანდის გარდა მიხეილ წერეთელს დავალებული ჰქონდა გერმანიის სამხედრო უწყებისაგან ტყვეების ლაგერთა ნახვა მთელს გერმანიაში და აესტრიაში და თუ კიდევ სადმე არ იყვნენ ქართველები გამოყოფილნი რუსებისაგან, მათი გამოყვანა და მოწყობა. მ. წერეთელმა დაათვალიერა ყველა ლაგერი,

როგორც ჯარისკაცების, ისე ოფიცრებისა. უმეტესი ნაწილი ქართველებისა უკვე გამოყოფილი იყო და ისინი ცხოვრობდნენ ცალკე ლაგერებში. მათი მდგომარეობა შედარებით სხვა რუსის ტყვეებთან უკეთესი იყო. ხოლო რაც შეეხება მათ პოლიტიკურ განწყობილებას, უნდა ითქვას შემდეგი: უმეტეს ნაწილს არ სწამდა გერმანიის გამარჯვება. ამიტომ ძნელი იყო მათთვის წინადადების მიცემა ქართული ლეგიონში ჩაწერისა, თუმცა სრულებით არ იყვნენ განწყობილი ქართული კომიტეტის წინააღმდეგ. შენიშნა რა ასეთი სულსკვეთება ქართველი ჯარისკაცებისა, მიხეილ წერეთელს არ მიუტია მათთვის წინადადება ლეგიონში შესვლისა. უხსნიდა მათ მხოლოდ ქართული კომიტეტის მუშაობის მნიშვნელობას და საქართველოს დამოუკიდებლობის შესაძლებლობას.

ოფიცერთა შორის განწყობილება კი უფრო სხვა იყო. ისინი უმთავრესად განათლებული პატრიოტები იყვნენ და დიდ ინტერესს იჩენდნენ ქართული კომიტეტის მიმართ, რომლის მუშაობაზე საუბარს გაბრწყინებული სახით უსმენდნენ. განსაკუთრებული აღფრთოვანებით შეხვდნენ მიხეილ წერეთელს ერთ ლაგერში 4 ოფიცერი და 4 უნტეროფიცერი, რომლებმაც კანაცხადეს, რომ გაგონილი ჰქონდათ ქართული კომიტეტის არსებობა და სურდათ მასთან მუშაობა: ამიტომ განგებ ჩავარდნენ ტყვეთ. ესენი იყვნენ: ელიზბარ კიკნაძე, ლორთქიფანიძე, ოქროპირიძე, ტატიშვილი, წერეთელი, მძინარიშვილი და სხვები (სამწუხაროთ ბ. მიხეილს არ ახსოვს სახელები). ქართულ ლეგიონში ჩაწერის სურვილის განცხადებისთანავე ყველანი გაგზავნილ იქნენ ოსმალეთში, კარდა მძინარიშვილისა, რომელიც კომიტეტმა დატოვა ბერლინში სხვა და სხვა დაეპყრობებისათვის.

ავსტრიის ერთ ლაგერში ქართული კომიტეტის წარმომადგენელს გენერალი შაქრო ბაქრაძე შეხვედრია: საუკეთესო მენდლებით მკერდ-მოჭედილი, შესანიშნავი ვაჟაკი გულდასმით მისმენდა, ბოლოს ცრემლი გადმოუვარდა და მითხრა: — ოღონდ კი განთავისუფლებული საქართველო ეიხილო და ჩემი ცხოვრების მიზანი მიღწეული იქნებაო, — მოგვითხრობს მ. წერეთელი.

გერმანიის მთავრობამ უფლება მიანიჭა ქართულ კომიტეტს შეეკრიბა აგრეთვე ის ქართველები, რომელნიც გერმანიაში ჩარჩენ ომის გამოცხადების გამო. ესენი ლაგერებში არ იჯდნენ, არამედ ცხოვრობდნენ სხვა ადგილებში პოლიციის უბრალო ზედამხედველობის ქვეშ. კომიტეტმა თავი მოუყარა მათ და ყველანი ბერლინში ჩაიყვანა. მათ შორის იყვნენ: კონსტანტინე გამსახურდია, რაფიელ ნიჟარაძე, ალექსი ანჯაფარიძე და სხვანი. განთავისუფლება შესთავაზეს აგრეთვე იმ დროს ლაიპციგში მცხოვრებ ლადო დარჩიაშვილს, რომელმაც კომიტეტს უპასუხა შურაცემყოფელი და გერმანიისადმი ზიზღით აღსავსე წერილით. მოითხოვდა მასთან არაერთი კავშირი არ დაეჭირათ. საერთოდ გერმანელები ანთავისუფლებდნენ ზედა-მხედველობისაგან ყოველ ქართველს, ვინც განაცხადებდა, რომ ის დგას საქართველოს დამოუკიდებლობის ნიადაგზე და სურს მისთვის მუშაობა.

ქართული საქმის პროპაგანდამ ბერლინში დიდი ნაყოფი გამოიღო. საქართველოს დამოუკიდებლობას აუარებელი თანამგრძნობი გაუჩნდა არა მარტო პოლიტიკურ წრეებში, არამედ ცნობილ მხედართა, მწერალთა, მეცნიერთა და საზოგადოების სხვა გავლენიან პირთა შორის, რასაც დიდი გავლენა ჰქონდა თვით სავარეო საქმეთა სამინისტროზედაც. დაარსდა გერმანულ-ქართული საზოგადოება, რომელშიც შედიოდნენ ცნობილი იურისტები საერთაშორისო სამართლისა ფრანც ფონ ლისტის თავმჯდომარეობით, რომელიც იყო მუდმივი დამცველი საქართველოს უფლებათა. ხოლო საზოგადოების მიდევანი იყო გერმანიის ებრაელი დევის ტრინჩ, დიდი იდეალისტი, სიონისტი, ამავე დროს გერმანიის პატრიოტი, დიდი განათლების კაცი. იგი უდიდეს დახმარებას უწევდა ქართულ საქმეს გერმანიაში. იყო ნიჭიერი მწერალი; თუმცა უმეტეს ნაწილად ებრაულ საკითხებზე სწერდა, მაგრამ ამავე დროს ის იყო დიდი მომხრე და დამცველი ყველა დაჩაგრულ ერთა უფლებათა. დევის ტრინჩს ხშირად უთქვამს ხოლმე ქართველებისათვის: — მე ვარ სიონისტი, რომელიც დიდი ხნიდან მთელ ჩემს ძალას და ღონეს ვწირავ ამ მოძრაობას; ჩემი იდეალია, რომ ებრაელთა ერთი გახდეს გლეხთა ერთი, პურის მთესველი და მომყვანი თავის უძველეს სამშობლოში. ამით გადაწყდება ებრაელთა საკითხი და ჩვენს ერს მსოფლიოში პატივი და სიმპატიები ექნება-ო. ამით აიხსნება ჩემი თანაგრძნობა და მეგობრობა ყველა დაჩაგრულ ერთა მიმართ, და განსაკუთრებით ქართველებთან, რომლებთან თანამშრომლობა მე ბედმა მარგუნა-ო. —

ბერლინში მუშაობდა ომის დროს მრავალი კომიტეტი არა მარტო რუსეთის, არამედ ანტანტის მიერ დაჩაგრულ ყველა ერებისა. აქ იყვნენ პოლონელები (პილსუდსკის ლევიონი), მაჰი კომიტეტის თავმჯდომარე ლემპინსკი; ფინლანდელები, რომელთა კომიტეტი სტოკჰოლმში არსებობდა. ხოლო განყოფილება ბერლინში ჰქონდათ. კომიტეტის თავმჯდომარე იყო დიდად ცნობილი მოღვაწე კონი ცილიაკუს, რომელთან გიორგი დეკანოზიშვილს ჰქონდა საქმე იაპონიის ომის დროს; უკრაინელების კომიტეტი, ბელორუსებისა, ინდოელების, ეგვიპტელების და სხვა და სხვა. ადერბეიჯანელებს და მთიელებს ცალკე კომიტეტები არ ჰყავდათ; ისინი მუშაობდნენ ქართულ კომიტეტთან ერთად.

ჩვენ გერმანელ მეგობართა შორის იყო ბალტიელი ბარონი ფონ დეო როპპ, რომელიც დიდი მომხრე იყო რუსეთის მიერ დაჩაგრულ ერთა თავისუფლებისა; მისი ინიციატივით და რჩევით ხშირად იკრიბებოდნენ ერთად რუსეთის დაჩაგრულ ერთა კომიტეტები, რომ განსაზღვრულ მომენტში ერთად გამოსულიყვნენ მთელ მსოფლიოს წინაშე თავიანთ ერების უფლებათა დასაცავად.

ერთხელ როპპმა დაიბარა ყველა წარმომადგენლები კომიტეტებისა და მათ შემდეგი წინადადება მისცა: — უნდა გამოიცეს წიგნი, სადაც აღწერილი იქნება დაწვრილებით რუსეთის მიერ დაჩაგრულ ერთა მდგომარეობა, მათი ტრაღედია. რასაკვირველია, ყველანი დასთანხმდნენ, დაამზადეს მოკლე ისტორია თავიანთ

ერთა და გამოიცა დიდი წიგნი სახელით: „იციან თქვენ რუსეთს?“, — გერმანულად, ფრანგულად და ინგლისურად.

მთელმა ამ პროპაგანდამ ისეთი გავლენა მოახდინა გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროზე, რომ ყველა დაჩაგრულ ერთა წარმომადგენლებს მიეცა წინადადება და შესაძლებლობა წასულიყვნენ ლოზანაში “ერთა კავშირის” მესამე კონგრესზე დასასწრებლად, 1916 წ. კონგრესის მომწვევი იყო ამ საერთაშორისო ორგანიზაციის მთავარი კომიტეტი, რომელიც პარიზში არსებობდა. ბერლინში მყოფ ანტანტის მიერ დაჩაგრულ ერთა წარმომადგენლებმა: ინდოელებმა, ეგვიპტელებმა, ირლანდიელებმა, ფინლანდიელებმა, პოლონელებმა, უკრაინელებმა, ქართველებმა და სხვებმა განაცხადეს სურვილი კონგრესზე დასწრებისა, გაემგზავრენ ლოზანაში და წარსდგენ რა კონგრესის ორგანიზატორთა წინაშე, მოითხოვენ კატეგორიულად უფლება დასწრებისა და თავიანთ ეროვნულ მოთხოვნილებათა წარდგენისა. კონგრესის ორგანიზატორები იძულებულნი გახდნენ მათი მოთხოვნილება დაეკმაყოფილებიათ.

დაიწყო კონგრესი და ანტანტის მიერ განზრახული დემონსტრაცია ცენტრალურ სახელმწიფოთა წინააღმდეგ, გადაიქცა უზარმაზარ დემონსტრაციად თვით ანტანტის დაჩაგრულ ერთა, განსაკუთრებით ინგლისისა და რუსეთის წინააღმდეგ.

წარმოსთქვეს სიტყვები წარმომადგენლებმა: ინდოეთისა, ირლანდიის, ფინლანდიისა, პოლონეთისა, საქართველოსი და სხვა ერთა, — სიტყვები, რომლებიც წარმოადგენდნენ უდიდეს საბრალმდებლო აქტებს, სადაც მხილებულ იყვნენ რუსეთისა და ინგლისის იმპერიები მათ ერთა დამლუპველ და ერთა მომსაზრებო პოლიტიკაში.

განსაკუთრებული შთაბეჭდილება დასტოვა საქართველოს წარმომადგენლის მიხეილ წერეთლის სიტყვამ, რომელმაც აღნიშნა რუსეთის მიერ საქართველოს მიმართ ჩადენილი დანაშაულებანი ვახტანგ მეექვსედან დაწყებული უკანასკნელ დღემდე რუსეთის ბატონობისა საქართველოში. საქართველოს მრავალჯერ განადგურება თურქთა და სპარსთა მიერ რუსეთის პროვოკაციის და მოტყუების შედეგად; ეროვნულ მეფისა და ეკატერინე მეორეს 1783 წელს შეკრული ტრაქტატის დარღვევა რუსეთის მიერ; აქაც მოტყუება და მით გამოწვეული განადგურება საქართველოსი ალა-მაჰმად-ხანის მიერ და შემდეგ სრული მოსპობა საქართველოსი სახელმწიფოსი, მისი დინასტიისა, ეკლესიისა და ყველა ეროვნულ დაწესებულებათა; ქართველთა აჯანყებანი და სისხლში ჩახრჩობა ამ აჯანყებათა გამხეცველი რუსის ჯარების მიერ და ბოლოს გარუსების პოლიტიკა და დევნა ქართული ეროვნებისა მთელი 116 წლის განმავლობაში და სხვა. მოხსენება დასაბუთებული იყო ძლიერად და თვით რუსული წყაროების მიხედვით მან არამც თუ კონგრესზე დასტოვა უდიდესი შთაბეჭდილება, არამედ თვით რუს დამსწრეთ ენა ჩაუჯდო; რუსის პრესაში ეს ამბავი გამოაქვეყნა ერთმა დამსწრემ, რომელმაც ვერაფრის თქმა არსებითად მ.

წერეთლის მოხსენების წინააღმდეგ ვერ მოახერხა, მხოლოდ ამბობდა: — ლო-
ზანის კონგრესზე ქართველმა მ. წერეთელმა რუსეთი და ყოველი რუსული
ისე უდიერად მოიხსენია, რომ ჩემმა რუსულმა ყურმა ვერ აიტანა ამისი მო-
სმენა და კრება დავსტოვეო...

მიხეილ წერეთლის ეს მოხსენება დაიბეჭდა ფრანგულ ენაზე ბერლინში,
საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის მიერ. (დიდი ნაწილი მისი ჩვენ
გამოვაქვეყნეთ „ბ. ქ.“-ის № 15, გვ. 4, 5, 6).

ქართული ლეგიონი ამასობაში გერმანელების რჩევით და დახმარებით ოს-
მალეთში დაარსდა. იგი იმდენად გაიზარდა, რომ 1.500 კაცს უყრიდა თავს.
ესენი იყვნენ უმეტესად ოსმალეთის ქვეშევრდომი მაჰმადიანი ქართველები,
აჭარლები, ქობულეთლები, მაგრამ იქ მრავლად იყვნენ აგრეთვე ქართველი
ქრისტიანი მოხალისენი და ქართველი ოფიცრები. უფროსი ლეგიონისა იყო
ლეო კერესელიძე, რომელიც სხვა და სხვა მიზეზთა გამო შესცვალა გრაფ შუ-
ლენბურგმა.

როგორც ზემოდ იყო ნათქვამი, ოსმალეთს არ სურდა ქართული ლეგიო-
ნის არსებობა, რომელიც უკვე კარგად გაწრთენილ სამხედრო ძალას წარმო-
ადგენდა და არ აძლევდა მას საშუალებას რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში
მონაწილეობა მიეღო. ბოლოს, 1916 წლის დამლევს თითქმის ულტიმატუმის
სახით თურქებმა მოსთხოვეს გერმანიის მთავრობას ქართული ლეგიონის და-
შლა. გერმანელებს, რასაკვირველია, არ სურდათ მათ მიერ შედგენილი ლეგი-
ონის მოსპობა, მაგრამ იძულებულნი იყვნენ მოკავშირესათვის ანგარიში გაე-
წიათ და ლეგიონი მართლაც დაშალეს. მხოლოდ ასოც კაცამდე შემოინახა ქარ-
თულმა კომიტეტმა და მათი ოფიცრებით რუმინიაში გადმოიყვანა სხვა და სხვა
სამხედრო დევალებების ასასრულებლად. ეს ნაწილი ლეგიონისა თავისი ფორ-
მით შემდეგ შევიდა განათვისუფლებულ საქართველოში.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართული კომიტეტის ბერლინისა და ოსმალე-
თის განყოფილებებს მუდმივი კავშირი ჰქონდათ ერთმანეთთან. პეტრე სურ-
გულაძე და მელიტონ ქარცივაძე ხშირად ჩამოდიოდნენ ბერლინში, სადაც იმარ-
თებოდა საერთო კრება კომიტეტისა. ერთ ამ კრებაზე ვადაწყდა გიორგი მა-
ჩაბელის კვლავ გაგზავნა წყალქვეშა ნავით საქართველოში მდგომარეობის გა-
საცნობად და აგრეთვე ახალი ამბების ჩამოსატანად. მაჩაბელმა თან წაიყ-
ვანა ოფიცერი მძინარევილი და რამოდენიმე ქართველი, ერთი ადერ-
ბეიჯანელი და ერთიც მთიელი (ვახავატი). მიუხედავად უმძიმესი პირობებისა
მათ მიღწიეს დასახულ მიზანს: მთიელი და ადერბეიჯანელი ჩავიდნენ თავიანთ
სამშობლოში, ხოლო გიორგი მაჩაბელმა ინახულა ქართველი პოლიტიკური მო-
ღვაწენი, ესაუბრა მათ, გააცნო კომიტეტის მუშაობა. მათგანაც მიიღო საჭირო
ინფორმაცია და ყალბი პასპორტით თბილისიდან პეტერბურგს გაემგზავრა.
იქიდან ვლადივოსტოკზე, ტოკიოზე, ამერიკაზე, ნორვეგიაზე გადაიარა და
ბერლინში დაბრუნდა.

1917 წლის რევოლუციის დასაწყისშივე სოციალისტურმა ინტერნაციონალმა გადაწყვიტა სტოკჰოლმში კონგრესის მოწვევა ომის წინააღმდეგ ზომების მისაღებად. ანტანტის სახელმწიფოებმა სოციალისტებს ვიზა არ მისცეს. არც რუსებს გაუგზავნიათ დელეგატები. ხოლო ზოგიერთმა სოციალისტმა, როგორც ბელგიელმა ჰიუსმანსმა და სხვებმა მაინც მოახერხეს სტოკჰოლმში ჩავლა. გერმანიამ, ავსტრიამ და ბულგარიამ კი სრული დელეგაციები გააგზავნეს. კონგრესი, რასაკვირველია, არ შესდგა. მაგრამ ჩამოსულმა დელეგატებმა მაინც ითათბირეს და შეხვედრების შესახებ წიგნიც კი გამოიცეს. მ. წერეთელი და ჯ. მაჩაბელი იმ დროს სტოკჰოლმში იყვნენ და სოციალისტების დელეგაციას საქართველოს შესახებ სათანადო მოხსენებებიც წარუდგინეს. მემორანდუმის გადაცემის დროს ჰიუსმანსმა ჰკითხა მ. წერეთელს — რომელი სოციალისტური პარტიის წარმომადგენელი ბრძანდებითო? მ. წერეთელმა უპასუხა: — არც სოციალდემოკრატი ვახლავართ, არც სოციალისტ-ფედერალისტი, მაგრამ რადგანაც ქართველ სოციალდემოკრატებს და ფედერალისტებს არ შეუძლიათ აქ წარმომადგენლები გამოგზავნონ, ამიტომ მე ქართველმა ნაციონალისტმა დავწერე ეს მოხსენება ქართული საკითხის შესახებ და გააზლებთ გამოსაქვეყნებლად, თუ ინებებთო. — ჰიუსმანსმა გულიანად გაიცინა და უპასუხა: — ამას მნიშვნელობა არა აქვს, თავი და ბოლო მემორანდუმი, სადაც თქვენი საკითხია გაშუქებული და ამას სიამოვნებით დავბეჭდავო. და მართლაც, მის მიერ გამოცემულ წიგნში ეს მემორანდუმი სრულიად უცვლელად არის დაბეჭდილი.

ამის შემდეგ მ. წერეთელი წარუდგა გერმანელ სოციალ-დემოკრატთა დელეგაციას და გაუყვია მოხსენება საქართველოს შესახებ. ბ. დავიდმა წერეთელს იურიდიული საკითხები დაუყენა: — აქვს თუ არა საქართველოს უფლება დამოუკიდებელი სახელმწიფოს გამოცხადებისა და სხვა. კამათი გაგრძელდა და მოსაწყენი შეიქმნა. უცბად ამაღლებული ხმით დელეგაციის თავმჯდომარემ ებერტმა სთქვა: — ამხანაგო დავიდ, აქ სრულიად არ არის საკითხი იურიდიულ წერილმანებზე, არამედ ცოცხალი ერი, დაჩაგრული უცხოელებისაგან მოითხოვს თავის უფლებათა აღდგენას-ო. მერე მიუბრუნდა წერეთელს და უთხრა: — დარწმუნებული იყავით, რომ ჩვენი პარტია ყოველ საშუალებას იხმარს თქვენი უფლებების დასაცავად-ო. — ეს სიტყვები მან მართლაც შეასრულა და როდესაც ბერლინში საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობის საკითხი იდგა, ებერტი გამოვიდა მის უენერგიულეს დამცველად.

ასე გრძელდებოდა კომიტეტის მუშაობა 1917 წ. რუსეთში მომხდარ რევოლუციამდე, რომელიც გამოწვეული იყო უმთავრესად, როგორც ვიცით, რუსეთის მხედრობის გერმანიის მიერ დამარცხებით. ჯარმა ფრონტი მიატოვა. საქართველოს მოაწვა ოსმალეთის ფრონტიდან მოხსნილი ნახევარი მილიონი რუსის ჯარი. ამ საფრთხის წინაშე დამდგარმა თბილისის კომიტეტმა გამოგზავნა

სასწრაფოდ სტოკჰოლმში შალვა ქარუმიძე დამოუკიდებლობის კომიტეტის წევრებთან მოსალაპარაკებლად. იქ შეხვდა მას გიორგი მაჩხელი, რომელიც სტოკჰოლმში იმყოფებოდა კომიტეტის მიერ დავალებული პოლიტიკური მისიით; მაჩახელმა დაუყონებლივ გამოიძახა ბერლინიდან მიხეილ წერეთელი და ქარუმიძესთან ერთად გადაწყვიტეს: ერთხვით გერმანიის მთავრობისათვის შეველა და დახმარება ასეთ მდგომარეობაში ჩაეარდნოდ საქართველოსათვის. გერმანელები მაშინათვე გამოეხმარუნ ქართველების თხოვნას და დაავალეს სტოკჰოლმში მყოფ ადმირალური შტაბის კაპიტანს და ფინანსიურ საქმეთა გამგეს ბარონ ფონ შტაინვაკს ქართული კომიტეტის წევრებთან დაკავშირება და სათანადო ზომების მიღება. დადგენილ იქმნა წყალქვეშა ნავის გავზავნა ზედიზედ მიყოლებული ექსპედიციებით სტამბოლიდან საქართველოში. ექსპედიციის გადასვლის ადგილი საქართველოს ნაპირზე უკვე თბილისში იყო გადაწყვეტილი; ეს უნდა ყოფილიყო მდინარე ჭურისათან. უნდა გადაეტანათ იარაღი, რამდენსაც კი წყალქვეშა ნავი ზიდავდა; გადაეყვანათ ხალხი, რომელიც დახმარებას გაუწყვედა თბილისის კომიტეტს; აგრეთვე საქირთი თანხაც უნდა მიეშველებიათ მისთვის, რომ ამით მას შესძლებოდა მუშაობა. დადგენილი იყო აგრეთვე დრო პირველი წყალქვეშა ნავის მისვლისა საქართველოში, სიგნალები და პაროლი.

შ. ქარუმიძე გაბრუნდა საქართველოში, ხოლო ვ. მაჩახელი და მ. წერეთელი ბერლინში, სადაც ამ დროს იმყოფებოდნენ პეტრე სურგულაძე და ნესტორ მალაღაშვილი. წყალქვეშა ნავით გამგზავრებისა და იარაღის გადატანის საქმე თავს იღვეს მ. წერეთელმა და მ. ქარცივაძემ. ესენი დაუყონებლივ გაემგზავრნენ სტამბოლში, თან წაიყვანეს ოფიცერი გვიშიანი და კიდევ ორი ქართველი უნტერ-ოფიცერი. გერმანელებმა მოკაზმეს სამხედრო წყალქვეშა ნავი, დატვირთეს იარაღით (ხუთასი რუსის სამხედრო თოფი თავისი ამუხციით, ხუთასი მათუზერი და სხვა) და მოზრდილი თანხა ჩააბარეს მ. წერეთელს თბილისის კომიტეტისათვის. ექვსი დღის მგზავრობის შემდეგ წყალქვეშა ნავი მიადგა საქართველოს ნაპირზე წინასწარ დანიშნულ ადგილს. ამოვიდა თუ არა ღამით წყალქვეშა ნავი სიგნალის მისაცემად, კაპიტანი უტბად შეკრთა. არავითარი სიგნალი დანიშნულ ადგილიდან არ მოდიოდა, არამედ რაღაც სინათლეს ამჩნევდნენ სამი კილომეტრით ჩრდილოეთით დანიშნულ ადგილისა. ვერ გაიგეს, იყო ეს შეცდომა თუ ღალატა. წერეთელმა და ქარცივაძემ სთხოვეს კაპიტანს გადაესხან ორი კაცი დასაზერავად და გამოსარკვევად იმ სინათლისა, რომელიც ჩრდილოეთიდან მოდიოდა. დიდი სიფრთხილით გადავიდა ნაპირზე დანიშნულ ადგილს ავითონ მელიტონ ქარცივაძე ერთი გურული უნტერ-ოფიცერი და იქვე შეხვდა დავით მიქელაძეს, რომელმაც უამბო შემდეგი: —

გავიგეთ, რომ ჭურისათან, სადაც დანიშნული იყო თქვენი გადმოსვლა, რუსის პოსტი იყო აგებული. ამიტომ მოვეწყვეთ თქვენი დამხედურები აქ,

ნიკო ხორავას სახლში. თქვენი ბედი, რომ რუსებს ეძინათ და ამიტომ სინათლე იყო ჩამქრალი, თორემ ჩავარდებოდით პირდაპირ მათ ხელში-ო.

მელიტონი დაბრუნდა დამხვედურების მიერ გამზადებული ნავით, დატვირთეს იარაღი, შიგ ჩასხდენ ყველანი და უენებლად გადავიდენ ნაპირზე. ნავმა ვერ დაიტია მთელი იარაღი; ამიტომ გვიშინი დაბრუნდა და უკლებლივ გადმოიტანა დანარჩენიც. როდესაც ეს ოპერაცია დამთავრდა, ყველანი მიადგენ ნიკო ხორავას სახლს. აქ სიტყვას ვუთმოთ თვით მიხეილ წერეთელს:

“შევედით სახლში და მოგვეგება პატრონი მისი, შესანიშნავი მოხუცი ნიკო ხორავა. მოგვესალმა, მივესალმეთ და მივართვით თამარის ორდენი, რომელიც 1916 წ. ქართული კომიტეტისაგან იყო დაარსებული. ნიკომ აიღო თამარის ორდენი, დახედა თამარ დედოფლის სურათს, განაპყრო ხელები და თქვა სახარების სიტყვები: აწ განუტევე მონა შენი, უფალო, რამეთუ ვიხილე მაცხოვრებაი შენი... თამარის ქვეყანაში, მისი ქვეყნის განთავისუფლებისათვის ხალხი მეწვია ჩემ ქოხში და თამარის ორდენითაც დამაჯილდოვეს. სიზმარში მგონია ჩემი თავი-ო.

ნიკო ხორავამ თვალის დახამხამებაში მიიღო ზომები იარაღის დამალვისა ტყეში, რის შემდეგ ყველანი ნიკოსთან ერთად შევექვეცით ვახშამს. მალე ისეთი სულისკვეთება შეიქმნა, რომ მოუხაურობის დროს გადატანილი მთელი უბედურება დაგვავიწყდა, თითქო არაფერი მომხდარაო.

ნიკო ხორავა იყო ერთი მოურავთაგანი სამეგრელოს მთავრისა, რომელსაც ის ადგილი და მიმდგომი დიდი ტყე (ოხარკალია) ეკუთვნოდა. კომიტეტის წევრები ნიკოსთან მივიდენ თითქოს ხე-ტყის სავაჭროთ.

მეორე დღეს მ. წერეთელი, მ. ქარცივაძე და დ. მიქელაძე ვაემგზავრენ თბილისს. ვზაში სენაკთან შეხედენ შალვა ქარუმიძეს და კალე მისაბიშვილს, რომელნიც ორი უშველებელი კამეჩის ურმით მიდიოდენ იარაღის წამოსაღებად, რაც მათ კიდევაც აღასრულეს და პატარა რაზმიც შექმნეს ამ იარაღით საქართველოში. გვიშინი და ორი გურული უნტერ-ოფიცერი გაიგზავნენ სვანეთში და გურიაში, რომ იქ ხალხისათვის გაეცნოთ ქართული საკითხის ვითარება და მომხრეები გაეჩინათ. როგორც შემდეგ გამოირკვა, მათ ეს დავალება ჩინებულად შეასრულეს.

მიღწეის თუ არა თბილისს, კომიტეტის წევრებმა მაშინათვე ინახულეს დათა ვაჩნაძე და შალვა ქარუმიძე და გადასცეს მათ გერმანელებისაგან გამოტანებული ფული თბილისის კომიტეტისათვის. შემდეგ შეხედენ ნოე ყორღანის, რომელმაც ვანუცხადა შემდეგი: —

ჩვენი უმთავრესი მიზანი დღეს არის ნახევარ მილიონ მოწოლილ რუსთა ბრბოსაგან განთავისუფლება. რის შემდეგ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებაც ადვილი იქნება. რაც შეიძლება მალე დაბრუნდით ბერლინში და სთხოვეთ გერმანიის მთავრობას გვიშველონ და დაკვიხნან ამ მდგომარეობიდან-ო.

მეორე დღეს დათა ვაჩნაძის ბინაზე გაიმართა კრება, რომელსაც დაესწრენ: ნოე ჟორდანია, ევგენი გეგეჭკორი, მიხეილ წერეთელი, დავით ვაჩნაძე, იოსებ გედევანიშვილი და მელიტონ ქარცივაძე. ამ კრებამ განიხილა დაწერილებით მაშინდელი მდგომარეობა საქართველოში და მიიღო ვადაწყვეტილება — დამოუკიდებლობის კომიტეტის წევრები დაუყონებლივ დაბრუნებულიყვნენ ბერლინში და ეთხოვათ გერმანიისათვის სასწრაფოდ დახმარება.

ამ ისტორიულ კრებაზე გადაწყდა სწორედ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, როდესაც ამისათვის შესაფერი მომენტი დადგებოდა.

ევგენი გეგეჭკორმა გამოთქვა სურვილი წყალქვეშა ნავით კომიტეტის წევრებთან ერთად ბერლინში წამოსვლისა: — მე იქ თვითონ მოვახსენებ გერმანიის მთავრობას ყველაფერს და აქედან ჩასული კაცის მოხსენებას სულ სხვა შთაბეჭდილება ექმნებაო, ვაგვიმაგრებთ ზურგს და დაგვიხმარებთო. — მაგრამ კომიტეტის წევრებმა არ ურჩიეს ევგენი გეგეჭკორს ასეთ გართულებულ პირობებში საქართველოს დატოვება. ხოლო შემდეგ გამოიჩინა: — გეგეჭკორი გერმანიაში რომ ყოფილიყო ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის შეკერის დროს როგორც საქართველოს სრულუფლებიანი წარმომადგენელი, თურქები ვერ შესძლებდენ საქართველოს ტერიტორიის დაქვრას.

მ. წერეთელი და მ. ქარცივაძე დაბრუნდნენ ოხარკალიაში. დროც იყო მეორე ექსპედიციის მოსვლისა, რომლის წევრები იარაღით უნდა შემოსულიყვნენ საქართველოში; ხოლო წერეთელი და ქარცივაძე იმავე ნავით დაბრუნდებოდნენ სტამბოლში და იქიდან ბერლინში.

მაგრამ წყალქვეშა ნავს მოუვიდა დიდი მარცხი. სანაპიროდან, რუსის პოსტიდან უფრო მეტი სინათლე გამოდიოდა, ვიდრე იყო ქართველების სიგნალები და წყალქვეშა ნავმა მზევრავები და პაროლის მთქმელნი სწორედ იქ გადასხა. ისინი მიადგნენ რუსის პოსტს, სადაც ეგონათ კომიტეტის წევრების ბინა. იქიდან გამოცვივდნენ რუსის ჯარისკაცები და დანიახეს რა გერმანელები, ასტეხეს სროლა; სროლის ხმამ ოხარკალიამდე მოაღწია. წერეთელი და ქარცივაძე მიხვდნენ, თუ რა მოხდა. ამიტომ მისცეს გაძლიერებული სიგნალები წყალქვეშა ნავს, რომ უკან გაბრუნებულიყო. ექსპედიცია, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ პეტრე სურგულაძე და შალვა ვარდიძე, დაბრუნდა სტამბოლში და უკან წაიღეს ფული და იარაღი, გამოტანებული გერმანიის მთავრობისაგან საქართველოსათვის.

რუსებმა დაიჭირეს ორი გერმანელი და ორი ქართველი და გადასცეს ადგილობრივ რევოლუციონურ კომიტეტს, რომელმაც ისინი ბათუმის ციხეში გადაზავა. მთელი ამბავი შემდეგ გაიგეს რუსებმა და ნიკო ხორავეას სახლს, სადაც კომიტეტის წევრები იმყოფებოდნენ, დაბოძმევას უპირებდნენ, მაგრამ აეროპლანი გზაში გაფუჭდა და ზღვაში ჩავარდა. ამნაირად მ. წერეთელი და მ. ქარცივაძე იძულებული შეიქმნენ მარშრუტი ეცვალათ, — გამოიქცენ ფეხით

ტყით და დიდი ვაივავლახით მიალწიეს კოკი დადიანის სახლს ნოსირში, საიდანაც ცოტა ხნის დასვენების შემდეგ, გაეშურენ თბილისისაკენ. კვლავ ინახულეს პოლიტიკური მოღვაწენი, რომლებმაც ურჩიეს სხვა გზით როგორმე ბერლინში დაბრუნება. ხოლო აკაკი ჩხენკელმა, ვაივო თუ არა ოხარკალაიაში მომხდარი ამბავი, გააგზავნა ბათუმში სპეციალური კაცები, მოაწყობია მათ ციხეში აჯანყება, გააქციეს ორი გერმანელი და ორი ქართველი, ჭურიაში დაჭერილნი და დაამალვინეს სოფელში. ჩხენკელს რომ ეს დროზე არ ექმნა, მათ გაგზავნიდნენ სევასტოპოლში, სადაც აუცილებელი სიკვდილით დასჯა მოელოათ.

რადგანაც სხვა გზა არ იყო, წერეთელმა და ქარცივამდე გადასწყვიტეს რუსეთსა და ფინლიანდიის გზით გადასვლა სკანდინავიაში და იქიდან — ბერლინში. აღიჭურვენ ყალბი პასპორტებით, მრავალი რეკომენდაციებით და გაემგზავრენ ვლადიკავკაზით პეტერბურგს, რომელსაც მიალწიეს იანვარს 1918 წელს. პეტერბურგში მათ მფარველობდა ნიკო მაჩაბელი, რომელსაც იქ დიდი კავშირები ჰქონდა. მან მოუხერხა წერეთელსა და ქარცივამეს ავადმყოფობის მოწმობა ერთი გამოჩენილი რუსი ექიმისა და ნორვეგიაში გასამგზავრებელი პასპორტები. მაგრამ მივიდნენ თუ არა ფინლანდიის სადგურზე, დაინახეს, რომ არავითარი მატარებელი იქიდან არ გადიოდა, რადგან სწორად ამ დროს მოხდა ფინლანდიაში წითელი რევოლუცია. დიდი ხნის ცდის შემდეგ ფინლანდიის გზაც გაიხსნა. წერეთელი და ქარცივამე ჩავიდნენ ბალტიის ზღვაზე მდებარე ქ. ბიერნებორგს, სადაც იდგნენ სკანდინავიის გემები რუსეთიდან წამოსული ხალხის წასაყვანად. მაგრამ აქ იმდენი ხალხი უცდიდა გამგზავრებას, რომ რამოდენიმე თვე დასჭირდებოდა წერეთელს და ქარცივამეს რომელიმე გემზე მოხვედროდნენ. ვაივეს თუ არა, რომ გაყინულ ზღვაზე მარხილებით გადასვლა შეუძლებოდა ალანდიის კუნძულებზე, რომელიც დაჭერილი იყო გერმანელების მიერ, დაბრუნდნენ ბიერნებორგიდან აბოში, იქირავეს მარხილი და სხვებთან ერთად გაყინულ ზღვაზე სამი დღის მოგზაურობის შემდეგ მიალწიეს ეკვერეს, ალანდიის კუნძულზე. გერმანელებმა, რასაკვირველია, სრული თავისუფლება მისცეს ქართველებს მგზავრობისა და სტოკჰოლმის გზით ისინი დაბრუნდნენ ბერლინში, მარტს, 1918 წ.

მ. წერეთელმა და მ. ქარცივამე ველარ ჩამოუსწრეს ბრესტ-ლიტოვსკის კონგრესს; გიორგი მაჩაბელი, რომელიც ნადოლისთან ერთად დაესწრო კონგრესს, არ იქმნა დამუშებულ თურქების მიერ, როგორც საქართველოს წარმომადგენელი. თურქებმა განაცხადეს პრეტენზია მთელ სამუსულმანო საქართველოზე და ბათომზე. ხოლო გერმანია უძულური იყო წინააღმდეგობა გაეწია, რადგან საქართველოს სრულუფლებიანი წარმომადგენელი, მანდატით აღჭურვილი, კონგრესზე არ იყო.

სასწრაფოდ დაიბარეს მ. წერეთელი და მ. ქარცივაძე გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროში და უთხრეს:

— ხომ ხედავთ, რა მოხდა ბრესტ-ლიტოვსკში! ჩვენ გვესაჭიროება აუცილებლად სრულფუნქციონირებელი წარმომადგენელი საქართველოსი, აღჭურვილი მანდატით, თუ მთელი ერისა არა, მისი უძლიერესი პარტიის მიერ მაინც. მიიღეთ ყველა ზომა ასეთი წარმომადგენლის ჩამოსაყვანად-ო.

ისევ გაემგზავრეს წერეთელი და ქარცივაძე საქართველოში. მიადღწიეს ოდესას, სადაც გერმანელები იდგნენ და იქიდან წყალქვეშა ნავით სევასტოპოლს, რომელიც აგრეთვე გერმანელების მიერ იყო დაჭერილი. მაგრამ საქართველოში ჩასვლა მათ აღარ დასჭირდათ, რადგან სევასტოპოლში შეხვედნენ სპირიდონ კედიას, რომელიც აღჭურვილი იყო ამიერ-კავკასიის კომისარიატის თავმჯდომარის აკაკი ჩხენკელის მანდატით ევროპაში გასამგზავრებლად პოლიტიკური მისიით. კომიტეტის წევრები სპირიდონ კედიასთან ერთად სასწრაფოდ დაბრუნდნენ ბერლინში და საქართველოს წარმომადგენელი წარუდგინეს გერმანიის მთავრობას.

შემდეგი ამბები უკვე ცნობილია — გერმანელების მიერ ზომების მიღება თურქების შემოტევის გასაჩერებლად, ფონ კრესის შესვლა საქართველოში გერმანული ჯარით და სხვა.

დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ აკაკი ჩხენკელი ჩამოდის ბერლინში, როგორც სრულფუნქციონირებელი მინისტრი დამოუკიდებელ საქართველოსი ნიკო ნიკოლაძისა და ზურაბ ავალიშვილის თანხლებით.

დამოუკიდებლობის კომიტეტი დაიშალა და მთელი საქმე და ანგარიში ჩააბარა აკაკი ჩხენკელს, რომელმაც დიდი მადლობა გამოუცხადა კომიტეტის წევრთა და უთხრა: უდიდესი საქმე გაგიკეთებიათ და ჩემთვის კარგი ნიდაგიც მოგიმზადებიათ-ო.

ამის შემდეგაც კომიტეტის ყოფილი წევრები დიდ დახმარებას უწყევდნენ აკაკი ჩხენკელს მთელი მისი მოღვაწეობის დროს ბერლინში.

ამით გათავდა ქართული კომიტეტის ამბავი, რომელიც ბევრი ქართველისათვის და უცხოელისათვის, ვინც მას იცნობდა, ერთი მშვენიერი ეპოპეია იყო. ხოლო მტერი და მოშურნე მას დღესაც ავანტურას უწოდებს, რაც მხოლოდ ყოველად შეუფერხებელ ადამიანს შეეშენის.

საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის ღვაწლი და მუშაობა დაუვიწყარი იქნება მომავალ თაობათათვის განსაკუთრებით იმიტომ, რომ საქართველომ მთელი მისი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე ევროპის რეალური დახმარება პირველად მაშინ მიიღო. დასავლეთი დაეხმარა ქართველ ერს მის დათარგუნვილ უფლებათა აღსადგენად.

კ. ხალია

ძველი ქართული წელიწადი

პროფ. კ. კეკელიძის ახლად გამოცემულ კრებულში „ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“, ტომი 1, თბილისი 1956, მოთავსებულია ერთი ფრიად საყურადღებო ნარკვევი: „ძველი ქართული წელიწადი“ (კრებულის გვ. 99-124). ამ გამოკვლევის დედა-აზრი იმით ამოიწურება, რომ კეკელიძის შეხედულებით, ძველი ქართული წელიწადი იწყებოდა 6 აგვისტოს, რომელსაც ერქვა თვე ახალწლისაო. ამავე დროს, თუ ამის მიმდევრად, საქართველოში მიღებული ყოფილა აგრეთვე „ქრისტიანობის დამყარებასთან ერთად“ შემოსული ე. წ. ბიზანტიური წელიწადი სექტემბრის დამდევს რომ იწყებოდა, და მხოლოდ „მეცხრე საუკუნის დაახლოებით პირველი მეხუთედიდან“ ჩვენში შემოულიაო, კეკელიძის რწმუნებით, „მარტის წელიწადი, რომელიც 1 მარტიდან იწყება“-ო (გვ. 121).

სულ მოკლედ ვუპასუხებთ მარტის წლის ვითომცდა მხოლოდ მეცხრე საუკუნეში შემოსვლის ამბავს. ამ დებულების დასამტკიცებლად პროფ. კეკელიძე ასახელებს ქართლის მოქცევაში შემონახულს წ. ნინოს ცხოვრებას, რააც, მისი რწმუნით, მეცხრე საუკუნის ძეგლია.

კეკელიძის ამ გამოკვლევაში თუ წ. ნინოს ცხოვრება მოყვანილია მარტის წლის შემოღების დასათარიღებლად (გვ. 122), იმავე ავტორის ქართული ლიტერატურის ისტორიაში (მეორე გამოცემის 1941 წ. პირველი ტომი) იგივე მარტის წელიწადია გამოყენებული წმ. ნინოს ცხოვრების დასათარიღებლად, ე. ი. მარტის წელიწადი რომ ჩვენში შემოვიდა მხოლოდ მეცხრე საუკუნეში, ამის საბუთია მეცხრე საუკუნეშივე შედგენილი წმ. ნინოს ცხოვრებაო და წმ. ნინოს ცხოვრება რომ მეცხრე საუკუნეშია ჩამოყალიბებული, ამის საბუთი-ვეა მეცხრე საუკუნეში შემოღებული მარტის წელიწადიო. აი რასა სწერს ბ. კეკელიძე ზემოდ დასახელებული წიგნის ნე-492 გვერდზე: მოქცევა ქართლისაა რომ „შედგენილია არა უადრეს მეცხრე საუკუნისა“, ამას ადასტურებს, სხვათა შორის, ის ფაქტიც, რომ „იქ ნახმარია მარტის წელიწადი, რომელიც მეცხრე საუკუნის პირველ ნახევარში შემოვიდა ჩვენში“-ო. ეს ხომ პირ-მოუსადევარი! მეგრე ამ მარტის წლის ამბავში გაკვირვებას კიდევ ის იწვევს, რომ ქართველებს ის შემოულიათ მეცხრე საუკუნეში, უკუ-უგდიათ მეთათეში (გვ. 123), სრულიად დავიწყებიათ მეთერთმეტე საუკუნეში (გვ. 123) და, რა-ღაც ჯადოს ძალით, კვლავ უხმარიათ დავით აღმაშენებელისა და ლაშა ვი-ორგის ისტორიებში (გვ. 122)!

ესლა დავუბრუნდეთ ექვს აგვისტოს — ახალწლის თვედ გამოცხადებას.

ჯერ თვით სიტყვა „ახალ წლისაჲ“. ბ. კეკელიძე სწერს: „ახალწლისაჲ (თთუე), სახელობითი ბრუნვა — ახალწელი, არის შესატყვისი ირანული ნავროზ-ისა (ახალი თვე) და თარგმანი სომხური ნავასარდისა (ახალი წელი)“—ო (გვ. 101). ეს ისე გამოვა, რომ კაცმა სთქვას: ქართული „სიბრძნისმეტყველება“ არის თარგმანი სომხური „ფილოსოფიისა“ იმიტომ, რომ სომხური „ფილოსოფია“ ქართულად სიბრძნის სიყვარულს, ანუ სიბრძნისმეტყველებას ნიშნავსო!!! ნამდვილად კი ნავასარდი სომხური კი არა, ირანული ტერმინია, ხმარებული აღმოსავლეთის თითქმის ყველა ინდოგერმანული მოდგმის ხალხებში და, როგორც იულ. ასფალგი მწერს, ეს სიტყვა, ან უკეთ, ამ სიტყვის ძირი სანსკრიტულშიც მოიხაზება.

ცხადია, ნავასარდი, როგორც სხვა თვეთა დიდი ნაწილის სახელები და უამრავი სალიტურლიო და საეკლესიო სახელწოდებანი სომხურს შეუთვისებია ირანულიდან. დასაწყისში იგი აღნიშნავდა, როგორც ეხლა, და როგორც წინათ ყველგან, სადაც კი მიღებული იყო (მას ხმარობდენ მაგ. სოგდიანელები, ხვარაზმელები, ნესტორიანები) ან წლის პირველ თვეს, ან არვის, უფრო კი ზაფხულის დასაბამს. მხოლოდ შემდეგში, და ესევე ზედღართვით, იქცა ის სომეხთა შორის ახალწლის შესატყვისად, თუმცა კი დანამდვილებით არავინ იცის, რა მნიშვნელობისაა თვით ტერმინი სარდ, ანუ სარჯ (= წელი?).

გარდა ამისა, თვეთა სახელებს თუ გავითვალისწინებთ, ნათელი ხდება, რომ სომეხებს, მათ მოსვლისას მცირე აზიაში, ან სულ არ ჰქონიათ თვეთა სახელები, ან დაუკარგავთ ისინი. კავკასიაში კი მათ შეუძენიათ ზოგი ირანელებისაგან, ზოგი ქართველებისაგან: მაგ. მეორე და მესამე თვის სახელწოდებანი: ჰორი (ორი), ნაჰმი (სამი). სომეხებმა თუ ქართველებისაგან ისეხეს ეს ორი სახელი, თავისთავად ბუნებრივი იქნებოდა, რომ მათ პირველი თვის სახელიც ქართველებისაგან მიეღოთ და არა პირუქმით, როგორც გვაჯერებს ბ. კეკელიძე.

აწ თვითონ ახალი წელიწადი, ე. ი. აგვისტო, როგორც ქართული წლის პირველი თვე და წლის დასაბამი. ბ. კეკელიძის ნარკვევში ვკითხულობთ: — „სახელწოდება „ახალწლისაჲ“ თავისთავად გვაფიქრებინებს, რომ წელიწადი ამ თვით იწყებოდა; საძიებელია მხოლოდ — რა თვე იყო „ახალწლისაჲ“, რომაული წლის რომელ თვეს უდრიდა ის? ამის გათვალისწინება შესაძლებელია მე-4 მაგალითის დახმარებით“—ო (გვ. 113). ამ მაგალითში, რომელიც მე-104 გვერდზე მოკაყვს ბ. კეკელიძეს, შემდეგია ნათქვამი: „იწამნეს წმიდანი მოწამენი აბდონ, სენენ, ქვისტო, ლავრენტი და ვიპოლიტე უწინარეს სამისა დლისა ახალწლისა“, „უწინარეს რვისა დლისა ახალწლისა“, „უწინარეს ოთხისა დლისა ახალწლისა“, „თთუესა ახალწლისასა“.

ამ მონაცემებზე დაყრდნობით განაგრძობს ბ. კეკელიძე: აი, ამ ძეგლში არის აღნიშნული „რომ აბდონ და სენენი, რომელთა ხსენება ჰაგიოლოგიაში 30 ივლისს არის დადებული“ (მარტო 30 ივლისს!?) იწამნეს „უწინარეს სა-

ძისა დღისა ახალწლისა“. მაშასადამე, თვე „ახალწლისაჲ“ არის ის რომელი თვე, რომლის „სამ დღის უწინარესი (კალენდები) 30 ივლის მოდიოდა, ესე იგი, აგვისტო. ესევე უნდა ითქვას ქსისტოს და ლავრენტის შესახებ (იპოლოტე?!). მათი ხსენება რომაულ-ბიზანტიური პრაქტიკით დადებული 6 და 10 აგვისტოს (მარტო 6 და 10 აგვისტოს?!), რომელთაც უდრის ჩვენი მაგალითის „უწინარეს რვისა — ოთხისა“ დღისა, „იდებთ“, რასაკვირველია, გამოანგარიშებული. ასე რომ ამ მაგალითის მიხედვით აგვისტოს პირველი ნახევარი ქართულ „ახალწლის“ თვეში მოდის. საძიებელია მხოლოდ „ახალწლის“ დღესასწაული, ან პირველი რიცხვი ამ თვისა, აგვისტოს რომელ რიცხვს უდრიდა. ამ შემთხვევაში გასაღებს გვაძლევს ხელში ნინოს „ცხოვრების“ უძველესი შატბერდულ-ქელიშური ვარიანტი“—ო (გვ. 113-114), დასკვნის ბ. კეკელიძე, და წმ. ნინოს ცხოვრებიდან ვრცლად მოჰყავს ის ეპიზოდი, რომელზედაც ჩვენ უკვე რამოდენიმე წლის წინათ გვექონდა საუბარი (იხ. „ბ. ქ.“ 10, 1951, გვ. 19-231). ვინაიდან ამ ეპიზოდის თანახმად არმაზის დაღწევა მოხდა 6 აგვისტოს, აქედან გამოდის, რომ ქართველებიც მათი მთავარი ღმერთის დღესასწაულს ზეიმობდნენ **მსგავსად სპარსელებისა და სომხებისა**, იმ დროს, როცა იბერთა ახალი წელიწადი დგებოდაო, ე. ი. ექვს აგვისტოს და ამით მტკიცდება, რომ ქართველების ახალი წელიწადი იწყებოდა ექვს აგვისტოსაო. რა არის მიზეზი ამ მსჯელობაში დასაჯერებელი? სამწუხაროთ, ბევრი არაფერი, რადგან ბ. კეკელიძე **უცნობს უცნობით** ასაბუთებს.

წმ. ნინოს ცხოვრების ეპიზოდში არაფერია ნათქვამი იმის თაობაზე, რომ იქ აღწერილი დღესასწაული იყო ახალწლის დღეობა და ზეიმი. პირიქით, ჩვენ ეხლა კარგად ვიცით, რომ არმაზი იყო მთვარის ღმერთი და მის დღეობას იხდიდნენ აგვისტოს თვეში მთვარის სათაყვანოდ. ქართველებს რომ სპარსელებისა და სომხების წაბაძვით ედღესასწაულათ მათი ახალი წელიწადი, ამ ზეიმს ისინი გადაიხდიდნენ, რა თქმა უნდა, **სპარსელებთან ერთად**, ესე იგი, **გაზაფხულის ბუნიობად** — დღე და ღამის გასწორებისას, როდესაც მოდიოდა, როგორც ცნობილია მათი ახალწელი. განა ბ. კეკელიძევე არ სწერს მის ქართული ლიტერატურის ისტორიაში (ტომი პირველი, 1941 წ. გვ. 474): „მაზდეანთა ახალი წელი ნაეროზობა დადებული იყო გაზაფხულის დამდევს, ეს გრძელდებოდა 22 მარტიდან 28-მდე“—ო.

თავისი დებულების დასამტკიცებლად ბ. კეკელიძე გვითითებს აგრეთვე მეზობელ ერთა ჩვეულებაზე: „დაახლოებით აგვისტოშივე მოდიოდა სხვა **მეზობელ** (ხაზი ყველგან ჩვენია) ერთა ახალი წელიწადიც: **ალექსანდრიული** (ალბათ ეგვიპტის ალექსანდრიისა არის ნაგულისხმევი!! „... **მესორი**“ 29 აგვისტოს, სომხური ნავასარდი, **იოანე დიაკონის რეფორმის შემდეგ**, 11 აგვის-

1). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბ. კეკელიძის ეს გამოკვლევა პირველად დაიბეჭდა თბილისის სახელმწ. უნივერსიტეტის შრომებში, XVIII, 1941 წ.

ტოს“-ო (გვ. 116). ალექსანდრელთა ჩვეულება, რაც მთლად სწორიც არ არის, მან გამოიყენოს საყრდენათ, ვისაც ალექსანდრია მცხეთის მეზობელ ქალაქად ერევენბა. რაც შეეხება იოანე დიაკენის რეფორმას, ამას ადგილი ჰქონდა 1084 წელს, მაშასადამე, **მეთერთმეტე საუკუნეში ქრისტეს შემდეგ**. ამ ისტორიითაც იმას შეუძლია ისარგებლოს, ვისაც სჯერა, რომ მეთერთმეტე საუკუნეში “მემოღებულ კალენდარს რამე ღირებულობა ენიჭება წმ. ნინოს დროის ახალწლისათვის. აქვე დავუმატებთ, რომ სომხების ეს ახალი წელიც პირვანდელი ნავასარდის, რაც მეექვსე საუკუნეში ქ. შ. **თერთმეტ ივლისით იწყებოდა**, შემდგარ გამოანგარიშებაზეა დამყარებული და ამის შედეგად სრულიად შემთხვევითი მოვლენა და არა რაიმე საფუძვლიანობის მქონე.

დაგვრჩა ზემოდ ნახსენები წმიდათა ღღესასწაული. წმიდათა მოქალაქეობის აღწერას, ეკვი არ უნდა, ფრიად დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ ის სანდო, ისტორიული წყაროა და ყოველივე მისი მონაცემი ისტორიულ სინამდვილეს ასახავს. ამგვარი რამე კი ზემოდ დასახელებულ მარტვილთა არც ერთ ცხოვრებაზე არ ითქმის, მათი შინაარსი უფრო ზღაპრულია, ვიდრე ისტორიული. ამასთან ერთად ისიც ხდება ხოლმე, რომ ასეთი ცხოვრების შედგენისას თუ თარგმნისას, თვითეული ავტორი მას უფარდებს საკუთარი ეკლესიის მოთხოვნილებას და ჩვეულებას და სრულიადაც არ უწყევს ანგარიშს ძეგლში შემონახულ ცნობებს.

ესეც რომ არ იყოს, თავისთავად არც ამ მარტვილთა სახსენებელია **იხე გადავები და ახახნელი**, როგორც ბ. კეკელიძე ფიქრობს. საქმე იმაშია, რომ აქ ჩამოთვლილი, და მარტოდ მარტო აქ ერთად ჩამოთვლილი ხუთივე წმიდანის წამება ერთადვე დადებულია, მაგალითად, ტერ ისრაელის სომხურ სენაქსარში თერთმეტ ავეისტოს, ესე იგი, სომხების ნავასარდი — **ახალწლის პირველ დღეს** (იხ. პატროლოგია ორიენტალის, 5. 1910. გვ. 357-361). ამისდა მიხედვით, ეს მარტვილობანი თუ სომხურიდან არიან ნათარგმნი, „ახალწლით“ მთარგმნელი გულისხმობს, რასაკვირველია, ორიგინალის, ანუ დედნის ახალწელს.

ხოლო როდესაც ეს ძეგლები ქართულად ითარგმნებოდა — მეთერთმეტე საუკუნეზე გაცილებით ადრე — სომხების „ახალი წელი“ თავსდებოდა ან ივლისის წლის, ან მარტის წლის ფარგლებში. ეს უკანასკნელი კი **საერთო იყო** მთელი ახლო აღმოსავლეთისათვის, და მით საქართველოსათვისაც. ამის ცხად საბუთია მოქცევაა ქართლისა და მერვე საუკუნის ისტორიკოსი ლიონტი მროველი. ამის შედეგად ქართველ მთარგმნელს სრული გულ-დაჯერებით შეეძლო წინამდებარე ნავასარდი, ან მისი მსგავსი რამ, „ახალწლად“ გადმოეღო აქ ერთი რამ არის კიდევ საფიქრებელი: შეიძლება, ორიგინალი შეიცავდა ბიზანტიურ წელთაღრიცხვას, რაიც მარტო გადმოქართულებას თუ მოითხოვდა, რაკი ბიზანტიელების სექტემბრის წელიწადი იმ დროს ჩვენშიც იყო გავრელებული.

ასე სანასკვო საკითხს ისიც ზედ ერთვის, რომ ამ ხუთი წმიდანის ხსენება

ბიზანტიურ-რომაულ, სირიულ-სომხურ წყაროებში დადებულია არა მარტო იელის-აგისტოს, არამედ სხვა თევებშიც. იგი ეფინება თითქმის მთელს წელიწადს და გადაჭიმულია თებერვლიდან საქტემბრამდის. ამ სახით მათი წამებისა თუ დღეობისათვის განკუთვნილია რიგ-რიგად: 2 თებერვალი, 24 და 31 მარტი, 14 აპრილი, 3,30 იელისი, 1, 6, 10, 11, 13 აგისტო, 5 სექტემბერი. ამის შემდეგ რა აზრი აქვს ასეთ საექვო თარიღის ძველებზე დაყრდნობას, ან მათ გამოყენებას რომელიმე საკითხის გადასაწყვეტად?!

ჩვენ ზემოდ ვთქვით, რომ ქრისტიანობის გამტკიცების დროს ქართველთა შორის მთელი მახლობელი აღმოსავლეთი, ესე იგი, ქართველების **ნამდვილი მეზობელი** ერები, როგორც სირიელები, კაბადოკიელები, სომხები, ირანელები (და თვითონ რომაელებიც იულიოს კეისრამდე), მცირეოდენი მერყეობით, ხმა-რობდენ მარტის წელს. ამ ქეშმარიტებას ვერ უარყოფს ვერც ბ. კეკელიძე, ვისი სიტყვებიც უკვე ზემოთ მოვიყვანეთ ირანელთა შესახებ. საოცარი კია, რომ თავის გამოკვლევაში ბ. კეკელიძე კრინტსაც არ სძრავს ამ ცენტრალურ მნიშვნელობის საკითხზე?!

ეხლა ვიკითხოთ: განა შეეძლოთ ქართველებს სხვა მეზობლებს გამოჰყოფოდენ და საკუთარი წელთაღრიცხვა შეეგუშავებინათ? ამის მსგავსი რამ საფიქრებელი იქმნებოდა მხოლოდ ერთ შემთხვევაში: ქართველებს რომ ეცხოვრათ განცალკევებულად და მოწყვეტილნი ყოფილიყვნენ სხვა ერებს. ისტორიიდან კი ვიკით, რომ სინამდვილე სულ სხვა იყო. სტრაბონი და პლინიუსი გვაუწყებენ, რომ რიონის და მტკვარის დაბლობი ერთ უშველებელ ხიდს წარმოადგენდა, რომელზედაც ვაჭართა და სოცდაგართა სიმრავლე აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ და დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ უწყვეტივ საქონელს მიმოეზიდებოდა. ასე შორს მავალი ვაჭარი კი არაფერს ისე მალა არ აფასებს, როგორც დღისა, თვისა და წლის სიზუსტეს, გარკვეულობას და **ერთიანობას**.

საბოლოოდ, ქართველებს რომ აგისტოს თვე ჰქონოდათ წლის დამდეგად მიღებული, წარმოდგენელია, რომ ქართულს ისტორიულსა და ლიტერატურულ ძეგლებს ამისი ნაკვალევი და ნიშანწყალი არ შერჩენოდეს! სინამდვილეში კი რას ვხედავთ? ამ ძეგლებში ცხადად აღნიშნულია, მარტის წელთან ერთად, რომაელების პირველი იანვარი და ბიზანტიელების პირველი სექტემბერი, როგორც წლის თავი; არსად კი აგისტოს წელიწადი. საამისო არგუმენტებს თვითონ ბ. კეკელიძე გვაწვდის მისი ნარკვევის მე-123 გვერდზე. აქ სექტემბრის წლისათვის დამოწმებულია იოანე ზოსიმეს კალენდარი მეთათე საუკუნისა და იმავე საუკუნის ხელნაწერი № 65 (ნ. მარარი) სინას მთისა. სექტემბრის წელსვე გვიჩვენებს იერუსალიმის კანონარის ხელნაწერი № 3, რომელიც ინახება პარიზის საჯარო ბიბლიოთეკაში, და რომელიც სხვა კანონარის ტექსტებთან ერთად მალე გამოიცემა ქ. ლოვანიის უნივერსიტეტში. აქ

პირველი სექტემბრის წესი და განგება, მისი დასდებლებით და საკითხავებით, უკლებლივ განკუთვნილია ამ დღეობისათვის, ე. ი. „წელიწადის გვირგვინისათვის“ (იხ. ხელნაწ. ფურც. 274 vb).

ამავე კანონარში გვხვდება ჩვენ იანვრის წელიც. პირველი იანვრის განგება იწყება აქ სიტყვებით: „წელიწადის თავი“ (ფურც. 379 vb). იგივე წელი წარმოდგენილია მიქელ მოდრეკილის იადგარში და მისი კვალი ემჩნევა ასევე იოანე ზოსიმეს კალენდარსაც. აბუსერიძე ტბელიც, ვინც „ასურული კეკელოსის“ განმარტებაც კი დასწერა 1233 წელს, იცნობს და ასახელებს მარტო ორ სამოქალაქო წლის თავს: სექტემბრისა და იანვრის დადგომას. აგვისტოს წელს კი არავენ არ იცნობს და არავენ არ ასახელებს გარდა პროფესორ კეკელიძისა.

დასასრულ ერთი მითითება. რამოდენიმე ლიტურგიული ხელნაწერი, რომელთა საკითხავები საწელიწადო დღესასწაულთა წესსა და რიგს ზუსტი თანამიმდევრობით ამჟღავნებს, იწყება არა შობის დღით, როგორც ყველგან, არამედ ხარებით, ე. ი. მარტის 25-ით. საკითხავთა განლაგებას მისდევს მაგალითად, ოთხი უძველესი ქართული ხელნაწერი: № 95 საეკლესიო მუზეუმისა თბილისში, № 54 სინას მთისა (მარის კატალოგით), № 11 ივირონისა (ბლეიკის კატალ.) და რაც უფრო ჩამაფიქრებელია, ყველაზე ძველი დათარიღებული ქართული ხელნაწერი, 864 წლის მრავალთავი სინაჲს მთისა: № 32 + 57 + 33 (პროფ. ვარიტტის კატალ.). ვინაიდან ეს ორი უკანასკნელი ხელნაწერი მაინც სათავეს ტაო-კლარჯეთში ლებულობს და მით გრივოდ ხანძთელის სალიტურლიო პრაქტიკიდან გამოდის, აქედან თითქმის უეჭველად ვლინდება, რომ ლიტურგიული წლის აღება ხარების დღესასწაულით შორეულ გამოძახილს უნდა წარმოადგენდეს თვითონ მარტის წლის არსებობისას ძველ საქართველოში. რაც არ უნდა იყოს, წარმართ ქართველთა მარტის წელი განუყრელი თანამავალია ახლო აღმოსავლეთისა და რომის მამინდელი პრაქტიკისა. ამისდა მიხედვით, ვინც ერთს უარყოფს, იგი იძულებული ხდება მეორეც უკუაგდოს.

† მ. თარხნიშვილი

რომი, 1957.

შენიშვნები

შოთა კუპ(ა)რი, ჰერეთის ერისთავი

შოთა ჰერეთის ერისთავი რამოდენიმეჯერ არის ნახსენები ჟამთა-აღმწერელის მიერ: რუსუდან მეფემ წარავლინა მოციქულად თათართა წინაშე შანშე და ავაგ მხარგრძელები, ვარამ გაგელი, და „ჰერეთის ერისთავი შოთაი, რომელსა მანისა ფერობისათვის კუპრობით უკმობდეს“. რუსუდანს სურდა, რომ მისი ძე დავითი მიენდოთ და მიეცათ მისთვის „სიმტკიცე უენებლობისა“ („ქ. ც.“, გამოცემა ს. ყაუხჩიშვილისა, ტ. 2, გვ. 192).

იმერეთითგან გადმოსრულ დავითს წინა მიგებენ შანშე და ავაგ მხარგრძელები, ვარამ გაგელი, გრიგოლ სურამელი, ქართლის ერისთავი, სამცხის სპასალარი ყვარყვარე ციხისჯვარელი, და მათ შორის „აარათა ნიჭთა და ზნეთა საშამაკაცოთა მქონებელი“ ჰერეთის ერისთავი, შოთა კუპარი. მეფე რუსუდანმა იმერეთითგან თან იახლა „ყოველნი მთავარნი ლიხთ-იმერნი, — დადიანი ცოტნე, კაცი პატივოსანი და სათნოებიანი, და სხვანი. ეს დიდი დელეგაცია ეახლა თათრის ნოინებს (იქვე, გვ. 195).

იგივე შოთა მონაწილეა კოხტის-თავის შეთქმულებისა: „შეკრბეს ყოველნი მთავარნი საქართველოსანი კოხტის თავსა, იმერნი და ამერნი: ეგარსლან (ბაკურციხელი), ცოტნე დადიანი, ვარამ გაგელი, ყვარყვარე (ციხის-ჯვარელი), კუპარი შოთა... სარკის თმოგველი და სხვანი...“ „და ყოველნი იტყოდეს“... „შევეკრბეთ ყოველნი და ებრძოდეთ თათართა“—ო, (და) „დაამტკიცეს ომი“ (იქვე, გვ. 215).

საკვირველ შთაბეჭდილებას ტოვებს დაკვირვებულ მკითხველზედ ეს ადგილები ჟამთა-აღმწერელის თხზულებისა: თუ შოთა ჰერეთის ერისთავი მხოლოდ კუპრობით სიშვისათვის (ერთი ვარიანტი: „შავისა ფერობისათვის“) იყო ცნობილი, ან და, პ. ინგოროყვას აზრით, იგი იყო მანის ორდენის (ფერის) წევრი, ე. ი. ურწმუნო (კუპარი) მანიქეველი, როგორ უნდა აღესრულებია მას დიდი როლი საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში? როგორ ენდობოდენ მას კოხტის თავის შეთქმულნი, განსაკუთრებით დიდი ცოტნე დადიანი? როგორ იქმნებოდა იგი წევრი საქართველოს დიდ წარჩინებულთა კრებულისა, რომელიც იმერეთითგან გადმოსრულ უფლისწულს მიეგება, და მერმე რუსუდან მეფის მიერ თათართა ნოინთა წინაშე წარგზავნილი დიდი დელეგაციისა, მხარგრძელებთან, ციხისჯვარელთან, გრიგოლ სურამელთან და შეუღარებელ ცოტნე დადიანთან ერთად? ამისათვის ხომ მართა ჰერეთის ერისთავობა

არ იქმნებოდა საკმარისი? ჰერეთის ერისთავისათვის ხომ არ გაურედედნ დიდ საპასუხისმგებლო საქმეებში საქართველოს დიდი სახელმწიფო კაცები ამ ყოველად უღირსს, “არარაია ნიჭთა და ზნეთა სამამაკაცოთა მქონებელს”? ეს ძნელი დასაჯერებელია, და ამიტომ ჩვენთვის უეჭველია, რომ წარყვნილ ადგილებთან ტექსტისა უნდა გვექონდეს საქმე: ეამთა-ალმწერელის ნამდვილ ტექსტში უნდა ყოფილიყო არა „მანისი, მანისა, ან შავისა ფერობისათვის უკუმოდეს კუპრობით“, არამედ „ტანისა ფერობისათვის უკუმოდეს კუპრობით“, რაიცა ნიშნავს: „ტანის მსგავსებისათვის უკუმოდენ კუპრობით — კუპრობით, ე. ი. კვიპაროსად“ (საბა: კუპროა = კვპაროზი). დიად, შოთა ჰერეთის ერისთავი „კვპაროზივით“ შეგნიერი ტანის კაცი ყოფილა და მას „კუპარს“, „კვიპაროზს“ ეძახდენ (მაგონდება ჩემ დროსაც ასეთი ტანადობის ქართველები: კოწია ერისთავი, კიწი ფაღავა და სხვა ბევრი), — და არც „კუპრივით შავი“ და არც „ურწმუნო, წვერი მანის ორდენისა“ —

აგრეთვე „არარაია“ კი არა, არამედ [პაპ]ა-მამათა“ უნდა ყოფილიყო ეამთა-ალმწერელის ტექსტში: „პაპა-მამათა ნიჭთა და ზნეთა სამამაკაცოთა მქონებელი“ ყოფილა შოთა ჰერეთის ერისთავი, და ამიტომაც იყო იგი დიდ საქმეთა მონაწილე, როგორც ამას აღნიშნავს ისტორიკოსი.

“ისტორიათა და აზმათა“ რაოდენიმე ადგილისათვის

ქ. ც. ტ. 2., გვ. 9, ერთი ადგილი ასეა აღდგენილი:

„და კვალად შემოქცეულთა იხილეს სიმრავლე... სოფლისა სიმდიდრეთა და მონაგებთა, აღსარიცხად გარდარეული (ვარ. აღრიცხვად შეუძლებელთა). (ოცხალთა უამრავთა (ვარ. ცეცხლითა უამრებსა) თანა იხილეს ოთხთა მკვდართა მიერ აპყრობა კელისა, რომელი რქუა ათასის და ათასთა ესრე სახედ მეგზარეთადა ქმნა, რათა იწყეს შეკრება ორმოთა (ვარ. ომთა) ზედა“.

კეკელიძე აღადგენს უკანასკნელ წინადადებას: „(ოცხალთა უამრავთა თანა იხილეს ოთხთა მკვდართა მიმართ აპყრობაჲ კელისაჲ, რომლისა ქმნაჲ ჰრქუეს ათასისადა ათასთა. ესრე სახედ მეგებრეთადა, რომელთა იწყეს შეკრებაჲ ორმოთა ზედა“ (შეად. ვახტ.). —

— ვერავითარ ნათელ აზრს მკითხველი აქეთვან ვერ გამოიტანს. ცხადია, ეს ადგილი ტექსტისა წარყვნილია და მას სხვანაირი აღდგენა უნდა. ჩვენი წინადადება აღდგენისა შემდეგია: „და კვალად შემოქცეულთა იხილეს სიმრავლე... სოფლისა სიმდიდრეთა და მონაგებთა აღრიცხვად (ანუ: აღსარიცხად) [შეუძლებელთა]. გარდარეულისა ცეცხლისა აღმურებასა (ანუ ელვარებასა) თანა იხილეს ოთხმეზღურთა მიერ აპყრობა კელისა, რომელი ჰრქვიან ათასისა და ათასისა [თვის] (ანუ [-და] ესრე სახედ მეგებრობისა ქმნასა, რათა იწყეს შეკრება [სადგ]ომთა ზედა“.

ასეთი აღდგენით ტექსტისა აზრი ნათელი ხდება: გიორგი (III.) მეფემ ანისთან მტერი დაამარცხა და დევნა უყო. ამასობაში მზე ჩავიდა და დაბნელდა. მღევნელნი უკან დაბრუნდნენ და იხილეს უამრავი სიმდიდრე, მტრისგან დატოვებული, და ამასთანავე დიდი ცეცხლის ელვარება (მათთვის ნიშანი) და ოთხმეზღურთავიანი (შეიძლება ბერძ. ჰოლდ მესტორ, ანუ მისტორ = გზის მრჩეველი, მაჩვენებელი) შეველა. ასე ჰქვიან ათასობით კაცთათვის (მხედართათვის) ისე მიგებების ქმნას, რომ ივინი შეკრბენ მათ სადგომებზედ.

ყოთლუ-არსლან მეჭურჭლეთა უხუცესი

ქ. ც., II., გვ. 30-31 („ისტორიანი და აზმანი“) აღდგენილია ტექსტი, რომელიც ყოთლუ-არსლანის ამბავს მოგვითხრობს, შემდგენიარად: ყოთლუ-არსლან, ცხოვარმან ჯორის სახედ ორ ბუნებისა მყოფელმან, ვითარ მისცემს ბიჭთა გონებისა მზაკუარება, მომღებელმან წესსა რასამე სპარსთა განაგისსა, ითხოვა კარავი დადგმად ველსა ისანისასა და სანახებსა სალოდებლისასა და თქუა“... ეს ადგილი „ისტორიათა და აზმათა“ ყველაზედ უფრო წარყენილია და მის სწორად გაგებას ვერ შევლის ვარიანტები აღმადგენელთა: „ჯორის სახედ ორ ბუნებისა მყოფელმან“, „ჯორის სახოანმყოფელმან“, „სპარსთაგანისსა“, „სპარსთაგანისამან“ და სხვ. —

ჩენი აზრით აქ არც „ცხვარი“, არც „ჯორი“ და არც „სპარსთა“, არამედ ტექსტს სხნავაირად უნდა აღდგენა. ჩენი წინადადება: „ყოთლუ-არსლან [მეჭურჭლეთა უხუცესმან], [უ]ცხო [გ]უარისა სამსჯავროსა [პატრონსა ზედა] საცნაურ-მყოფელმან, ვერ მიმცემან ბრკობათა გონებისა, [იკმია] მზაკუარება და თქუა, მომღებელმან წესსა რასამე საქმეთა განგებისასა; [ე]ითხოვო [თ] კარავი დადგმად ველსა ისანისასა და სანახებსა სალოდებლისასა“ და შემდგ.

ახალ ქართულად: „ყოთლუ-არსლან მეჭურჭლეთ უხუცესმა, რომელმაც პატრონზედ (მეფეზედ) უცხო-გვარის სამსჯავრო განაცხადა, რომელმაც გონება ვერ მისცა საქმის გასინჯვას, მზაკუარება იკმარა და თქვა, გამოიღო რა რაღაც წესი საქმეთა განგებისა: ვითხოვოთ კარავის დადგმა ისანის ველზედ და სალოდებლის მიდამოში“ და შემდგ. —

კიდე ბევრი რამ არის შესასწორებელი „ქ. ც.“ ახლად გამოცემულ ტექსტში (განსაკუთრებით „ისტორიათა და აზმათა“ და „აზმათა აღმწერელის“ ტექსტებში). მაგ. „ქ. ც.“ გვ. 72 წერია: შანქორის ომში გამარჯვების შემდეგ ზეიმის დროს „ნაცვლად მუყრთა იხილევბოდა ღალადება მღდელთა აღონა-სადმი (კეკელიძის მიერ აღდგენილი): უფალო საბაოთ ძალთასა“. ასეთი აღდგენა ამ ადგილისა ჩენი აზრით შემცდარია. არავითარი „აღონაა“ აქ არ არის, ამავედ ტექსტში უნდა ყოფილიყო: „ნაცვლად მუყრთა იხილევბოდა ღალადება მღდელთა: „ღიდება უკუნისამდე უფალსა საბაოთ-ძალთასა“. —

იქვე, გვ. 16. გიორგი (III.) მეფის დასახასიათებლად წერია: „... ხუ უკვე და ჰნიელ მსგავსი მღასოსა, ფერკთა წყალ-მცენარისა“... კეკელიძის მიერ აღდგენილი: „ნუ უკვე და დანიელისა მსგავსი მაღლისა (?), ფერკითა წყალ-მდინარითა“ და სხვ.

დიდი დაკვირვება არ არის საჭირო, რომ ეს ადგილი აღდგენილ იქმნეს: „ნუ უკვე და ჰუნისა მსგავსი [ქმნა] პილასოსა, ფერკითა წყაროსა აღმო]მცენარისა“ ანუ „ფერკითა წყალ-მცენარისა“; ესეც შეიძლება სწორი იყოს).

ცხადია, გიორგი მიმსგავსებული იყო პერსეთუმის ფრაოსან ცხენს პეგასოსს, „წყაროს ცხენს“, რომელმაც ფერკის დაკრვით მთა ჰელიკონზედ წყარო გამოაღინა „ჰიპპოკრენე“). და სხვ. და სხვ.

„მეხურნი“

მიქელ მოდრეკილი, მეათე საუკუნის ქართველი ჰიმნოგრაფი, შემდგენელი ჰიმნების დიდი კრებულისა, ამბობს: „მე გლახაკმან მიქელ მოდრეკილმან ვილუაწე და უზეშთაეს უძლურისა ძალისა ჩემისა შრომაჲ ვაჩვენე და შეეკრიბენ საგალობელნი ესე წმიდისა აღდგომისანი, რომელნი ვპოენ ენითა ქართველთაჲთა, **მეხურნი**, ბერძულნი და ქართულნი, სრულნი ყოვლითა განგებითა, სისწორითა კილოსაჲთა და უცთომელობითა ნიშნისაჲთა“.

მეორე ადგილას იგი ამბობს: „მე გლახაკმან მიქელ მოდრეკილმან... ვილუაწე და ფრიადითა გულსმოდგინედ ძიებითა შეეკრიბენ ძლისპირნი ესე ყოვლით კერძოვე, რომელნი ვპოენ ენითა ქართველთაჲთა, **მეხურნი** ბერძულნი და ქართულნი, სრულნი ყოვლითა განგებითა“.

ასე ვადმოგვცემს ამ ტექსტებს კ. კეკელიძე თვისი „ლიტ. ისტ.“-ის მეორე გამოცემაში („ქართული ლიტერატურის ისტორია“, თბილისი, 1954, ტ. I. გვ. 187).

სიტყვა „მეხური“ პირველად ზოგს „სომხური“ ეგონა, ან და „მესხური“, რაიცა ყოველ საფუძველს და აზრს არის მოკლებული. კ. კეკელიძემ თვისი „ლიტ. ისტ.“-ის გამოცემაში „მეხური“ დაუკავშირა ბერძნულ „ეხოს“ (ახალი გამოთქმით „იხოს“) — „ბგერა“, „ტონი“, „ხმა“, რაითაც მან ნამდვილი ვერ ცნა, თუმცა იგრძნო იგი. მეორე გამოცემაში თვისი შრომისა „მეხური“ მას მიაჩნია კილოდ საგალობელისა, და მეხურნი საგალობელნი ისეთ ჰიმნებად, რომლებიც გალობით შესრულდებიან და მათ ხშირად ნიშნები ან ნოტები აქვსთ დართულნი (გვ. 189).

ესე ყოველი მართალია, მაგრამ სიტყვა „მეხურის“ ნამდვილი და სწორი მნიშვნელობა ამით არ არის ნაჩვენები. მიქელ მოდრეკილის ნათქვამის სწორად გაგება შეიძლება მხოლოდ, თუ ვიცით ეტიმოლოგია სიტყვის „მეხურისა“ და თუ ერთგან შმივე თავის ადგილს დაისმის. არ არის სწორი: „რომელნი ვპოენ

ენითა ქართველთაჲთა, მეხურნი ბერძულნი და ქართულნი“, რათგანაც წიხა-დადებთა „ვპონენ ენითა ქართველთაჲთა“ უცნაური რამ არის, არაჲდ სწორია: „რომელნი ვპონენ ენითა ქართველთაჲთა მეხურნი*“, ბერძულნი და ქართულნი“, რაიცა ნიშნავს: „რომლებიც ვპონენ ქართულ ენაზედ **თქმული** (ნავალობევი, საგალობელი), ბერძნული და ქართული“, ე. ი. ბერძნულ და ქართულ ჰიმნებს **ქართულად** რომ ვალობდნენ-ო. — ეს არის ნამდვილი მნიშვნელობა „მეხურისა“.

„მეხური“ ნაწარმოებია „ხმ“-ისაგან, „ხმ“-ევი-ისაგან (უფრო სწორია „კმ“-ევი-ა), რაიც ნიშნავს „თქმას“, „რეციტაციას“, „დეკლამაციას“, და მიქაელ მოლარეკილის ტექსტში „ვალობასაც“. „ხ“-ევი-ა — „ხმ“-ევი-ა — „კმ“-ევი-ა „ვეფხის ტყაოსნის“ ორ ჩანართშიც გვხვდება: 1. „მართ აგრეთვე მელექსესა ლექსთა გრძელთა თქმა და ხ-ევი-ა“ = დიად აგრეთვე მელექსეს (გამოსცდის) გრძელ ლექსთა გამოთქმა (შეთხზვა) და **თქმა** (დეკლამაცია), სადაც ხ-ევი-ა — კმ-ევი-ა (ინგოროყვა, „ვ.ტ“-ი, 13,3). გადამწერლებს და რედაქტორებს „ვ.ტ“-ისა „ხ“-ევი-ა რომ ვერ გაუგიათ და დიად მისი „და-ხ-ევი“-ის მნიშვნელობით და უაზრობად რომ მოჩვენებიათ, შეუსწორებიათ ტაევი: „მართ აგრეთვე მელექსესა საუბართა ტკბილთა ფრქვევა“დ. (იხ. აბ. „ვ.ტ.-ი გვ 191). —

აქ საჭიროდ მიგვაჩნია აღენიშნოთ, რომ მთელი სტროფი (ინგ. 13); „ვითა ცხენსა შარა გრძელი და გამოსცდის დიდი რბევა, მობურთაღსა მოედანი, მართლად ცემა, მარჯვედ ქნევა, მართ აგრეთვე მელექსესა ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა, — არ მისპირდეს საუბარი და დაუწყოს ლექსმან ლევა“ (მეთხე ტაევის „რა“ შეცდომაა გადამწერელთა, უნდა იყოს „არ“ ([რომ] არ) ძველის - ძველი შედარება:

CORNELIUS TACITUS, *Dialogus de oratoribus*, 39,25: (NAM) QUO MODO NOBILIS EQUUS CURSUS ET SPATIA PROBANT, SIC EST ALIQUIS ORATORUM CAMPUS, PER QUEM NISI LIBERI ET SOLUTI FERANTUR, DEBILITATUR AC FRANGITUR ELOQUENTIA —

“(რათგან) რავარადაც კეთილი ჯიშის ცხენებს რბევა და მანძილი გამოსცდიან, აგრევე მჭევრმეტყველთათვის (ორატორთათვის) არის ერთგვარი მოედანი, რომელიც მათ თავისუფალად და შეუზღოროკავად უნდა გაიზინონ, რომ არ შესუსტდეს და არ დაბრკოლდეს მჭევრ-მეტყველებათა“. — აქ მხოლოდ მელექსეთა ნაცვლად მჭევრ-მეტყველებათზედ არის საუბარი. —

აგრეთვე „ვაი მოყვრისა გაყრილსა, ახი ოს იყოს, ახი ოს!“ (ინგ. „ვ.ტ.“-ი, 714,4), ან და „ახიოს, იყოს, ახიოს!“ (აბ. „ვ.ტ.“ 605.1). არც ერთი არაა სწორი.

*) პ. ინგოროყვას სწორად აქვს დასმული ნიშანი (:): “მეხურნის” შემდეგ. (იხ. მისი „გვიორგი მერჩულე“, გვ. 762-3).

ტაეი უნდა იყოს აღდგენილი: „ვაი მოყვრისა გაყრილსა (ან „გამყრელსა“¹). ახი როს ეყოს, ახიოს“ = „ვაი მას, ვინც მოყვარეს გაყურება, როდესაც შა: „ახი“ დაემართება (და) ზახილს (ტკივილის ყვირილს) დააწყებინებს“. აჟჟ; ახიოს-ა-ხმ-ი-ოს-ა-კმ-ი-ოს = ახნაუროს, აზახოს, აყვიროს. — მსგავსადვე მესხური-მესმური-მეკმური.

სომეხი

განსვენებული ნ. მარრისათვის „სომეხი“ იყო „სევან-მესხი“, — „შეჯვარადინება“ ორი იაფეტური ტომისა, სევანისა და მესხისა, რომელიც შემდეგ გაინდოგერმანელებულა, შეუთვისებია ინდოგერმანული ენა, და აქეთგან წარმოშობილა იაფეტურ-ნარევი ინდოგერმანული ენა სომეხთა. ნ. მარრი თვით იკვლევდა ქართულ ელემენტებს სომხურში, მაგრამ, საუბედუროდ, არ დასცალდა დაესრულებია თვისი კვლევა.

„სომეხს“ არავითარი კავშირი არ აქვს არც „სევანთან“ და არც „მესხთან“. „სომეხი“, ეთნიკონით ხი-, ერთი ქართველი ტომთაგანი უნდა ყოფილიყო, რაგვარადაც გვაჩვენებს ეს სუფიქსი ხი-.

კავკასიის სამხრეთ-დასავლეთით მდებარე მიწებზედ ცხოვრობდენ, რაგვარადაც ცნობილია, ქართველთა ტომები, — მართლ-საჩინოდ უძველესი დროითგან თვით საქართველოშიც, — რომლებსაც ხი-სუფიქსიანი სახელები ჰქონდა. მეს-ხი, კოლ-ხი, კა-ხი, ტაო-ხი, და სხვ... იგინი ურთი-ერთის გვერდით ცხოვრობდენ და ურთი-ერთის დახმარებით ებრძოდენ საერთო მტრებს, — სემიტებს და შემდეგ ინდო-გერმანელებს, — და მართლ-საჩინოდ უძველეს დროსაც მცირე-აზიის მეზობელ ტომთ. 1).

ენერგიულ მბრძოლებად ჩანან ქართველ ტომთა შორის ძველ დროს ასსურეთის მეფეთა წარწერებში მესხ-ები და კუმუხ-ები, — ორი ტომი ხი-სუფიქსიანი სახელით. კუმუხები მესხების სამხრეთით ცხოვრობდენ (შემდეგ კომმაგენ-ედ წოდებულ ქვეყანაში). — მესხები, ებრაული მეშხ, ბერძნული მოს-ხი, ასსურული მუშკაია, ცნობილნი არიან ბევრ მკვლევართაგან ვითარცა ქართველთა ტომი. ზოგი ახალი მკვლევარისათვის კი მესხები ინდო-გერმანული ფრიგების ტომი იყო. ამავე ფრიგების ერთი შტო იყო, იმავე მკვლ-

1). ყოველ ქართველ ტომს არ ჰქონია სახელი სუფიქსით ხი-, მაგალითად ტაბალ-ებს და სხვათ. სწორედ ეს ტაბალ-ები (რომლისაგან უნდა იყოს წარმომდგარი სახელი იბერ-ები, რაგვარადაც ზოგნი აზრობდენ) და მათი მონათესავე მესხ-ები ერთად მბრძოლებად მოიხსენებიან უძველეს წარწერებში.

ვართა აზრით, არმენების, — ინდო-გერმანულ სომეხთა ტომი. მაგ. ე. ფორრე-რისათვის²⁾ ეს “ასოლოტური სინამდვილეა“. უფრო “ნამდვილი“ საბუთები მოიპოვება, რომ მესხნი, უძველესი დროიდან თვით საქართველოში ზურგ - გამაგრებულნი, აქეთგან სამხრეთ-დასავლეთის მხრით იყვნენ გავრცელებულნი, ძლიერნი და მრავალნი, და მათ ფრივაც დაპყრობილი ჰქონდათ ერთ დროს და ასსურეთთანაც ბრძოლა შეეძლოთ. მათ მიერ პყრობა ფრივისა სრულიადაც არ ნიშნავს მათ ინდო-გერმანულ-ფრივიელობას. — ამაზედ სიტყვის გა-ვრცობა არ არის აქ საჭირო, — მიზანი ამ მცირე შენიშვნისა სხვაა. იტყვიეთ მხოლოდ, რომ ნამდვილი, დამამტკიცებელი საბუთი მესხთა ინდო-გერმანელო-ბისა ჩვენ არ გვინახავს, — არც ერთი მკვლევარის მიერ ნაჩვენები.

ეს ძლიერი ტომი მესხთა დაეტაკა ასსურეთს (XII. საუკ. ქრ. წ.) მისი მეფის ტიგლათილესერ (ტუკულტი-აპილ-ეშარა) პირველის დროს და წა-ართვა მას ქვეყანა კულმუხი, კუმუხი. ასსურეთის მეფემ, რავარადაც იგი თვით მოგვითხრობს, დამარცხა მესხები და დაიბრუნა უკანვე მათგან დაპყრობილი ქვეყანა, მაგრამ ასსურეთის მეფეს თვით ამ კულმუხების ქვეყანასთან მოუხდა ბრძოლა. კულმუხებს დაეხმარა სხვა მეზობელი ტომი (კურთები, ან კურხები³⁾), მაგრამ ისინი დამარცხდნენ და დაემორჩილნენ ასსურეთის ბატონს. 4).

მართლ-საჩინოა, მესხები მათი მონათესავე ტომის, კულმუხების განსათა-ვისუფლებლად შებრძოლებიან ასსურეთს, რათგანაც ტიგლათ-პილესერს მესხე-ბის დამარცხების შემდეგ თვით აჯანყებულ კულმუხებთან დასჭირებია ბრძო-ლა, და კურთებიც (ან კურხები) მართლ-საჩინოდ აგრეთვე ვითარცა მონათე-სავე ტომი დაჰხმარებია კულმუხებს: ქართველთა ტომები საერთო ძალებით ებრძოდნენ საერთო მტერს. —

ასსურეთის მეფეებს შემდეგაც ხანგრძლივი ომები ჰქონდა კუმუხებთან. ფორრერის აზრით, კუმუხები სულ სხვა ხალხი იყო ვიდრე კულმუხები; — მათი ქვეყნებიც სულ სხვა და სხვა ადგილს იყო, — თუმცა, შეიძლება სახელი კუ-მუხი პირველ-ყოფილ კულმუხისაგან წარმოსდგაო (იქვე, გვ. 77), მაგრამ ამ საეანზედ იგი სიტყვას არ განავრცობს. ჩვენი აზრით კი კულმუხი და კუმუხი ერთი და იგივე ხალხია, წარწერებში ორივე ფორმით ნახსენები. მათ ებრ-ძოლა მე-IX . I. -ში ქრ. წ. ასსურეთის მეფე ასსურნასირპალი (აშურ - ნასირ - აპოლუ): „მდინარე ტიგროსი გადავიარე და კულმუხის ქვეყანაში შევედი“-ო, ამ-ბობს მეფე თავის მატრიანეში (სვ. II. ლ. ვ. კინგ, იქვე, გვ. 326): “ქაბაზილუსა, კუმუხთა მეფისაგან. ხარკი ავიღო“, მოგვითხრობს იგი შემდეგ (იქვე, სვ. III.

2) E. Forrer, Die Provinzeinteilung des assyrischen Reiches., 1820, S. 77.

3). ერთნაირად შეიძლება წაკითხვა.

4) L. W. King, The Annals of the kings of Assiyrria.

ტიგლ-პილესერის ცილინდრი, სვ. 1. გვ. 35-41.

95-96: კანგ, იქვე, გვ. 375). — კუმუხებს ურარტელები ებრძოდნენ: სარდურის, არგოშტის ძეს, ურარტუს მეფეს (VIII. I. ქრ. წ.) დაუპყრია **კუმახახალის** ქვეყანა. 5).

შემდეგ, აჯანყებული მეფე **კუმახახალისა** კუმტაშპილი და მისი მოკავშირეები მას აულავმავს (იქვე, 41-42). ეს ფორმები **კუმახახალი** და **კუმახალი** ურარტულია. მათ ანალიზს აქ არ გამოვუდგებით, აღენიშნავთ მხოლოდ, რომ იგინი შეიცავენ ტომის სახელს **კუმახ-**ს, რაიცა იგივე **კუმუხ-**ია ასსურელთა.

ეს ბრძოლები კუმუხთა (და მესხთა და სხვა ქართველ ტომთა) სემიტთა და ან-ო-ვირმანელთა წინააღმდეგ გაგრძელდა დიდხანს, სანამ ბოლოს და ბოლოს ინდოგერმანელებმა ქართველ ტომთა მიწები არ დაიპყრეს მათი ბინადრობის სამხრეთ - დასავლეთ ნაწილში და არ აძიულეს იგინი ჩრდილოეთ - აღმოსავლეთისაკენ დაეხიათ. ე. წ. კამმანუ-ს, კომანა-ს ქვეყანა მართლ-საჩინოდ კუმუხების ქვეყანა იყო და აქეჟგან განდევნეს დასავლეთითგან მოწოლილმა ინდოგერმანელებმა არმენთა ტომისა ქართველთა ტომი კუმუხი. 6) (VIII. ს. ქრ. წ.) და ამ მათ მიერ დაპყრობილ ქვეყანას ეწოდა შემდეგ „მცირე არმენია“.

ხოლო ახლად-მოსულნი ძველ მკვიდრთ რასაკვირველია საცხებით ვერ განდევნიდნენ, ნაწილი ძველი მოსახლეობისა დიად დარჩებოდა. და აი ამ დარჩენილ კუმუხებთან და სხვა ქართულ ელემენტებთან შერეულან ინდოგერმანელი არმენები და ამით აიხსნება მათ ენაში ქართულ - ქანურ - მეგრულ ელემენტთა არსებობა. ქართველები მათ უწოდებდნენ ძველი დროითგან და უწოდებენ დღესაც: **სომეხი**, რაიცა იგივე **კუმუხ-**ია. **ს-**ს და **კ-**ს თქმა ურთიერთის ნაცვლად ქართული ფონეტიკის მოვლენაა. მაგალითად: კითხვა და **სიტყვა**, — ერთი და იგივე პრეფიქსი **კი-** და **სი-** და ერთი და იგივე ძირი **თხ-** და **ტყ-** ორი სახეობისა, დასხვა... — ჩანს, პირველ-ყოფილი სახელი ამ ქართველთა ტომისა ყოფილა **კომეხ-**ი, რომელსაც **სომეხ-** ადამც იტყოდნენ. ყურად-საღებია, რომ ქართველები დღესაც უწოდებენ **სომეხ-**ს **კომეხ-**ად, — ცოტა უპატივოდ: ძველი ფორმა სახელისა დარჩენილა არა-საპატივო სახელად; რათგანაც გაარმენებულ ქართველთა ტომს შერჩენია სახელი **სომეხი**. ეს სახელი გადაუტანიათ ქართველებს მთელს ერზედ. რომელიც არმენულად მეტყველებდა. და ეს იგივე მოვლენაა, რაც **ბერძენ-**ის სახელის გადატანა ელლინთა ერზედ ქართველთა ტომის **ბერძენის** გავლენების შემდეგ... (იხ. ამის შესახებ ჩემი წერილი „ბ. ქ.“, № 30-31).

5). იხ. ჩემი — Die neuen haldischen Inschriften, Sitz. Ber. der Heidelberger Ak. d. Wiss. 1927/28, E, 36-37.

6) ისიც რასაკვირველია ნარევი, რავგარადაც ყოველი ტომი, ხოლო „ქართული ეროვნებისა“, — ენის მხრით, — მართლსაჩინოდ.

შეიძლება ამისი გამოძახილი იყოს უცნაური ცნობა ლეონტი მროველისა: „აქამოდის (ე. ი. ნაფუქოდანოსორ ბაბილონის მეფის მიერ ოტებულ ურბათა ქართლს მოსლევამდე) ქართლოსიანთა ენა სომხური იყო, რომელსა ზრახვიდეს, ხოლო ოდეს შემოკრბეს ესე ურიცხუნი ნათესავნი ქართლსა შინა, მაშინ ქართულთადაცა დაუტევეს ენა სომხური და მათ ყოველთა ნათესავთაგანი შეიქმნა ენა ქართული“. (იხ. „ქ. ც.“ მ. დ. ვ. გვ. 12-13). შეიძლება მართლაც ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო კუმუხ-ური = სომხ-ური ქართული დიალექტი მეექვსე საუკუნემდე ქრ. წ., რომელიც შემდეგ ქართლურს შეუცვლია?...

მ. წერეთელი

შმაგალითო სიყალბე

გაუგონარი სიყალბე ამოვიკითხეთ “ლიტერატურულ გაზეთ“-ში (2. 3. 1962). ეინმე ვალერიან კალანდაძე ამბობს გაკვირით წერილში: “შენიშვნები ზოგიერთ პასუხზე“ “...ხოლო “ლამარა“ ვაყასია“-ო. მაშასადამე, გრიგოლ რობაქიძე, ავტორი “ლამარასი“, ლბილად რომ ეუქვათ, მიმოვისებელი ყოფილა ვაყას ნაწარმოების. არა გვკონია, რომ ფაქტის გაყალბება ამაზე შორს წავიდეს. ყოველი გამყალბებელი ფაქტისა თვითონ გამოდის გაყალბებული. ეს ცხადია ყველასათვის — და აქ მეტს არას ვიტყვით რა. ერას რამეს კი ვერ აუვლის აქ გვერდს ვერც ერთი ქართველი, შეგნებული მამულიშვილი. თუ “ლამარა“ მართლაც ვაყასია, მაშინ ერთი კითხვა იჭრება ჩვენს წინაშე: ნუ თუ ქართველმა ხალხმა ვერ შეამჩნია ეს არა ერთ ათეულ წელთა მანძილზე? ნუ თუ ქართველ ხალხს არ გაუკვირდა, თუ რატომ გაქრა სცენიდან “ლამარა“, რომელსაც ასეთი დიდი გამარჯვება ჰქონდა, თუ იგი მართლა ვაყასი იყო?!

სიყალბე ბევრი გვსმენია და წაგვიკითხავს, ხოლო ასეთი ურცხვი, ასეთი უტიფარი — არა.

“ბედი ქართლისა“

ლ ო ც 3 ა

(ძვირფას პ. შ ხსოვნას)

“ჰოი, კეთილშობილებავ! ჰოი, ძარტივო და ნამდვილო შვეხიერებავ! ქალ-ღმერთი, რომლის კულტი ნიშნავს სიბრძნეს და გონებას; შენ, რომლის ტაძარი არის მუდმივი ამსახველი სინიდისისა და გულწრფელობისა, მოვედ გვიან შენი საიდუმლოთა კარიბჭესთან; მომაქვს შენ სამსხვერალოზედ ბევრი სინანული. შენ მოსაძებნად დამჭირდა გაუთავებელნი ძიებანი. შეცნობილებას, რომელსაც შენ ათინელებს დაბადებიდანვე ღიმილით ანიჭებდი, მე დავეუფლე ბევრი ფიქრით, განსჯით და ხანგრძლივი შრომით“...

ლოცვა აკროპოლზედ ერნესტ რენანისა

წინა წერილში, როდელშიც იოკლედ ვანვიხილეთ ეგვიპტის ძისტერიები. იყო ნათქვამი, რომ ამ ძისტერიების წყალობით ეგვიპტემ გაუძლო მრავალ საუკუნოსა და შეინახა თავის ტაძრებში რელიგიური განძი, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა თვით ეგვიპტისათვის, როგორც ეროვნული გამძლეობისა და აღორძინების წყაროს და მთელი კაცობრიობისათვის, როგორც საფუძველსა და ნიადაგს სარწმუნოებრივ იდეათა და უმაღლეს სწავლათა.

არა ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა ძისტერიებს აგრეთვე საბერძნეთისათვის, რომლის უბრწყინველესი მესაიდუმლენი იყვნენ ორფეოსი, პითაგორა და პლატონი.

დიდი ხნის განმავლობაში საბერძნეთის ძისტერიები ბურუსით იყო მოცული. საიდუმლო-განდობილნი მალავდნენ თავიანთ სწავლას, რომელიც მისაწვდომი იყო მხოლოდ რჩეულთათვის და ქეშმარიტების ნამდვილ მაძიებელთათვის. ბუნდოვან მითითებას ჩვენ ვხვდებით ესხილოსისა და პლატონის ეპოქაში, ხოლო საბერძნეთის ძისტერიები გამოაშკარავდნენ ქრისტიანობის დამყარების პირველ საუკუნეებში, როდესაც ცნობილ ელევზისის ძისტერიებს მოუხდა თავისი დაცვა ქრისტიანობის წინააღმდეგ.

*) დასაწყისი იხ. “ბ. ქ.” № 20, 21-22, 24-25.

საბერძნეთის ყველა მისტერიათა შორის ელევზისის მისტერიებს პრივილეგიული ადგილი ეკუთრება. ყველა დიდნი ამა ქვეყნისანი, რომის პროკონსულატებამდე და იმპერატორებამდე, ელევზისში მიდიოდნენ და იქ ეზიარებოდნენ საიდუმლოებას.

ციცერონი დიდი ქებით მოიხსენიებს “ბრწყინვალე ცერემონიებს წმიდა ელევზისისა, სადაც ინიციაციისათვის მოდიოდნენ შორეულ ქვეყნებიდან”-ო.

დემოსთენეს და სოფოკლესიც დიდ დაფასებას აძლევდნენ მისტერიებს: “სამჯერ ბედნიერნი არიან ისინი, ვინც ამ მისტერიების გავლის შემდეგ მიდიან ჰადესთან. მხოლოდ მათ შეუძლიათ იქ ცხოვრება და ნეტარება. ყველა დანარჩენი კი ტანჯვა და წაშლება მოეღოსო, — ამბობდა სოფოკლეს.

პლატონი ქადაგებდა: “ვინც გაიარა საიდუმლოთა-განდობა და განიწმიდა, მხოლოდ მას შეუძლია ღმერთებთან ცხოვრება”-ო.

ხოლო უდიდესი თანამედროვე მკვლევარი რელიგიათა მირსეა ელიად სწერს: “არც ერთი საქმიანობა არ შეიძლება იყოს უფრო კეთილშობილი და გამამდიდრებელი, ვიდრე შეცნობა რელიგიების დიდ საიდუმლოებათა, ცხოვრება სიმბოლოებსა და მისტერიებში, კითხვა და გავება ერების მითოსებისა”.

ჩვენ შეეჩრდებით უმთავრესად ორფეოსის სწავლაზე და მის მიერ დაწესებულ მისტერიაზე.

ორფეოსი იყო უდიდესი მესაიდუმლე საბერძნეთისა, მისი მცხოვლ-ძყოფელი უდიდესი გენია, მისი ღვთაებრივი სულის გამღვიძებელი და შემქმნელი, მამა პოეზიისა და მუსიკისა, მფარველი ამ ორი მარადიული ქემშარიტებისა.

მისტერიების საშუალებით მან შეაერთა ზევების და დიონისოს რელიგია ერთ მსოფლიო იდეაში, გახდა უდიდესი ქურუმი ოლიმპოსის ზევებისა და საიდუმლო-განდობილთათვის — მასწავლებელი და ამხსნელი ციური დიონისოს მნიშვნელობისა. მისი შეიდ-სიმიანი ღირა შეიცავდა მთელ მსოფლიოს. ყოველი სიმი უბასუხებდა ადამიანის ყოველნაირ სულიერ მდგომარეობას და ამავე დროს გამოხატავდა სხვა და სხვა დისციპლინებს მეცნიერებისა და ხელოვნებისა.

კაუკაიონის მთაზე იუპიტერის ტაძრის შესავალში, თეთრ სამოსელში, თავზე მირტითა და კვიპაროსით, ძვირფას ქაბრით, ხელში კვერთხით, ქურუმებით გარშემორტყმული ხვდება დელფოსის ტაძრის ახალგაზრდა მოწაფეს ქურუმი ორფეოსი (ანამ მის ფეხებთან ქურუმებ) გარს უფლიან ანთიულ სამსხვერპლოს და უგალობენ ჰიმნს ცეცხლს, ორფეოსი ზეიმით წარმოსთქვამს საიდუმლო-განდობის ფორმულას, რომელიც ხვდება პირდაპირ მოწაფის გულის სიღრმეს. აი ეს სიტყვები:

“ჩადი ჯერ საკუთარ სიღრმეში, სანამ ახეილოდე საწყისთან ყოველთა ნივთთა, დიდ ტრიადად (სამებად), რომელიც ბრწყინავს უმწიკვლო თეთრში. დაწვი ხორცი შენი ცეცხლით შენი გონებისა; განეყავ მატერიას. როგორც გა-

ხეყოფა ალი ხეს, რომელსაც იგი აწევავს. მაშინ სული შენი მიისწრაფვის წმიდა ეთერისაკენ მარადიულ მიზნითა, ვითარცა არწივი, რომელიც მსგავსად ისრისა მიფრინავს იუპიტერის საყდართან“.

“მე ცხად გიყოფ შენ საიდუმლოს სამყაროთა, სულს ბუნებისა, არსებას ღმრთისა. უწინარეს ყოვლისა იცოდე დიდი მისტერია: არსება ერთი მეფობს ცათა სიღრმეშიც და მიწის ქვესკნელშიც; ზევესი, — მეხის მტყორცნელი, — ზევესი მცხოვრები ცათა შინა. მასშია ერთსა და იმავე დროს სიღრმეც განჩინებათა, ძლიერი სიძულვილიც და აღტყინებაც სიყვარულისა, ფშვინვა ყოველთა ნივთთა, დაუშრეტელი ცეცხლი, მამრობითი და მდედრობითი საწყისი. იგი მეფეც არის, ღმერთიც და მასწავლებელიც“.

“იუპიტერი ღვთაებრივი ქმარიც არის, ცოლიც, მამაც და დედაც. მათი წმიდა სახისაგან გამოვლენ შეუწყვეტლად ცეცხლი და წყალი, მიწა და ეთერი, ღამე და დღე, ამაყი ტიტანები და უცვლელი ღმერთები და განეერტობიან თესლნი ადამიანის მოღმისა“.

“უზენაესი ღმერთის იუპიტერის წიაღში მთელი მსოფლიოა შეკრული; იგი არის მარადიულობა; ყველაფერი მის არსს ეზიარება; ეს არის სხოლოდ ძალაა, — მსოფლიური; ის წარმოდგენილია ყველაფერში; იგი ასულდგმულებს და მართავს ყველაფერს; ყველა არსება არის მხოლოდ ნაწილი ღმერთისა; უზენაესის პრინციპი არის უზილავი, მიუწვდომელი კაცის გონებისათვის“.

“სიყვარულის კავშირი ცის და ქვეყნისა უცხოა საიდუმლოთა არა-ნაჩიარესათვის. მისტერიები ქმრისა და ცოლისა ცხად-ყოფილია მხოლოდ მათთვის, ვინც მიახწიეს ღვთაებრივობას“.

“ზევესი დიდი დემიურგოსია; დიონისიოს არის ძე მისი, გამოცხადებული სიტყვა მისი. დიონისიოსებრი ნათელი, ცოცხალი გონი ბრწყინავდა თავის მამის სამყაროში, ეთერის უცვლელ ტაძარში. ერთხელ, როდესაც იგი ჰერეტდა უძირო ცას ვარსკვლავების გასწრივ, დაინახა ცისფერ უფსკრულში თავისი საკუთარი სახე, რომელიც მას ხელებს უწვდიდა. გატაცებული ამ მომზიბლავი სანახაობით, მოჯადოებული თავისი მეორე სახით, დიონისიოს დაეცა მის დასაჰერად, მაგრამ მოჩვენება უფრო და უფრო შორდებოდა და იზიდავდა მას უფსკრულის სიღრმეში. ერთ გამოქვამულში დაინახა პერსეფონა. მშვენიერი მათა ქარგავდა სახურავს, რომელშიაც იხატებოდა სახეები მთელი არსისა. ღვთაებრივი ქალწულის წინაშე დიონისიოს გაჩერდა იდუმალ აღტაცებული. ამ დროს ამაყმა ტიტანებმა და თავისუფალმა ტიტანიდებმა დაინახეს იგი. პირველნი — მისი სილამაზის სიხარბით, მეორენი — შეპყრობილნი სიყვარულის სიგიჟით, დაეცნენ მას და ნაყუწ-ნაყუწად აქციეს იგი. გაინაწილეს რა მისი სხეულის ნაწილები. ჩააგდეს ისინი აღუღებულ ქვაბში და დამარხეს მისი გული. იუპიტერმა დასცა ტიტანები თავისი ქუხილით, მინერვა კი ავიდა ეთერის სიმაღლეზე და თან წაიღო დიონისიოსის გული. იქ ეს გული გარდაიქცა ანთ-

ბულ მზედ, ხოლო დიონისიოსის დამწვარი სხეულის თიმიამისაგან შეიქმნენ ადამიანთა სულები, რომელნიც ცაში ავიდნენ“.

“როდესაც მათნი მკრთალნი აჩრდილნი მიაღწევენ ღმრთის ანთებულ გულს, ისინი აინთებიან ნათელი ალით და მაშინ დიონისიოს აღსდგება ისეც ცოცხალი“.

“შენ შეიგევი ახლა მისტერია დიონისიოსის სიკვდილისა. მოისმინე მისტერია მისი აღდგომისა: კაცობრიობა არის ხორცი და სისხლი დიონისიოსისა. ტანჯული ადამიანები — მისი დაგლეჯილი ასოებია, რომლებიც ერთმანეთს ეძებენ, გვემულნი სიძულელით და დანაშაულობათა შინა, უბედურობათა შინა და სიყვარულში მრავალ არსებობათა ქასწრივ“.

“ცეცხლის სიციხე მიწისა, სიღრმე მდებალ ძალთა იზიდავს მათ უფრო და უფრო უფსკრულში, უფრო ჰგლეჯს მათ. მაგრამ ჩვენ, საიდუმლოთა-ნაზიარენნი, რომელთაც ვიცით, თუ რა არის ზევით და რა არის ქვემოდ, ჩვენ ვართ მაცხოვარნი სულთა, ჩვენ ვართ ჰერმესები კაცობრიობისა. მსგავსად მაგნიტისა ჩვენ მივიზიდავთ მათ ჩვენსკენ, — ჩვენ თვით მინაზილნი ღმერთთა მიერ, ამგვარად ციურ ჯადოთა საშუალებით ჩვენ კვლავ შეგქმნით ცოცხალ სხეულს ღმრთაებისა. ჩვენ ვაძლევთ ცას ღვაროს ცრემლები და მიწას — აღუტევოს ხმა სიხარულისა; მსგავსად თვალთა პატოსანთა ჩვენ ვატარებთ ჩვენ გულში ცრემლებს ყველა არსებათა; რომ ისინი ღიმილად გარდაქმნას, ღმერთი კვდება ჩვენში; ჩვენშივე იგი აღსდგება მკვდრეთით“.

ასე იტყოდა ორფეოსი.

მოწაფემ დელფოსის ტაძრისა მუხლი მოიყარა თავის მასწავლებლის წინაშე. ორფეოსმა დაადვა მას თავზე ხელი და წარმოსთქვა საიდუმლოთა-ზიარების ფორმულა:

“დეე ზევესმა და დიონისიოსმა, სამჯერ განცხადებულთ ჯოჯოხეთში, მიწაზე და ცაზე შეიწყალონ შენი ახალგაზრდობა და აღავსონ გული შენი ღვთიური შემეცნებით. მძიმეა გზა მიმავალი ღმერთებთან: აყვავებული ბილიკი, დიდი აღმართი, სალი კლდეები და უსაზღვრო სივრცე, — აი ბედი წინასწარმეტყველისა დედამიწაზედ. დარჩი, შვილო ჩემო, აყვავებულ ბილიკზე, ნუ ეძებ მას, რაც მის შემდეგაა“.

“ჩემი წყურვილი მატულობს მით უფრო, რაც შენ მას ანელებ. შენ მასწავლე არსი ღვთაებათა; მაგრამ შემიძლია თუ არა ისინი ვიხილო ოდესმე?“ — ეკითხება ახლად ზიარებული თავის მასწავლებელს.

“სულიერი თვლებით და არა ხორციელით, — მიუგო ორფეოსმა, — ახლა შენ ხედავ მხოლოდ მიწიერი თვლებით. საჭიროა დიდი შრომა, ბევრი ტანჯვის გავლა, მუდმივი ლოცვა, რომ გავგხსნას შინაგანი ხილვა“.

“თესსალიაში, ტემპის ხეობაში არის აღმართული მისტიური ტაძარი, რომელიც დახურულია არა შეცნობილთათვის. ამ ტაძარში დიონისიოს ცხადდება ერთხელ წელიწადში. მოდი მაშინ, მე მოგცემ შენ მოგვერ ძალას, ავი-

ხელ თვალებს, რათა დაინახო ღვთაებრივი სამყარო; მანამ კი შეინახე სიწმიდე ცხოვრებისა და ნათელი სული. იცოდე, ღვთიური ცეცხლი აფრთხობს სუსტთა და სპობს უწმიდურთ“.

დიდი მნიშვნელობისა იყო დიონისიოს დღესასწაული, რომელიც იმართებოდა ტემპეის ხეობაში. მას ესწრებოდნენ არა მარტო საიდუმლო-განდობილნი, არამედ მსურველნიც მისტერიების გავლისა.

ორფეოსის მიერ დაბარებული დელფოსის მოწაფე, რომელმაც ერთი წელიწადი გაატარა საკანში, ლოცვაში და ჭკრეტა-მედიტაციაში, მიყვებოდა გამძღოლს. იგი მიდიოდა, როგორც სიზმარში: ხან მაგიური სინათლე მიიპყრობდა მის ყურადღებას, ხან ყველაფერი დაბნელებოდა და კლდენი მიიღებდნენ მრისხანე სახეს; უცებ მოხეტიალე ცეცხლნი გაანათებდნენ ყველა მიმართულებით...

“ესენი არიან მისტები, რომელნიც უღვებიან გზას“, — ეტყოდა გამძღოლი მოწაფეს. შემდეგ ისინი შეხვდებოდნენ ბევრ ლამაზ პროცესიას: მისტებს ახალგაზრდა ვაკხოხებისა, მებრძოლი ჰერკულესისა; შემდეგ გამოჩნდებოდნენ მისტები დაგლეჯილი ვაკხოხისა. ერთი გამოქვაბულის გავლის დროს მოწაფემ და გამძღოლმა დაინახეს მიწაზე განრთხმული მისტები აიღონისა და ეროსისა. ისინი ტიროდნენ და ევედრებოდნენ აიღონის:

“დაგვიბრუნე, ვინც წაგვართვი და მოგვეც საშუალება ჩავიდეთ შენს საძვინოში“.

“რას ნიშნავს ეს ყველაფერი? საიდან მოისმის ეს მწუხარე და სასოწარკვეთილი მელოდია? ვინ არიან ეს ნათელნი აჩრდილნი, რომელნიც გრძელი რიგებიან მიდიან ზეებს შორის?“

“ესენი არიან ქალები, რომელნიც ღებულობენ მონაწილეობას დიონისიოსის მისტერიებში“, — უპასუხებს გამძღოლი.

შემდეგ მოდიოდნენ ახალგაზრდა ქალწულნი ნარგისით ხელში, რომელთაც გამძღოლი პერსეფონას ნიშნებს უწოდებდა. მათ მოჰყვებოდნენ შავეებში მორთული ქალები, პერსეფონას დამტირალნი, რომელნიც მოსთქვამდნენ და ევედრებოდნენ პერსეფონას:

“შენ მოკვდი აიღონის მოტაცებული; შენ ჩაეშვი მკვდართა სამეფოში; მაგრამ ჩვენ, რომელნიც დაგტირით შენ, ვართ ცოცხალ-მკვდარნი. ნუ ვიხილავთ ჩვენ მზის ამოსვლას. მოგვანიჭოს სამუდამო ძილი იმ მიწამ, რომელიც შენ გფარავს, ჰოი, დიღო ღვთაებავ! გვისმინე პერსეფონავ!“

ყველა ამ უცნაურმა სანახაობამ მძიმედ იმოქმედა დელფოსის მოწაფეზე. მან იგრძნო თავი გარე-მოცულად ათას განცუთისაგან, სხვა და სხვა ფერთა და მტანჯველთა. იგი არ იყო თვით იგი! სურვილნი, აზრნი და ტანჯვანი კველა ამ არსებათა შევიდნენ მასში და გახდნენ მის საკუთარ სურვილებად. მან არ იცოდა უკვე: იყო იგი ცოცხალი თუ მხოლოდ აჩრდილი ადამიანისა.

იმევე ბილიკზე გამვლელმა ერთმა საიდუმლო-განდობილმა მიმართა ქალებს:

“მშვიდობა მქმუნავ აჩრდილთათვის! ტანჯულო ქალებო, მიივლტოდეთ დიონისიოსის სინათლისაკენ, ორფეოსი მოგელისთ იქ!”

დიდხანს გრძელდებოდა კიდევ სვლა, პროცესიები და ათასი სიძნელის გადალახვა. ბოლოს გაიხსნა გზა. მთის მწვერვალები განათლდა და გამოჩნდა ვანთიადი. ტყიან გორაკზე აღმობრწყინდა ვარდისფრად განათებული ტაძარი დიონისიოსისა. უამრავ პროცესიაში მონაწილენი, ავრეთვე საიდუმლო-ნაზიარებნი, ყველანი შეხედნენ ერთმანეთს ტაძრის შესავალთან.

დელფოსის მოწადის გამძლოლი უცებ გაჰქრა. მოწაფემ სრულიად მოულოდნელად თავი ამოჰყო საიდუმლო-ნაზიარებთა ჯგუფში. მათში იგი არავის იცნობოდა. მაგრამ ეჩვენებოდა, თითქოს ყველანი ენახა და ყველას იცნობდა. ამ გრძნობამ გამოიწვია მასში უდიდესი სიხარული და თითქოს ფრთები შეესხაო, ისე სწრაფად ავლო ტაძრის საფეხურები. ამ დროს აგუგუნდა ღვთაებრივი ჰიმნოსი. ბრინჯაოს კარები ტაძრისა უხმოდ. ფართოდ გაიღო და გამოჩნდა იეროფანტოს ორფეოსი, რომელსაც მოჰყვებოდნენ ჩირალდნების მატარებელნი. დელფოსის მოწაფემ იცნო რა მასწავლებელი, სიხარულისაგან აკანკალდა. ალისფერ მოსახამით, ღირით ხელში, ორფეოსი ბრწყინავდა მარადიული სინორჩით. მან წარმოსთქვა:

“მშვიდობა და საღამო თქვენ ყველას, რომელნიც მოხვედით აქ, რომ განახლდეთ მიწიერი ცხოვრების ტანჯვის შემდეგ. შემოდით, რათა შესვათ სინათლის წყარო; თქვენ, რომელნიც მოდიხართ ბნელეთიდან, მისტები, ქალები, საიდუმლო-ნაზიარებნი. შემოდით და გაიხარეთ თქვენ, რომელნიც იტანჯებოდით; შემოდით და დაისვენეთ თქვენ, რომელნიც იბრძოდით. მზე, რომელსაც მე მოვიხმობ თქვენ თავზედ და რომელიც აღმობრწყინდება თქვენ გულში, არ არის მზე მოკვდავთა. იგია ნათელი დიონისიოსისა, დიდი ვარსკვლავი საიდუმლო-ნაზიარებთა. შემდგომად ბნელ არსებათა ხანგრძლივი ბრუნვისა თქვენ განთავისუფლდებით დაბადებით მწუხარე წრისაგან და ყველა შეერთდებით ვითარცა ერთი სხელი და ერთი სული დიონისიოსის ნათელში”.

“მოსმინეთ, როგორ ჟღერს ღირა შეიდ-სიმიანი. იგი იწვევს მსოფლიო მოძრაობას. ისმინეთ! ჩაგწვდესთ ღრმად ეს ხმანი და გაგეხსნეთ სიღრმენი ცისა. აქ ეძლევა დახმარება სუსტთა, ნუგეში — ტანჯულთა, იმედი — ყველას! ახლა, როდესაც დიონისიოსის ნათელი აღმობრწყინდა თქვენ თავზედ, მე მოვიხმობ ციურ ეროსს, მოწყალეს და ყოვლის შემძლეს. დეე, იქმნეს იგი თქვენს სიყვარულში, თქვენს ცრემლებში, თქვენს სიხარულში. გიყვარდესთ, ვინაიდან ყველაფერს უყვარს: დემონსაც უფსკრულში, ღმერთებსაც ეთერში. გიყვარდესთ, ვინაიდან ყველაფერს უყვარს. მაგრამ გიყვარდესთ ნათელი და არა ბნელი. რო-

დესაც სულელები ბრუნდებიან ნათლის სამკვიდრებელში, მათ თან აქვსთ მათ ასტრალურ სხეულებზედ ყველა ცოდვა ცხოვრებისა მსგავსად საზიზღარ ლაქათა... და რომ განიწმიდონ ისინი, სულმა უნდა გაიაროს მონანიება და დაუბრუნდეს მიწას... მხოლოდ წმიდა და ძლევამოსილი ზევლენ დიონისიოსის სინათლის სამკვიდრებელში“.

დღესასწაული დამთავრდა. როკვა, გალობანი, ლოცვანი შეწყდნენ. ორფეოსი და დელფოსის მოწაფე ჩავიდნენ მიწის ქვეშ გვირაბით აკლადამასთან. აქ მხოლოდ იეროფანტეს შეეძლო შესვლა, სადაც იგი განმარტოებული მიეცემოდა ხოლმე ლოცვასა და ფიქრს. ფართო გამოქვაბულში, რომელიც ოდნავ იყო განათებული ჩირაღდნებით, ორფეოსი მიმართავს თავის მოწაფეს:

“შენ შესვი ღვთაური სინათლის წყაროდან, შენ შედი სუფთა გულით მისტერიების შუაგულში. ზემის საათმა დაჰკრა, მე შეგიყვან ახლა შენ თვით წყაროში სიცოცხლისა: მიუპყარ ყური ქვემარტობათ, რომელთა დადუმება საპიროა ბრბოს წინაშე და რომელნიც შეადგენენ ძალას სიწმიდის სამკვიდრებელისა“.

“ღმერთი ერთია და მარადის მსგავსი თავისა თვისისა. იგი განავებს მთელს სამყაროს. ღმრთაებრივი საუკუნოა და მას არა აქვს დასასრული. წმიდა სულები არიან აღმოფშვინვა მისი სულისა. სხივებით მისი სამარადისო გონისა ისინი წინ-უძღვიან მთელ მხედრობათ მდაბალ სულთა, რომელნიც მოქმედებენ ელემენტებში. იგინივე განავებენ სამყაროთ შორს და ახლოს. ისინი გარს გვერტყმიან ჩვენ. და თუშცა მათი არსებით უკვდავნი არიან, იგინი იღებენ სახეთ, რომელნიც იცვლებიან დროთა, ხალხთა და ქვეყანათა მიხედვით. ურწმუნო უარპყოფს მათ, მაგრამ მას მათი მანც ეშინია; მართალი თაყვანსა-სცემს მათ, თუმცა მათ არ ხედავს; საიდუმლოთა-ნაზიარებმა იცის იგინი, ხედავს მათ და შეუძლია მას მათი მიზიდვა... ახლა მე მოვიხმობ ჩემს ღმერთებს, რათა ისინი გამოჩინდნენ შენს წინაშე ცოცხალნი და გიჩვენონ წინასწარმეტყველურ ხილვაში მისტიური ჰიმენე, რომელსაც მე ვუმზადებ მსოფლიოს და რომელსაც იხილავენ მხოლოდ საიდუმლო-ნაზიარებნი“.

ამის შემდეგ ორფეოსმა ჩააწვინა მოწაფე აკლადამაში; ჩაავლო ერთი მუჭა სურნელოვანთა სამსხვერპლო ცეცხლში, აიღო კვერთხი, მივიდა სვინქსთან და დაიწყო გამოხმობა:

“კიბელე, კიბელე, დიდო დედავ, მისმინე მე!“

“პირველ-ქმნილი ნათელი ეთერის ალია, რომელიც აღტყინდების უსახლერო სივრცეებში და რომელშიც იმალებიან გამოძახილნი და სახენი ყოველთა ნივთთა. ნათელი დამალული და უხილავი სხეულის თვალთათვის... დიდი დედა ყველა სამყაროთა და ღმერთთა, რომელიც ყოველს შეიცავს პირველი სახით თვის სიღრმეთა შორის; მეუღლე მრავალ-სახე, მორჩილი და თანა-მგრძნობი

საუკუნო შემოქმედების ცეცხლის ქვეშე... უმაღლეს სივრცეთაგან, უღრმეს უფსკრულთაგან, ყოველი მხრიდან გამოცხადდი, მოედინე, ადავსე ყოველი შენი გამოვლინებით! მოეც ხილვა შენს ღრმა წიაღში სულთა უფსკრულისათა, ქვეყანისა და ცათა!“

ამ სიტყვების დროს, თითქოს მიწის გულში რაღაცა გასკდა და შეიძრა კლდე. შეშინებული მოწაფე ცივს ოფლში იწურებოდა; იგი ძლივს ამჩნევდა კვამლში გახვეულ ორფეოსს. პირველ წუთებში საშინლად იბრძოდა, რომ არ დაეკარგა გრძნობა, მაგრამ თანდათან სუსტდებოდა და ეკარგებოდა გრძნობა და ნებისყოფა. ის გავდა იმ ადამიანს, რომელიც ებრძვის მრისხანე ტალღებს, რათა თავი გადაირჩინოს დახრჩობისაგან. უკვე ბნელოდა, როდესაც მოწაფე გონზედ მოვიდა. დიდხანს იყურებოდა და ვერაფერს ხედავდა. პირველი, რაც გააჩნია, იყო ტახტზედ მჯდომარე ქალი, რომლის ვარშემო ტრიალებდნენ უამრავ ადამიანთა აჩრდილები; ისინი ჩურჩულებდნენ:

“შეკდართა დედოფალო! სულა მიწისა! ჰოი პერსეფონავ! ჩვენ, ცის ქალიშვილინი... რატომ ვართ დევნილნი; რატომ ვართ გარიყულნი აჩრდილთა ბნელ სამეფოში? ჰოი, ციურა დედოფალო! რატომ მოსწყვიტე შენ ჩვენნი სულნი, რომელნიც თავისუფალნი და ბედნიერნი თავიანთ დებთან ეთერის სივრცეში დანავარდობდნენ?“

პერსეფონამ უპასუხა:

“მე მოვწყვიტე ნარგისი, მე შევედი საქორწინო ოთახში; ამით ვიგემე სიციცხლესთან ერთად სიხარული და სიკვდილიც და ახლა როგორც თქვენ, ისე ვიტანჯები ბნელეთში“.

“როდისღა ვიქმნებით ჩვენ განთავისუფლებულნი?“ — გმინვით ეკითხებოდნენ სულები.

“როდესაც გამოჩნდება ჩემი ციური ქმარი და განმათავისუფლებელი“, — უპასუხებდა პერსეფონა.

მოჩვენება შეიცვალა. ოლიმპოსის მთიდან ცოტა მოშორებით დელფოსის მოწაფემ დაინახა თავისი თავი აყვავებულ ხეობაში, სადაც ბუნდოვან გამოქვაბულის შესავალში, ყვავილებით დაფენილ საწოლზედ იწვა უმშვენიერესი პერსეფონა. ნარგისების ვეირგვინს შეეცვალა მის თავზედ საზარელი სიკვდილის მაჩვენებელი ღაჟღაჟის ყვავილები და მის გაბრწყინებულ სახეზედ ციმციმებდა განთადის მახარობელი ცისკარი. ლირის ხმა ისმოდა ტაძრებიდან. გახარებული ნიძვები იქვე ეზოში რიტმიულ ცაკვებს ასრულებდნენ.

შემდეგ თითქოს ლურჯი ცა გაიხსნა და გამოჩნდა მბრწყინავი ღრუბელი, რომლიდან უცებ დაეშვა ღმერთი და წარუდგა პერსეფონას. ის იყო მშვენიერთა მშვენიერი. მის თვალებში ბრწყინავდა ღვთიური აღფრთოვანება, მახარობელი

მსოფლიოს ჩასახვისა და სიცოცხლისა. იგი დიდხანს უმზერდა პერსეფონას. შემდეგ თავზე დაადო ხელი, შეეხო მის გულს და ემთხვია მის შუბლს. ამ დროს პერსეფონამ წელნელა გაახილა თვალები, წარმოდგა და შეხედა ღმერთს. მისი დაბნელებული თვალები ახლა ვარსკვლავით ბრწყინავდნენ.

“მცნობ?” — შეეკითხა ღმერთი.

“ჰოი, დიონისიოს! წმიდა სულო, იუპიტერის ხმავე, ციურო სინათლევ, მბრწყინავო ადამიანის სახით! ყოველთვის, როცა შენ მე მალვიძებ, მგონია, რომ პირველად ვცოცხლობ, ქვეყნიერება განახლდება ჩემ ხსოვნაში, წარსული და მომავალი ისევე უკვდავი ხდება და ვგრძნობ ჩემს გულში როგორ ბრწყინვალედ ცოცხლდება მთელი ქვეყნიერება“.

როდესაც მკედართა დედოფალი განთავისუფლდა და შეუერთდა თავის საყვარელ მეუღლეს დიონისიოსს, ამ დროს უკვდავი სიყვარულის ხმა გაისმა ყველგან კიდით კიდემდე. და ლირის სიმები ქარის ფრთებზედ ამცნობდნენ მსოფლიოს სიკეთის, სიცოცხლის და სიხარულის გამარჯვებას...

მოჩვენება გაჰქრა. როდესაც ფიზიკური გრძნობა დაუბრუნდა ღოწაფეს ჯა დაინახა თავისი თავი ბნელ აკალდამაში, დიდი აჩრდილი იდგა მასთან. მან ორფეოსი იცნო, რომელიც შეეკითხა:

“დეღფოსის ტაძრის შვილო, საიდან მოდიხარ შენ?”

“ჰოი, მასწავლებლო, საიდუმლო-განდობილთა, სასწაულთა მაჩვენებლო, ორფეოს! მე მესიზმრა იშვიათი სიზმარი. რა არის ეს? მოჩვენება მოგვობისა, თუ ძღვენი ღმერთებისა? რა მოხდა, განა შეიცვალა მსოფლიო? ან სადა ვარ მე ამ წუთში?”

“შენ ვაიმარჯვე და დაიმსახურე გვირგვინი საიდუმლო-განდობისა, შენ შეიცანი ჩემი ოცნება — უკვდავი საბერძნეთი“, — უპასუხა ორფეოსმა.

პითაგორა იყო ისეთივე მასწავლებელი ბერძნებისათვის, როგორც ორფეოსი საბერძნეთის საღმრთო ტაძრების ქურუმებისათვის. მან განაგრძო მისი წინამორბედის, ორფეოსის რელიგიური აზროვნების განვითარება. რომელსაც იგი უფარდებდა დროის მოთხოვნილებებს; პითაგორამ მოიყვანა წყობილ და მთლიან სისტემაში ორფეოსის სწავლებანი და მისცა მათ მეცნიერული საფუძველი და დასაბუთება. მან შეივნო, რომ ბუნებრივ, კაცობრივ და ღვთაებრივ სამყაროთა სინტეზში იმარხება კოსმოსის საიდუმლოება. ვინც შესძლებს მათი ჰარმონიის მიკნებას, მათი კანონისა და თანასწორობის შეცნობას, ის გახდება ქეშმარიტი ბრძენი; მას შეუძლია დაეუფლოს ღვთიურ შემეცნებას და დახმარება გაუწიოს კაცობრიობას.

ეს სამი სამყარო, რომელიც ურთიერთს მხარს უჭერს და განსაზღვრავს,

აღასრულებს მსოფლიო დრამას ორმაგი მოძრაობით, ქვე-დამავლობით და ზე-აღმავლობით.

პითაგორა ეზიარა საიდუმლოებით ეგვიპტეში, სადაც მას გაეხსნა ფართო პორიზონტი და ძიეცა საშუალება შეეცნო სხვა და სხვა ხარისხი ცხოვრებისა და შევითვისებინა მეცნიერებანი კონცენტრიულ წესრიგში; გაეგო პროცესი ნივთში სულის შერთვისა მსოფლიო შემოქმედების გზით და მისი განვითარება ან აღსვლა ერთობისადმი ინდივიდუალური განვითარების საშუალებით, რაიცა აღესრულების შეგნების განვითარების წყალობით.

როგორც ყველა თეოსოფოსი, პითაგორაც უყურებდა მიწიურ ცხოვრებას როგორც აუცილებლობას ნებისყოფის დამუშავებისა, ციურს კი — როგორც სულიერ ზრდას და განხორციელებას ამ ქვეყნად დაწყებული განვითარებისა. ცხოვრებანი ცვლიან ერთი მეორეს, მაგრამ უღმობელი ლოლიცა აკავშირებს მათ. ყოველ მათგანს აქვს თავისი კანონი და თავისი განსაზღვრული ბედი — რომელიც შემდეგში გამოვლინდება: “არ არსებობს არც ერთი სიტყვა, არც ერთი მოქმედება, რომელიც არ გამოვლინდება მარადიულობაში“, — ამბობს ძველი თქმულება.

სხვა და სხვა უბედურებისა და უსამართლობის ახსნას პითაგორა ხედავდა იმაში, რომ ყოველი არსებობა არის ან ჯილდო, ან სასჯელი უწინ გავლილი ცხოვრებისა. იმისდამხედვით, როგორც მეტს ვანვლის სული ევოლუციათა საფეხურებს, ის უფრო და უფრო ღებულობს მონაწილეობას რეიკარნაციოს არჩევანში. მდბაღ საფეხურზედ სული დამორჩილებულია; უფრო განვითარებულ სულს კი საშუალება ეძლევა აირჩიოს რეიკარნაციო განსაზღვრულ ფარგლებში, ხოლო სული — უმაღლეს საფეხურზედ, რომელსაც მიღებული აქვს უმაღლესი მოწოდება — ის თვითონ ირჩევს რეიკარნაციოს არა თავის თავისათვის, არამედ საზოგადო საქმისათვის!, მსოფლიოსათვის. ყველა გენიოსი და წინასწარმეტყველი გვეჯვანება ჩვენ იმ უხილავი სულიერი სამყაროდან, რომელიც ჩვენი ხედვის სივრცის გარეშეა.

გადმოცემა გვეუბნება, რომ საიდუმლო-ნაზიარებთა, წინასწარმეტყველთა სულეს ახსოვს მათი მიწიერი ცხოვრებანი. ლეგენდა გადმოგცემს, რომ საკია-მუნიმ ერთი ექსტაზის დროს აღადგინა ძაფი, რომელიც მას აკავშირებდა მის მიერ გავლილ წინა ცხოვრებებთან და პითაგორასაც; ღმერთების ვანსაკუთრებული წყალობით, ახსოვდა ზოკიერთი მისი წასრული ცხოვრება.

როდესაც სული, მატერიის მიერ ტყვეთ-ქმნილი, განთავისუფლდება და განვითარების უმაღლეს საფეხურზედ ავა, იგი აზოვნის თავის თავში დასაბამს და ბოლოს ყველაფრისა და მიაღწევს რა სრულყოფას, საბოლოოდ შეუერთდება ღვთაებრივ გონს.

თუ ჩვენთვის ძნელია გაგება სულის ყოფისა რეინკარნაციის პირველ საფეხურზედ, მით უფრო ძნელია, რასაკვირველია, წარმოდგენა იმისა, თუ რა მოელის მას განვითარების უკანასკნელი საფეხურის გასვლის ბოლოს. პითაგორას აზრით, აპოთეოზი აღამიანისა არ არის შეგნებისა და ხსენის დაკარგვა; თავის დავიწყება, არამედ გაგრძელება მოქმედებისა ღვთაებრივ შეგნებაში. გაწმენდილი სული არ ჰკარგავს თავის ინდივიდუალობას. იგი უერთდება თავის პირველ სახეს — ღვთაებას; ის იკონებს ყველა გავლილ ცხოვრებას, რომელიც მიაჩნია იმ საფეხურებად, რომლითა საშუალებით მან მიახწია უმაღლეს მწვერვალს, საიდანაც იგი შეიცნობს მთელ მსოფლიოს. ამ მდგომარეობაში აღამიანი ნახევარი ღმერთია, — ამბობს პითაგორა, — რადგან იგი გამოსახავს მთელი თავისი არსებით არა-ხილულ სინათლეს, რომლითაც ღმერთი ავსებს უსაზღვროებას. იგი ერთნაირად გრძნობს: ცოდნას და შესაძლებლობას, სიყვარულს და ქმნილებას, ყოფნას და გამოვლინებას ჭეშმარიტებისა და სილამაზისა.

“თუ ორფეოსი იყო წინასწარმეტყველი საბერძნეთისა, მისი განთიადის დროს, პითაგორა — მისი შუადღის მზისა; პლატონი გამოჩნდა ელლინიზმის მზის ჩასვენებისას, რომელიც აღმოდებული გადაიქცა ვარდისფერ ახალ განთიადად კაცობრიობისა“-ო, — ამბობს ედ. შაფრე.

პლატონი იყო მიმდევარი პითაგორასი. იგიც იმავე წმიდა ტაძრებში შევიდა, მაგრამ სხვა გზით; იგი სხვაანაირად წვდა შინაარსს და ხილვის ღვთაებრივ საიდუმლოებათა.

პლატონს სიკვდილამდე შერჩა სპეტაკი სახე სოკრატესი; მასზე სამუდამოდ აღიბეჭდა ის უკანასკნელი წუთები, როდესაც სიკვდილის წინ სოკრატე ესაუბრებოდა მოწაფეებს სულის უკვდავებაზედ, ჭეშმარიტებაზედ და სილამაზეზედ. ეს იყო პლატონისათვის პირველი და ყველაზე ძვირფასი გაკვეთილი მისტერიებისა. მან მიიღო სოკრატესაგან დიდი იმპულსი მისი რწმენისათვის სიმართლისა და ჭეშმარიტებისა; მაგრამ თვის იდეათა განვითარება პლატონმა შესძლო მისტერიების გავლით, რომელთაც მისცა მისმა გენიამ ახალი ფორმა, ერთ და იმავე დროს მგონსური და დიალექტიური. ინიციატია მან მიიღო ელევზისში, მაგრამ შეცნობილებას იგი ეძებდა ყველგან. ეგვიპტეში ეზიარა იზიდას საიდუმლოებას, უსმენდა მცირე აზრის ფილოსოფოსებს, გაეცნო სამხრეთ იტალიაში პითაგორელებს და თვითონ პითაგორას ძვირფას ხელნაწერს; დაბრუნდა ათინაში და დააარსა თავისი აკადემია.

ზემოდ იყო ნათქვამი, რომ სამსყაროს სინთეზში იმარხება მსოფლიოს საიდუმლოება. პითაგორამ გამოხატა ეს დოქტრინა “სალმრთო სიტყვაში“ — “პიეროს ლოგოს“. ეს დოქტრინა ცხოველი სიტყვისა წარმოდგენდა დიდ საიდუმლოებას; მოგვობის წყაროს. წმიდათა - წმიდას შეცნობილთათვის, მით-

ვალ ციხეს. პლატონს არ შეეძლო და არც სურდა გაეხსნა ეს საიდუმლოება თავის საჯარო გამოსვლებაში; ბევრი ვერ გაიგებდა მას, ბევრი კი დაამახინჯებდა მის აზრსა და შინაარსს; ამიტომ სწავლა “სამ სამყაროზედ” საიდუმლო-განდობილთა მან შესცვალა სამი კონცეპციით, რომელმაც, მიუხედავად იმისა, რომ ის არ იყო დადგენილი საიდუმლოთა-ზიარების წესით, ორი ათას ხუთას წელიწადს გასძლო, როგორც სამმა გზამ, მიმავალმა უმაღლესი მიზნისაკენ.

ქეშმარიტება, სილამაზე და სიკეთე, — აი ეს სამი გზა, რომელიც ერთი მეორეს ანათებენ და ავსებენ. პლატონის აზრით, ეს სამი სხვია, გამომდინარე ერთი და იგივე ცენტრიდან, და რომელიც ერთად შეადგენს ამ ნათელ ცენტრს, ესე იგი: ღმერთს.

ახორციელებს რა სიკეთეს, ე. ი. სამართლიანობას, სული იწმიდება; იგი ემზადება ამით შეიგნოს ქეშმარიტება, რაც პირველი და აუცილებელი პირობაა მისი წინსვლისათვის. თუ გავაფართოებთ იდეას სილამაზისა, იგი გადავა სულიერ სილამაზეში, საიდანაც გამოვიდნენ ყოველნი ნივთი და არსნი, და რომელნიც წარმოადგენენ სუბსტანციას და სხეულს ღმერთისას. ადამიანის სული შერთული მსოფლიო სულთან, ისხამს ფრთებს. ქეშმარიტების შეგვძნობით წვდება წმიდა ყოფას, წმიდა გონის სათავეებს; იგი შეიცნობს თავის უკვდავებას საკუთარი დასაწყისისა ღვთიურ დასაწყისთან შედარებით.

ქეშმარიტების კატეგორიის დამყარებით საიდუმლო-ნაზიარებმა პლატონმა შექქმნა ნამდვილი თავშესაფარი მრავალ მილიონი სულისათვის და გაუხსნა გზა დახსნისათვის მათ, ვინც მიიღტვიან ქეშმარიტებისაკენ, მაგრამ არ ძალუძთ ამ ცხოვრებაში პირდაპირ ეზიარონ დიდ საიდუმლოებათ. ამნაირად, პლატონმა გადააქცია ფილოსოფია მომავალი წმიდა ტაძრის შესავალ კარად და იქ ეპატიება ყველას, ვინც გამსჭვალულია კეთილი ნებისყოფით.

აქედან გამომდინარეობს უდიდესი პოპულარობა და ნათელი ძალა პლატონის იდეებისა. ამიტომ გაუძლო საუკუნეებს მის მიერ დაარსებულმა ათინის აკადემიამ. ამიტომ მიანიჭეს მას წმიდა მამებმა ღირსეული ადგილი და წმიდა ავგუსტინემ ამიტომ აიღო პლატონისაკან ორი მესამედი თვისი თეოლოგიისა.

ორი ათას ხუთასმა წელმა განვლო მას შემდეგ, რაც სოკრატეს მოწაფემ, პლატონმა აკროპოლის ჭრდილში სული განუტევა, მაგრამ ვერც ბარბაროსების შემოტევამ, ვერც ქრისტიანობამ, ვერც საშუალო საუკუნეებმა ვერ შეარყიეს მისნი სწავლანი.

როგორც ზემოდ იყო ნათქვამი, პლატონმა სხვა და სხვა მისტერიები გაიარა, მაგრამ უმთავრესი იყო მისთვის ელევზისისა. დიონისიოსის მისტერიის აღწერის შემდეგ ჩვენ არ შეგვხვებთ ელევზისის მისტერიებს, რომელთა არსი ერთი და იგივეა; აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ პლატონის, პროკლოსის და პორფირიოსის მოწმობით, ელევზისის მისტერიების დროს საიდუმლო-განდობილთ

შეეძლოთ საკუთარი თვალით ეხილათ სასწაულნი, რომელნიც ხდებოდნენ ტაძრის შუაგულში, სადაც ღვთაებანი გამოცხადდებოდნენ სხვა და სხვა ფორმებით. იეროფანტებსაც შეეძლოთ შესულიყვნენ ღმერთებთან და დიდ ადამიანთა სულებთან კავშირში და გამოეწვიათ ივინი.

მისტერიები ავრძელებდნენ არსებობას იმპერატორ კონსტანტინეს დრომდე, რომელმაც გასცა ბრძანება მიწასთან გაესწორებინათ ტაძარი ელევზისისა, რათა ერთხელ და სამუდამოდ მოეღოთ ბოლო იმ უმაღლეს კულტისათვის, რომელშიც ჯადოსნური სიმშვენიერე საბერძნეთის ხელოვნებისა განხორციელებული იყო ორფეოსის, პითაგორას და პლატონის დიდ სწავლაში.

განთქმული თავშესაფარი ანტიური დემეტრესი ელევზისის ნაპირებიდან უკვლოდ გაჰქრა; მხოლოდ ნაზი პეპელა — სიმბოლო ფსიხეისა — უდარდელად მფრინავი, ავანებს დღეს ჰგზავრს, რომ აქ აღესრულებოდა დიდი მისტერიები და დევნილი სული ადამიანისა ეძებდა ხსნას და განთავისუფლებას.

ნინო სალია

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

შენიშვნა: ჩვენს წინა წერილებში და აქაც ვხმარობდით ხოლმე ცნებას: “საიდუმლო-განდობა”; “საიდუმლო-განდობილი”, “საიდუმლოთა-ნაზიარები”. ძველი ქართული ტერმინოლოგიით ეს იქნება: “ზედმიწვეწულობა”, “ზედმიწვეწული”.

ს. ს. ორბელიანის განმარტებით: ზედმიწვეწული — ცოდნით სრული, რომელსა ცნობა მიზეზთა საქმე და აღსასრული ჰქონდეს ხელოვნებათა.

ნიკო ჩუბინაშვილის განმარტებით: ზედმიწვეწილება — საფუძვლიანი ცნობა ნიეთთასა.

ლათინურ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით: ინიციაცია — მღვდელმსახურების შედგომა.

ფრანგულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით: ინისიასიონ — საიდუმლო საქმეში ჩარევა.

ლარუსის ლექსიკონის თანახმად: ინისიასიონ — ცერემონია, რომლის დროს მსურველს აძლევდნენ ცნობას მისტერიათა (საიდუმლოებათა) შესახებ ძველ რელიგიებში. ინისიე — პირი, რომელსაც აქვს ცნობა-ცოდნა საიდუმლოებისა.

ამგვარად, ეს ინისიასიონ არის ქართულად ზედმიწვეწულობა, ხოლო ინისიე არის ზედმიწვეწული.

მომავალ ჩვენს წერილებში, მკითხველთა ნებართვით, სწორედ ამ ძველ ქართულ ცნებებს მოვიხმარო და გამოვიყენებთ.

ან შეიძლება ვინმემ უკეთესზე მიგვითითოს.

“გვიანი რთველი“

გიორგი გამყრელიძისა

“ბედი ქართლისა“-ში (№. 14, მარტი, 1953) ორი შიირი განვიხილე: ერთი გიორგი გამყრელიძისა, მეორე გიორგი ლოლუასი. ორივე შევაქე. წერილში პოეტური თვითებაც მოვხაზე პირველი შიირის ავტორისა. ლოლუას მის შემდგომ არა გამოუქვეყნებია-რა. სამწუხარო იქნება, თუ ხელი აიღო მწერლობაზე. გამყრელიძე კი მწერლობას განაგრძობდა “ბედი ქართლისა“-ში. შარ-შანწინ ზაფხულს გამოვიდა მისი “გვიანი რთველი“ : შიირთა წიგნი. თუ ერთს შიირს ავტორისა შევებე, მით უფრო მმართვეს წიგნს შევებო მისა.

ერთი რამ წინასწარ. განსჯა რაიმესი — ვგულისხმობ: განხილვას, გარჩევას, დადასტვას — არ შეიძლება იყოს ობიექტიური. ლათინური სიტყვა “ობიექტუმ“ ქართულად იქნება: “წინგდებული“. (წინგდებული, ვთქვათ: წინდებული.) აქეთვან: შეიძლება ითქვას მაგალითად “ობიექტიური სამყარო“, ხოლო “ობიექტიური განსჯა“ არა. განსჯა ყოველთვის სუბიექტიურია. ეს იმას არ ნიშნავს — ხაზი უნდა გაესვას ამას — რომ იგი სხვებისათვის მისაღები არ იყოს. თავი-და-თავი აქ სხვაა. განსჯა მხოლოდ-და-მხოლოდ სიმართლის ძიებით უნდა იყოს გაყვანილი და ძიება კეთილდომის ტონით გამთბარი. (სიმართლე წარმოუდგენელია სიკეთის გარე და სიკეთე სიმართლის გარე. ოღონდ ისინი ერთიმეორეს არ ჰვარავენ.) რაც შეეხება ლირებულებას განსჯისა შინაარსის მხრით — ეს სხვა საკითხია. შეიძლება ვინმე სიმართლის ერთგულიც იყოს და მდომიც კეთილისა და ამავე დროს განსჯა მისი ზერელე გამოდგეს.

საკუთესო შიირებად “გვიანი რთველ“-ში მიმანია: 1. “ძველი სიმღერა“. 2. “საჩხერის ღამე“. 3. “ჯველა სიმღერებს მირჩევნია“. 4. “ოცნება რთველზე“. 5. “თამარის დროშა“. 6. “გასვენება შემოდგომით“. 7. “პაოლო იაშვილის ხსოვნას“. 8. “სიმონიკა ბერეჟიანის ხსოვნას“. 9. “დაბრუნება დილით“. (შაირს ჩემზე საერთოდ განზე ეტოვებ — გასაკებია თუ რად.) ამ შიირებში გამოიჩრევიან: “თამარის დროშა“, “გასვენება შემოდგომით“, “სიმონიკა ბერეჟიანის ხსოვნას“. პირველი: აქ თამარს ისტორია თვს-ემოსება შარავანდად. მეორე: ბუნება აქ გუნებაში გადადის და გუნება ბუნებაში. (ბოლოში უმჯობესი იქნებოდა “მაგრამ“-ის მაგიერ “მხოლოდ“ — შესაღბილებლად თქმისა.)

მესამე: გულის-თქმა აქ სიყვარულია თვითონ. (მეოთხე სტროფი როგორც გადამყვანი ხტილი მოისუსტებს.) წმინდა-პოეტური ძალა მეორე შაირში უფრო ჩანს.

საუკეთესო "აკიდობი": 1. "როს გარიყრაეზე შენი ქედები / მზეს უღი-
მიან ოქროთაველას" ("ზღაპარი თბილისზე"). 2. "ძირს მიწა სუნთქავს მკერდ
გაღელილი, / სასვე ღვთის მადლით და გარინდებით" ("საჩხერის ღამე"). 3.
"და ცაზე მოსჩანს ახალი მთვარე / ქარვის ფერ ღვინით სასვე ყანწივით"
("ოცნება რთველზე"). 4. "არვინ უნთებდა თაფლის სანთელს / საწყალ დედა-
შენს: / ხახულის ხატთან ფეხშიშველი რომ დადიოდა" ("ამსხვრევდნენ მძიმე
ჩაქუჩებით"). 5. "შორს, ერთს გორაკზე სჩანდა ციხე / ჩამონგრეული / და
მყუდრო ქალას შესწიოდა / ამაოებას" ("დამშვიდობება"). 6. "ღმერთო! სადაც
დაიბერტყავ კალთას, / მე იქ ვპოვებ საზრდოთ პურის ნამცეცს" ("ლოცვა
დილით"). 7. "მწიფე მტევენებში მზე ჭვივოდა / და თაფლის თვალი" ("ცრემ-
ლები ზვარში"). 8. "დედაო ღვთისაჲ! დაიფარე / ჩვენი მამული / და გაახარე
მამიჩემის / დამყნილი ვაზი" ("ცრემლები ზვარში"). 9. "უეცრად მინად დაი-
ლეწა / ჰაერი ჩუმი" ("ეგვიპტური ჩვენება"). მეექვსე "აკიდოა": მარტივი და
გულხმვიერი მეტად. მეცხრე "აკიდოა": მოულოდნელი, მძაფრი და თან: მხვედრი.

მიუღებელია: 1. "ის სიკვდილებმა (?) უტბად მოთიბეს" (როსინანტი").
2. "და ფრენის ნაცვლად / მიჩანჩალებს ჯაგლაგი რაშითა" ("ნამდვილი ლექ-
სი"). რაში ბრჭალებშია ჩასმული. ამაო ცდა: ამით მას "ჯაგლაგად" ვერ აქ-
ცევ. 3. "მზის ტემპერამენტს" ("დილით"). 4. "და მივდეფ ფიქრებს ლურჯ აფ-
რებიანს" ("მე შავი ზღვისკენ გავყვები ქარებს").

ავტორი აქა-იქ ტყვედ უვარდება შემპარავ მტერს პოეზიისა: რეტორი-
კას. "მავრამ ვერ ჰპოვა ვერსად ქალაქი / ისე ლამაზი როგორც თბილისი"
("ზღაპარი თბილისზე"). ამის თქმა ვის არ უფუძლია? ამგვარი თქმა აქვს ნა-
ხმარი ავტორს შაირშიაც "მიწა ქარაული". ხოლო აქ ეს შაირის ნაკვეთების
"ბოლოკიდურად" გამოდის და როგორც ასეთი რაოდენიმედ გამართლებულია.
შაირში "ყველა სიმღერებს მირჩვენია" რეტორიული თქმა "ამღერებუღია" და
ამის გამო რეტორიკად არ ვლინდება.

"მცირე რამ ოდა რუსთაველს". ავტორი ახსენებს ერთს რიგს უდიდესი
ავტორებისა და დასძენს: "მავრამ ვერ პოეტს, / შოთავ! შენზე დიდსა და მა-
ღალს / ჩვენ პლანეტაზე ლექსის წერა არ ღირსებია". ოდა გახმულია. (ვხმა-
რობ "ზმას" და არა "რიამას": ეს რუსულშიაც არაა სწორი.) გარნა "ზმა"
შაირში "სამკაულია" და არა მთავარი: ანტიურმა პოეზიამ, გავიხსენოთ, "ზმა"
არ იცოდა. მთელი ოდა ერთი რეტორიული დებულებაა და სხვა არაფერი.

"ილიას დაღუპვის 50 წლის თავზე". კარგი უქმნია ავტორს, რომ ამოუგ-

დია ეს დებულება (რომელიც გ. კობახიძის “კრებულ“-ში გამოქვეყნებულ ტექსტში ორჯერ იყო ნათქვამი): “მაგრამ ჯერ მებრძოლს შენზე დიადს და შენზე მაღალს / ქართლში ცხოვრება არასოდეს არ ღირსება“. შენიშნავ: რეტორიული ხერხი აქ იმგვარივეა, რაც ოდაში რუსთაველის შიშართ. ილიას მე “კარდუს დიდი მოურავი“ ვუწოდე — მაგრამ შემოთმოყვანილ სიტყვებს ავტორისა მინც ვერ გავიმეორებდი. ვერ გავიმეორებ შემდეგსაც, რისათვის ავტორს საბოლოო ტექსტში ხელი არ უხლია. 1. “შენ რომ გამოჩნდი, ძლივს ბუტუავდა ქართლის კერია“. “ძლივს ბუტუავდა“ — განა ეს მართალია? 2. “და გააცოცხლე საქართველო ლაზარესავით“. გარდა იმისა, რომ ამის მტკიცება არ შეიძლება, თვითონ შედარება ლიტერატურული მხრით იაფია, თუ არ გაიანგებულები. პოეტური ამ შაირში (ახლანდელ ტექსტში) მხოლოდ ბოლო სტროფია.

საიდან დასჩემდა ავტორს ეს რეტორიული გადამეტება? განა ეჭირება ეს მას: ავტორს ჩამოთვლილი შაირებისა და “აკიდობებისა“?!

შესახებ კრებულის ენისა. 1. შეთანხმება ზმნისა (ზედსართავის — საჭირობოროტო არაა) არსებით სახელთან: უსულო (აგრეთვე არნივითიერ) საგანთან მრავლობითში — “ები“-ს დაბოლოვებით. ჩემი აზრი. შეთანხმება საჭიროა. ყოველად შეუძლებელია ვთქვათ: ფოთლები შრიალობს — უნდა ვთქვათ: ფოთლები შრიალობენ. ილიას “გლახის ნამბობ“-ში ნათქვამია: “ლოცვებიც გავიზეპირე, დღევანდლამდინ მახსოვან“ (და არა: მახსოვს). იქვე: (მას) “ტკივილები ისევ აეშალნენ“ (და არა: აეშალა). ვიმეორებ: საერთოდ შეთანხმება საჭირო, ოღონდ ზოგიერთ შემთხვევაში არაშეთანხმება გვიხდება. (ქართული აქ — როგორც ბევრგან სხვაგან — ეყრდნობა მიმგნებ ალღოს ენის მესაიდუმლოესი.) ეს პროზაში. პოეზიაში კი — რადგან აქ უსულო (და აგრეთვე არანივითიერ) არსებით სახელებს ამცოცხლებელი ელფერი ეძლევათ — არშეთანხმება ყოველად დაუშვებელია. (შეიძლება ითქვას, რომ ფორმა ები პოეზიაში უთანაბრდება ძველს, მაგრამ არგადასულ ფორმას **ნი**, რომელიც ყველგან უწყებულ შეთანხმებას მოითხოვს.) ამიტომ შეცდომად მიმაჩნია თქმა ავტორისა შაირში “როცა ცაცხვების გრძელი ჩრდილები“: “გრძელი ჩრდილები / გაეკვრის მიწას“. ეს ერთი მაგალითი. დანარჩენი — გვ. 32, 53, 60, 88, 132. მეტყვიან: აქ სხვებიც ცდებიანო! პასუხი: მით უარესი მათთვის! ((ხაზს ვუსვამ: აქ ნათქვამი ჩემი პირადი შეხედულებაა.) 2. “შრიალეებს ზღაპარს ძველი ჭადარი“ (“მიწა ქართული“). “შრიალეებს ზღაპარს“ — ბექდითი შეცდომა შეგონა. მაგრამ ამ შეცდომას ავტორი სხვაგანაც იმეორებს: “შორეულ ზღაპარს შრიალეებდენ / ცაცხვის ტოტები“ (“ცრემლები ზვარში“). აქ კი სწორადაა: “და სიო ცაცხვებს ააშრიალეებს“ (“მთესველის სიმღერა“). 3. “კვლავ მოვესწრები / თავისუფალ მზის ამოწვევას“ (“გლეხი ჩეროში“). თუ “ამოწვევას“? 4. “და საიღუმლო არც მიწის, არც ცის / არ დამრჩა, რომ არ გამოვიცანი“

(პოემა “პოეტი და სიკვდილი“). სწორი იქნებოდა: რომ არ გამოემცნოს. 5. “დაიწყებ ზანტად თმის გადავარცხნით“ (“დილით სარკესთან“). რას დააწყებ?“ არაა თქმული. 6. “იყვენ პოეტები შენზე დაკარგულნიც“ (“მხოლოდ არასოდეს“). უფრო ბოთი ხარისხი აქ არ გამოდის. (ქართული მწერლობაში. სამწუხაროდ, ისე ხშირია გრამატიკული წესების დარღვევა, რომ მე კიდევ მივივრს, რომ ავტორს 152-გვერდიან წიგნში ასე ცოტა გრამატიკული შეცდომები შეპარვია.)

პოემა “პოეტი და სიკვდილი“. ამაზე მხოლოდ ორიოდ სიტყვა. 1. “კონცეპტი“ პოემისა ჩემთვის არაა მთლად ნათელი. 2. არ მიყვარს მსჯელობა ვაშაირებით. 3. ვინ რა უნდა მითხრას სიკვდილზე?!

წერილმანნი: 1. “თეიმურაზისა“ — ტერფი შაირში “ძველი ჰანგები“. ერთი მარცვლი მეტია. 2. “ისმის ხრიალი დიოზოზავრის“ (“შერიგება“), თუ “დინოზავრის“? 3. “ნეფროტეტე“ (“ეგვიპტური ჩვენება“), თუ “ნოფრეტეტე“? 4. “ლაოკონი“—ის მაგიერ “ლაოაკონი“ (“სიზმრები“). ალბათ ბეჭდვით შეცდომა. 5. “ცხრაფეხა პანი“ (“დალი და დიანა“). ბეჭდვითი შეცდომა. ჩვენს ყურნალში დაბეჭდილ ტექსტში სწორად იყო: “თხაფეხა“.

მგონი არ გამომჩინია არც ერთი ნაკლი თუ შეცდომა: ვეჭვობ ყველა აღწერაზე, დარწმუნებული ვარ: ავტორს შეეძლო მათი აცდენა: თუ ყველასი არა, უმრავლესობის მაინც. არ მოხდა ეს: ალბათ შემოქმედებითი ცეცხლის შენელების გამო, რაიც დროდადრო, ამდენად თუ იმდენად, თითქმის ყოველ ხელოვანს ემართება. (ამ შენელებისას შესაძლოა შემოქმედი დაუდევრობას წამოვოს და იწყოს საქმის გაადვილება, დამლუბელი. აქ დიდი სიფხიზლეა საქმის.) ყოველ შემთხვევაში: ნიჭი. რომელმაც ნახსენებ 9 შაირში და 9 “აკიდოში“ ხალასი პოეზია გამოავლინა, ეს ნიჭი ავალეებს ავტორს გულმოდგინებით და პასუხმგებლობით მოექცეს ყოველთვის თავის პოეტურ საქმეს.

რაოდენიმე წინად დაბეჭდილი შაირი ავტორს შეუკეთებია: და ყველა კარგად. განსაკუთრებით მოუტა “გასვენებას შემოდგომათ“. ერთხელ კიდევ მართლდება ამით დებულება, რომ ხელოვანი ხელოსანიც უნდა იყოს.

გრიგოლ რობაქიძე

ვაჟაფშაველას დაბადებიდან ასი წლისთავი პარიზში

ქართველ მწერალთა და ჟურნალისტთა კავშირმა და ქართული საზოგადოების გამგობამ ერთად გამართეს პარიზში, ამა წლის 29 აპრილს, ვაჟაფშაველას დაბადებიდან ასი წლის თავის აღსანიშნავი საღამო. კათედრას ამშვენებდა ვაჟას დიდი სურათი ქართული დროშის ფერითა და ყვავილებით შემკული. სხდომას თავჯდომარეობდა ბ-ნი ვიქტორ ნოზაძე. კრების გახსნისას მან მოიგონა ვაჟაფშაველა, როგორ იხილა იგი პირველად ქუთაისის ქართულ

გიმნაზიაში 1913 წელს და მოკლედ აღწერა ის შეხვედრა, რაც “ლიტერატურულ საღამოზე” ქუთათურმა საზოგადოებამ ჩვენ დიდ პოეტს მოუწყო. იგი შეეხო აგრეთვე ვაჟაფშაველას შემოქმედების ერთ დარგს და დაახსიათა მისი შემოქმედების პროსოპოპია.

ქართული საზოგადოების თავჯდომარე ბ-ნმა ლევან ზურაბიშვილმა გააცნო ფრანგულ ენაზე, სხდომაზე დამსწრეთ, რომელთა შორის ქართული ენის უცოდინარი უცხოელებიც იყვნენ, ვაჟას შემოქმედება.

შემდეგ ე. ნოზაძემ წაიკითხა წერილი, რომელიც დაბეჭდილი ჰქონდა უდროოდ გარდაცვალებულ ისიდორე მანწყავას ვაჟას შესახებ.

ბ-ნმა მიხეილ გრიგოლიამ დამსწრეთ გააცნო დაწერილებით ვაჟას ცხოვრება; ბ-ნმა შალვა კალანდაძემ, თავჯდომარემ მწერალთა და ჟურნალისტთა კავშირისა, წარმოთქვა სიტყვა ვაჟას მსოფლმხედველობის დახასიათებისათვის, ხოლო ბ-ნმა ნიკო ყურულიშვილმა გაგვაცნო ვაჟას პოეზიის მხატვრული სახე.

ბ-ნ მ. სტურუას ასულმა რუსუდანმა წაიკითხა ვაჟას “მთის წყარო“-ს ფრანგული თარგმანი, შესრულებული პროფესორ ლაფონის მიერ და დაბეჭდილი ქართველოლოგიურ კრებულში “ბედი ქართლისა“ (ფრანგული გამოცემა).

ბ-ნ მ. სტურუას ასულმა ნანომ წაიკითხა ვაჟას ლექსი. ოთარ პატარიძემ და მისმა დამ გულნარამ წაიკითხეს ვაჟას ლექსები; ბ-ნ გიორგი წერეთელმა წარმოთქვა ვაჟას პოემის ერთი ნაწყვეტი.

ეს სამახოვრო საღამო დასრულდა ახალგაზრდათა: გულნარა და ოთარ პატარიძეთა მშვენიერი გალობით ჩონგურის დაკერასთან ერთად.

აღსანიშნავია, რომ ბ-ნ მ. სტურუას და ბ-ნ ელ. პატარიძის ოჯახთა ეს ახალგაზრდა წევრები ყოველთვის ხალისიანად და მონდომებით მონაწილეობენ ქართულ საქმეში და საქები მავალითიც არიან, — დაე, სხვებმაც მიბაძონ მათ!

დამსწრე

ბიბლიოგრაფიისათვის

ვიკტორ ნოზაძე — ვეფხისტყაოსანის ფერთამეტყველება. ბუენოს აირეს, 1954 წ. 208 გვერდი, ორსვეტიანი.

ვიკტორ ნოზაძე — ვეფხისტყაოსანის ვარსკვლავთმეტყველება. სანტიაგო დე ჩილე, 1957 წ. 264 გვ. ორსვ.

ვიკტორ ნოზაძე — ვეფხისტყაოსანის მზისმეტყველება. სანტიაგო დე ჩილე. 1957 წ. 224 გვ. ორსვ.

ვიკტორ ნოზაძე — ვეფხისტყაოსანის საზოგადოებამეტყველება. სანტიაგო დე ჩილე. 1958 წ. 312 გვ. ორსვ.

ბ-ნ ვიკტორ ნოზაძის ყველა ეს შრომა კარგად ცნობილია და დაფასებული საქართველოს მეცნიერულ და ლიტერატურულ წრეებში.

ავტორს გამზადებული აქვს დასაბეჭდად მეხუთე წიგნი: “ვეფხისტყაოსანის ღმრთისმეტყველება“.

კ. კანდელაკი — საქართველოს ეროვნული მეურნეობა. დამოუკიდებელი საქართველო: მისი სოციალური და ეკონომიური მდგომარეობა. 218 გვ. პარიზი, 1960.

მინდია ლაშაური — ქართული სული. წ. 2. 126 გვ. მიუნხენი, 1961 წ.

დავით საღირაშვილი — ფიქრთა და მოგონებათა რეული. მადრიდი, 1961 წ. 288 გვერდი.

ალექსანდრე შათირიშვილი — ერი და ეროვნული გრძნობა. პარიზი, 1962 წ. 96 გვერდი.

პოლიკარპე დგებუაძე — ტყვეობაში (მცირე მოგონება). პარიზი, 1962 წ. 32 გვ.

ისიღორე მანწყავა — ქართული კულტურის გზები (ოქროს ხანა). პარიზი, 1962.

ივანე ზურაბიშვილი — კარგ ქართველთა ხსოვნისათვის. პარიზი, 1962 წ.

პროფ. მიხეილ წერეთლის მიერ დადგენილი “ვეფხისტყაოსნის” ტექსტის გამოცემის შესახებ.

ჩვენ საზოგადოებას მოეხსენება, რომ სამი წლის წინად, ბ-ნ მიხეილ წერეთლის დაბადებიდან 80 წლის შესრულების გამო დაარსებულ იქმნა საიუბილეო კომიტეტი, რომელსაც უნდა შეეგროვებინა საჭირო თანხა იუბილეარის მიერ გაწმედილი და აღდგენილი “ვ.ტ.”-ის ტექსტის გამოსაცემად.

კომიტეტში შედიოდნენ: ქ-ნი ლ. აბღუშელი, ქ-ნი ნ. გვაზავა, ქ-ნი ო. გეგეჭკორი, ქ-ნი პ. კლდიაშვილი, ქ-ნი ნ. მდივანი და ქ-ნი ლ. ნოზაძე. თავჯდომარე იყო ბ-ნი გრიგოლ რობაქიძე, მოადგილე — ბ-ნი მ. გრიგოლია (მაშინდელი თავჯდომარე მწერალთა და ჟურნალისტთა კავშირისა).

როგორც ვიცით, დავით ხელაისი გარდაცვალების შემდეგ ქართული გამოცემლობა დაბრკოლდა. დიდხანს ვეძიეთ განსვენებულის შემცველი, ლინოტიპზე ამწყობი; ბოლოს ბ-ნმა ისიღორე ქარსელაძემ იკისრა ხელი აწყობა.

ტექნიკურ დაბრკოლებათა გამო დაბეჭდვა გვიხდებდა უმძიმეს პირობებში. დღემდე დაბეჭდილია 176 გვერდი. იმედი გვაქვს წიგნი წლის ბოლომდე გამოვა.

სულ შეგროვდა 4.600 ახ. ფრანკი, რომელიც ჩავვაბარა კომიტეტის ხაზინადარმა ქ-ნმა პ. კლდიაშვილმა, მაგრამ, ცხადია, ეს თანხა არ არის საკმარისი “ვ.ტ.”-ის გამოსაცემად.

ამიტომ მივმართავეთ ყველას, ვისაც ჯერ არ მოუხდია ვალი ბ-ნ მ. წერეთლის წინაშე. გამოგვიგზავნონ თავიანთი წვლილი ჩვენი რედაქციის მისაპართით. შემომწირველთა სია და ანგარიში გამოქვეყნებული იქნება.

მიხეილ ჩუბინიძე †

ულრმეს მწუხარებას გამოვთქვამთ მიხეილ ჩუბინიძის გარდაცვალების გამო.

დასავლავებას ლევილში დიდ-ძალი საზოგადოება დაესწრო. სიტყვები წარმოთქვეს: დ. კლდიაშვილმა, ვ. ნოზაძემ და ლ. ზურაბიშვილმა.

**REVUE DE KHARTHVELOLOGIE
BEDI KHARTHLISA**

CENTRE NATIONAL de la RECHERCHE SCIENTIFIQUE, BULLETIN SIGNALÉTIQUE 19, SCIENCES HUMAINES, Volume XVI, N.1-1962

გამოაქვეყნა "ბედი ქართლისა"-ში მოთავსებული წერილების მოკლე შინაარსი (გვ. 283, 284, 291, 332, 333, 352, 355, 369, 370).

საფრანგეთის განათლების სამინისტროს მიერ გამოცემულ, მთელ მსოფლიოში გავრცელებულ ამ დიდ კრებულში რეგულიარულად დაიბეჭდება ამირიდან ჩვენი ჟურნალის მთავარი წერილების მოკლე მიმოხილვა.

BIBLIOGRAPHIE LINGUISTIQUE (publiée par le Comité International permanent des linguistes) SPECTRUM, Utrecht-Anvers 1961, p.284-285

მოათავსა ბიბლიოგრაფიული ცნობები "ბედი ქართლისა"-ს შესახებ. რედაქტორი გვაცხობინებს, რომ მომავალშიც მოათავსებს ასეთ ცნობებს ჩვენი ჟურნალის ყოველ ახალ ნომერზე.

SOCIETY OF ANTIQUARIES OF LONDON

et DEUTSCHE NATIONALBIBLIOGRAPHIE

აქვეყნებენ აგრეთვე "ბედი ქართლისა"-ს წერილების სათაურებს:

პართველ-ლოზბის კავშილი "ბედი ქართლისა"-ს

შესახებ რეცენზიები მოთავსებულია შემდეგ ინტერნაციონალურ ჟურნალებში:
ORIENS CHRISTIANUS, Band 41-1957, p. 150-151.

REVUE des ETUDES BYZANTINES, tome XVII, 1959, p. 266-267.

ORIENS CHRISTIANUS, Band 43, 1959, 156-158.

ORIENTALIA CHRISTIANA PERIODICA, vol. XXVI, 1960, p. 218.

ORIENS CHRISTIANUS, Band 44, 1960, p. 157.

KRATYLOS (Kritisches Berichts und Rezensionorgan für indogermanische und allgemeine Sprachwissenschaft), Heft 2, 1961, p. 197 (en français).

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE, MAN, N. 78, March 1962.

ჩვენი ჟურნალის შესახებ ცნობები და მითითება ხშირად მოთავსებულია ბევრ ცნობილ ინტერნაციონალურ გამოცემაში, სახელდობრ:

JOURNAL ASIATIQUE, ANALECTA BOLLANDIANA, LE MUSEON, TRADITIO, BYZANTINISCHE ZEITSCHRIFT, REVUE des ETUDES BYZANTINES, OSTKIRCHLICHE STUDIEN, BYZANTION, SLAVONIC REVIEW, OXFORD UNIVERSITY PRESS, BULLETIN OF THE SCHOOL OF ORIENTAL STUDIES UNIVERSITY OF LONDON, RIVISTA ARALDICA, PATROLOGIA ORIENTALIS, DIE RELIGION in GESCHICHTE und GEGENWART e. t. c.

რედაქციისაბან

გრიგოლ რობაქიძის წერილი შალვა ნუცუბიძის წიგნზე: "ისტორია გრუზინსკოი ფილოსოფიი" გამოაქვეყნდება შემდგომ რეულში.